

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ	: Προτομή Γ.Καραϊσκάκη στη Σκουληκαριά Σελ. 308	
"Αρθρο	: 70 χρόνια	» 309
ΝΙΚ. Β. ΑΛΙΒΕΡΤΗ	: 'Η πανώλης του 1816—17 στην "Αρτα	» 310
Α.ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ:	Παλαιολιθικά εύρηματα στον "Αγιο Γεώργιο Φιλιππιάδας	» 316
ΤΑΣΟΥ ΒΟΥΡΝΑ	: 'Ο Ν. Σκουφάς οργανώνει τη Φιλική 'Εταιρία	» 318
ΝΙΚΗΦ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ :	Της "Αρτας το γιοφύρι	» 322
ΓΕΩΡΓ. ΒΑΣΤΑΡΟΥΧΑ:	Στάθης Δωρόθεος ή Γιαννής	» 328
ΔΗΜΩΔΗ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ :	«Τό Διπλοκάγκελο (σουλ. Ν. Παπακώστα)	» 331
	Τό Διπλοκάγκελο στα Σχωρέτσανα	» 332
ΘΕΟΧ. ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ :	'Αρτινά Μελετήματα	» 333
('Επιμέλεια : Ν. Διαμαντή)		
ΧΑΡ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ :	Θάνατος νέου στα 100 π.Χ. (ποίημα)	» 339
ΦΩΤ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗ :	Γιατί; (ποίημα)	» 333
Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ :	'Η "Αρτα εις τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας	» 340
ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ:	'Η 70χρονη ἱστορία τοῦ «Σκουφᾶ»	» 344
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	: ('Η Λαϊκή 'Επιμόρφωση καὶ τὰ Πνευματικά Κέντρα—"Εκκληση—Τό Αο Πανελ. Λογοτεχν. Συνέδριο—Οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Ε.Ο.Τ.—Μὲ τὴ λάμψη στὰ μάτια—"Η μνήμη τοῦ Καρυωτάκη—Τιμὴ γιὰ τὴν "Αρτα—Γιάννης Κ. "Εξαρχος). ΚΡΙΤΙΚΗ: ('Ανεβαίνοντας στὸ Σούλι—Β. Κραψίτη, 'Ο χαλασμός τῶν Μποτσαραίων στὸ Σέλτσο—Ναπ. Οικονόμου), Πολιτιστικὲς 'Εκδηλώσεις, Διαλέξεις, 'Εκδρομὲς, 'Εκδόσεις.	» 369

Ο «ΣΚΟΥΦΑΣ», εκδίδεται κάθε τρείς μήνες.
Γιά νά συνεχίσει τήν κυκλοφορία του ἔχει ἀνάγκη τῆς ἠθικῆς καί οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως ὅλων τῶν Ἀρτινῶν.

— Ἀγοράσατε τὸ «Σκουφᾶ».

— Ἀποστείλατε τήν συνδρομή σας.

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ», ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ

Στὴν Ἄρτα

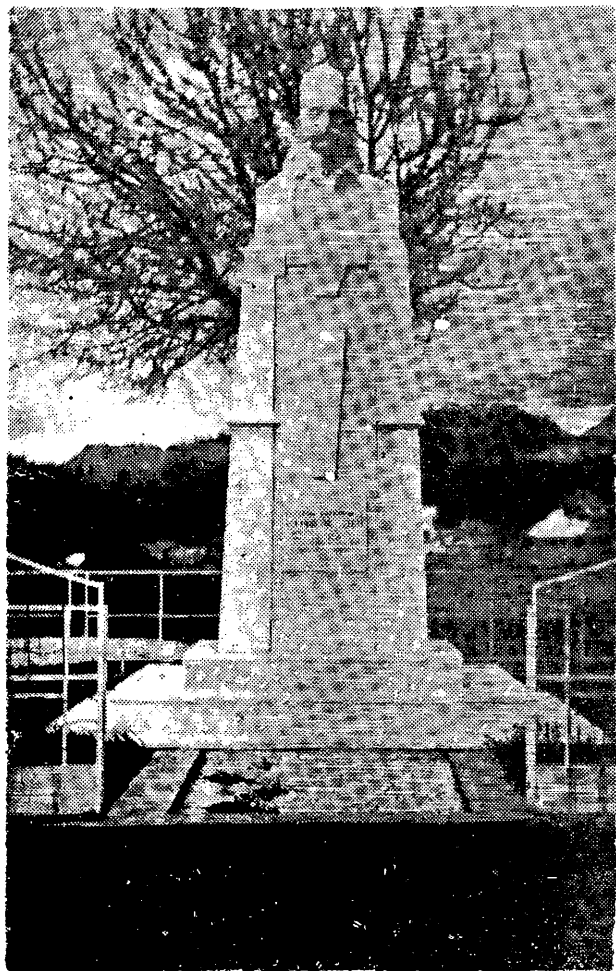
Σὲ ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα

Στὴν Ἀθήνα

Στὸ Βιβλιοπωλεῖο Καραβία
Μαυρομιχάλη 9

ΑΓΟΡΑΣΑΤΕ:

- Τὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «Σκουφᾶ»
- Τὴν «Ἀμβρακία» τοῦ Μιχ. Περάνθη
- Τὸ «Λεύκωμα» (ὁδηγὸ) τῆς Ἄρτας

Ἡ Προτομή τοῦ Γ. ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ, πού στήθηκε
στή γενέτειρά του, τὸ χωριὸ Σκουληκαριὰ Ν. Ἀρτης

ΣΚΟΥΦΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ★ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ★ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΑ' ● ΓΕΝΑΡΗΣ—ΟΚΤΩΒΡΗΣ 1966 ● ΤΟΜΟΣ Γ' ΤΕΥΧ. 32

70 ΧΡΟΝΙΑ:

Δέν είναι μοναδική ή περίπτωση νά κλείνει ένας σύλλογος έβδομῃντα χρόνια πολιτιστικῆς δραστηριότητας.

Εἶναι ὥστόσο μοναδική ή περίπτωση ἑνὸς συλλόγου ἐπαρχιακοῦ, ποῦ μέ συνεπῇ συνεχῇ καί ἐξαντλητική προσπάθεια ἐπὶ ἑβδομῇντα χρόνια, κατορθώνει νά κρατάει τὰ μέλη του καί τὸ λαὸ τῆς περιφερείας του σὲ πνευματική ἐτοιμότητα. Κι' ὄχι μονάχα αὐτό, ἀλλὰ κατορθώνει—μ' ὅλες τίς κατὰ καιροὺς ἀντιξοότητες κι' ἀντιθέσεις—νά μὴ κουράζεται καί νά μὴ γεράζει ἀπ' τὰ χρόνια ποῦ περνοῦν, ἀλλ' ἀντίθετα ν' ἀνανεώνεται καί νά γίνεται πιὸ δυνατὸς καί πιὸ ἱκανὸς νά σηκώνει περισσότερα καί μεγαλύτερα βάρη.

Ἡ μοναδική αὐτὴ περίπτωση εἶναι ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος τῆς Ἄρτας, ὁ «Σκουφᾶς». Ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» στὴν ἀρχή (1896) ξεκίνησε μέ δυὸ τμήματα, τὸ φιλολογικὸ καί τὸ ἀθλητικὸ. Ὑστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἀπόκτησε καί τὸ μουσικὸ τοῦ τμήμα, ποῦ ἀποτέλεσε καί τὴν σπονδυλική στήλη τοῦ συλλόγου, ἐνῶ τὸ ἀθλητικὸ διαλύθηκε, μιὰ καί ιδρύθηκαν χωριστὰ ἀθλητικὰ σωματεῖα. Ἀργότερα συγκροτήθηκαν κι' ἄλλα τμήματα, τὸ θεατρικὸ, τὸ τμήμα βιβλιοθήκης, τὸ τμήμα ἐκδόσεων καί περιοδικοῦ, τὸ ἐκδρομικὸ, τὸ τμήμα πινακοθήκης, τὸ τμήμα ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ. Σήμερα συγκροτοῦνται καί νέα τμήματα: Φωτογραφιοθήκης, τοπικοῦ ἀρχείου καί ἐθνολογικοῦ μουσείου.

Μὲ τὸ κλείσιμο 70 χρόνων ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ του, ὁ σύλλογος «Σκουφᾶς» ἐτοιμάζεται νά ἐγκαينιάσει τὴν Πνευματικὴ του Στέγη, ἀληθινὸ ἀπόκτημα γιὰ τὴν πόλη τῆς Ἄρτας. Καί σύντομα θὰ γίνεи νέα ἐξόρμηση. Στόχοι: ἡ ἐξασφάλιση σταθερῶν πόρων γιὰ τὴ λειτουργία τῆς Πνευματικῆς Στέγης καί ἡ ἀπόκτηση Μουσικῆς Στέγης καί Θερινοῦ Θεάτρου.

Τὰ μέλη τοῦ συλλόγου, ὁ λαός, οἱ παράγοντες καί οἱ ἀρχεῖς τῆς Ἄρτας, ἀσφαλῶς θὰ βοηθήσουν—ὅπως ὡς τώρα—ὥστε κι' ἡ νέα ἐξόρμηση νά πετύχει. Μόνο ἔτσι θὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ ὑποδομὴ καί θὰ ἐξασφαλισθοῦν οἱ προϋποθέσεις γιὰ μιὰ σοβαρὴ καί μὲ ἀπαιτήσεις πανελληνίας προβολῆς πνευματικὴ κίνηση στὴν περιφέρειά μας.

«ΣΚΟΥΦΑΣ»

Η ΠΑΝΩΛΗΣ ΤΟΥ 1816-17 ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ HUGO POUQUEVILLE*

ΝΙΚ. Β. ΑΛΙΒΕΡΘ

Στὰ 1816 ἡ Ἄρτα ἐξηλώθηκε μέσα σὲ δυὸ μῆνες ἀπὸ ἐπιδημία, τὴ βουβωνικὴ πανώλη⁽¹⁾, ἔμεινε δὲ ἀκατοίκητη κάπου ἓνα χρόνον⁽²⁾:

Τὴ φοβερὴ αὐτὴ μάστιγα—πῶς ξεκίνησε, πῶς ἐπεκτάθηκε, τί μέτρα πῆραν οἱ ἀρχὲς κλπ.—τὴν περιγράφει ὁ τότε Γάλλος ὑποπρόξενος στὴν Ἄρτα Hugo Pouqueville στὶς ἀναφορὲς του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο του. Ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀναφορὲς, ἀνέκδοτες ὅλες, ἄλλες παραθέτω σὲ περίληψη κ' ἄλλες ὁλόκληρες, ἀνάλογα μὲ τὴ σπουδαιότητά τους, ἔτσι ὅμως,

ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ σχηματίζει μιὰ πλήρη εἰκόνα.

Διαβάζοντας γιὰ τὴν πανώλη τοῦ 1816 πρέπει νάχουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι οἱ σχετικὲς τότε μὲ τὴν ἀρρώστεια ἱατρικὲς γνώσεις, δὲν ἦταν περισσότερες ἀπὸ ὅσες τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰπποκράτη, δηλαδὴ ὅτι τὰ «μιάσματα» διαδίδονται μὲ τὸν συγχρωτισμό. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ ἀγῶνα γιὰ τὴ λήψη ἀντισηπτικῶν μέτρων μόλις τὸ 1867 ἀρχισε ἀπὸ τὸν Lister, ἡ ἀνακάλυψη τῶν παθογόνων μικροβίων ἀπὸ τὸν Pasteur ἐγίνε μόλις τὸ 1873 καὶ ἡ ἀνακάλυψη τοῦ βακτηριδίου τῆς πανώλους ἀπὸ τὸν Yersin ἐγίνε μόλις τὸ 1894.

Στὴν περίπτωσή μας θὰ δοῦμε πῶς ἐκδηλώθηκε ἡ κρατικὴ προληπτικὴ μέριμνα τῶν γειτονικῶν χωρῶν. Οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς φαίνεται ὅτι δὲν ἔδιναν παρὰ ἐλάχιστη σημασία στὰ ὑγειονομικὰ μέτρα, ἴσως μάλιστα νὰ μὴν ἔδιναν καμμιὰ ἀπολύτως σημασία ἂν δὲν συνέβαινε νὰ εἶναι ἡ προληπτικὴ μέριμνα μιὰ ἀποδοτικὴ ἀφορμὴ... χρηματισμοῦ τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων.

Τὴν πρώτη πληροφορία γιὰ τὴν εἰσβολὴ τῆς πανώλους στὴν Ἡπειρο τὴν στέλνει ὁ Η. Ρ. ἀπὸ τὴν Πρέβεζα στὸν ἀδελφὸ του, στὶς 19.4.15 (ἐπιστ. ἀρ. 22). «Ἡ πανώλης—τοῦ γράφει— ἀρχισε νὰ ἐκδηλοῦται στὸ Τεπελένι, εἰδοποίησε στὴ

* Ὁ Hugo Pouqueville ἦταν ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας στὴν Ἄρτα. Τὸν ἱστορικὸ Fr. Pouqueville, πού ἦταν καὶ πρόξενος τῆς Γαλλίας τότε στὴν Πάτρα, τὸν εἶχε ἀδελφό. Οἱ ἀναφορὲς τοῦ Η. Ρ. τόσο πρὸς τοὺς Γάλλους ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅσο καὶ σὲ ἄλλες γαλλικὲς ὑπηρεσίες, βρίσκονται στὸ ἀνέκδοτο ἀρχεῖο τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῆς Ἀρτας (κοιτ. περιόδ. «Σκουφᾶς» τεύχ. 5).

1. Ἐπιδημίες Πανώλους στὴν Ἡπειρο ἀναφέρονται καὶ στὰ 1368, 1374, 1522, 1678, 1736, 1822. Στὴν Ἄρτα στὰ 1374 καὶ 1522.

2. Κοιτ. Σε ρ. Ξενοπούλου: «Δοκίμιον περὶ Ἀρτης» ἐκδ. 1962, σελ. 11 καὶ Fr. Pouqueville: «Ἰστ. Ἑλλ. Ἐπαν.» μετ. Ξ. Ζυγούρα (1890), τ. Α', σελ. 287.

Γαλλία....», μὴ παραλείποντας ν' ἀναφέρει καὶ ἀπ' εὐθείας στὸ 'Υπ. 'Εξωτερικῶν τῆς Γαλλίας. Νὰ πῶς ἐκθέτει τὸ ἱστορικὸ τῆς μολύνσεως τοῦ Τεπελενίου: «'Αρ. 27. 'Εν Πρεβέξῃ τῇ 21 4—1815. Πρὸς τὴν Α. Υ. τὸν 'Εκλαμπρότατον 'Υπ. 'Εξωτερικῶν, Παρίσι. 'Εκλαμπρότατε. Εἰς τὸ 'Αργυροκάστρον ἡ πανώλης, πὺν τὸν χειμῶνα ἐξασθένισε, ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνεται πὶδ φοβερὴ ἀπὸ κάθε ἀλλῇ φορᾷ. Σπίτια 17 πὺν ἔμειναν ἀπρόσβλητα ἀνάμεσα σὲ μολυσμένα, ἔχουν προσβληθεῖ κι αὐτὰ τὴν ἴδια μέρα καὶ σχεδὸν τὴν ἴδια ὥρα! 'Απὸ τὸ 'Αργυρ. ἡ μᾶστιγα πέρασε στὸ Τεπελένι, πατρίδα τοῦ Βεζύρ — 'Αλῆ Πασᾶ. Μεταδόθηκε, ὅπως σχεδὸν σ' ὅλες τὶς πόλεις, ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ ἀπληστία πὺν ἀγνοεῖ ἐντελῶς κάθε κίνδυνον! Νὰ τὸ ἐπεισόδιο: 'Ενας ξάδερφος τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ, διοικητὴς τοῦ 'Αργυροκάστρου, δὲν μπόρεσε ν' ἀντισταθεῖ στὴν ἐπιθυμία του ν' ἀρπάξει μερικὰ κοσμήματα ἀπὸ ἓνα ἀκατοίκητο σπίτι, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεχώρισε μιὰ κοσμηματοποθῆκη γεμάτη μαργαριτάρια, γιὰ νὰ τὴ στείλει στὴ σύζυγόν του, χωρὶς νὰ ὑπολογίσει τὸν κίνδυνον. Μετὰ ἀπὸ δυὸ ὥρες πέθανε ἡ ματαιόδοξο αὐτὴ 'Αλβανίς, καθὼς κι' ὁ γιὸς της, ἡ κόρη της καὶ σὲ λίγο τοὺς ἀκολούθησε μιὰ νέγρο τοῦ χαρεμιοῦ. Τελικὰ ἡ πανώλης βρίσκεται τῶρα σὲ 8—10 σπίτια τοῦ Τεπελενίου. 'Επιβάλλεται, 'Εκλαμπρότατε, νὰ δοθοῦν σαφεῖς διαταγὲς γιὰ νὰ μπαίνουν σὲ αὐστηρὴ λοιμοκᾶθαρση ὅλα τὰ πλοῖα πὺν προέρχονται ἀπὸ τοὺς λιμένες τῆς 'Αλβανίας καὶ δὲν φέρουν πιστοποιητικὸ ὑγείας ἐκδιδόμενον ἀπὸ μένα καὶ νὰ διώκονται αὐστηρὰ ὅσα πλοῖα δὲν εἶναι ἐφοδιασμένα μὲ τέτοιο πιστοποιητικόν. Πρέπει νὰ μὴ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ πιστοποιητικὰ πὺν ἐκδίδονται ἀπὸ ἄλλον ἐκτὸς ἀπὸ μένα».

'Απὸ τὸν Μάϊο τοῦ 1815 μέχρι τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1816 ὁ Η. Ρ. ἐξακολουθεῖ νὰ παρακολουθεῖ καὶ ν' ἀναφέρει λεπτομερῶς τὴν πορεία τῆς ἐπιδημίας πὺν κατεβαίνει σταθερὰ πρὸς τὴ Νότια 'Ηπειρο (ἀναφορὰς ἀρ. 36, 47, 49, 50, 64, 66, 67) καὶ στὶς 5.2.1816 στέλνει τὴν παρακάτω ἀναφορὰ στὸν 'Υπ. 'Εξωτερικῶν :

«'Αρτα 5 Φεβρουαρίου 1816

'Αρ. 18

Πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν 'Εκλαμπρότατο Δοῦκα τοῦ Richelieu ⁽³⁾, 'Υπ. 'Εξωτερικῶν, Παρίσι. Διαρκοῦντος τοῦ τελευταίου μηνὸς ἐκνκλοφόρησαν φήμες ὅτι ἡ πανώλης ἐκδηλώθηκε στὴν Κέρκυρα. Γράφει σὲ λίγες μέρες ὁ πράκτωρ μου τῆς Πρέβεζας ('Αλεξ. Παρούσης) ὅτι στὰ ναυτιλιακά ἔγγραφα πλοίων πὺν προέχονται ἀπὸ τὴ νῆσο αὐτὴ σημειώνεται ὑποψία μεταδοτικῆς νόσου. 'Επὶ τοῦ προκειμένου εἰδοποίησα τὸν ἀδελφόν μου, ὑποδεικνύοντάς του νὰ γνωρίσει σχετικὰ τὸ ταχύτερον στὶς ἀρχὲς τῆς Μασσαλίας. Σήμερα τὸ πρωί, 'Εκλαμπρότατε, ἓνας 'Ελληνας κύριος πὺν ἦλθε ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, μοῦ εἶπε ὅτι πολλοὶ ἔμποροι τῆς Πρέβεζας ἔχουν τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ πανώλης εἰσεχώρησε μέχρι τὴν πλατεία τῆς Κέρκυρας καὶ ὅτι τρία σπίτια στὴν ὁδὸ Cale del Santo εἶναι μολυσμένα καὶ ὅτι πολλὰ ἄτομα πὺν μὸς τὰ κατωνόμασε καὶ μοῦ εἶναι γνωστά, πέθαναν ἀπὸ τὸ μῖasma. Δὲν γνωρίζω, 'Εκλαμπρότατε, ἂν οἱ λεπτομέρειες αὐτὲς εἶναι ἀληθινές. Θέτω ὑπ' ὄψιν τῆς Υ. Ε. ὅτι αὐτὲς τὶς πληροφορίες μοῦ τις ἔδωσα ἓνας 'Ελληνας καὶ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀσφαλεῖς, καθὼς καὶ ὅτι ἡ ἀπαίσιον ἀσθένεια μαστίζει τὴν πεδιάδα τοῦ 'Αργυροκάστρου καὶ τὸ καντόνιον τῆς Κόνιτσας, πὺν ἀπέχει 10 ὥρες ἀπὸ τὰ Γιάννενα. 'Ενα γράμμα πὺν πῆρα αὐτὴ τὴ στιγμή ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, γραμμένο ἀπὸ ἓνα Γάλλο πλοίαρχο, περιλαμβάνει

3. 'Ανέλαβε τὸ 'Υπ. 'Εξωτερικῶν μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Ναπολέοντα καὶ τὴν παλινὸρθωσιν τῶν Βουρβόνων.

τὰ ἀκόλουθα: «Πρέβεζα, 2—2—16. Μιὰ διαταγὴ τοῦ Διοικητοῦ μὲ χθεσινὴ ἡμερομηνία, ἀπαγορεύει στοὺς κατοίκους τῆς Πρέβεζας νὰ βγοῦν ἀπὸ τὶς πύλες τῆς πόλεως. Αὐτὸ τὸ ὑγειονομικὸ μέτρο ἐλήφθη γιὰτὶ ὑπάρχουν πληροφορίες ὅτι στὸ Σοῦλι ἐμφανίστηκε μεταδοτικὴ ἀσθένεια». Τὸ Σοῦλι, Ἐκλαμπρότατε, εἶναι ἄθροισμα χωρῶν ἐπὶ τῶν βουνῶν ποὺ ἀνυψοῦνται Β.Δ. (4) τῆς γόνιμης πεδιάδας τῆς Ἄρτας καὶ ἀπέχει 12 ὥρες ἀπὸ τὴν ἔδρα μου. Ἄν ἡ πληροφῶρία εἶναι ἀληθινὴ, θὰ προσβληθῇ καὶ τὸ καντόνιο τῆς Ἄρτας ποὺ ἔχει ἡπιώτερη θερμοκρασία. Τὰ Γιάννενα εἶναι περιτριγυρισμένα ἀπὸ τὸ μῖasma καὶ στεροῦνται ἐφοδίων, γιὰτὶ ἐφοδιάζονται ἀπὸ τὶς πλούσιες πεδιάδες ποὺ περιβάλλουν τὸν Ἀμβρακικόν. Ἐπίσης ἡ Μέση Ἀλβανία (5) πρέπει νὰ θεωρεῖται ἐντελῶς μολυσμένη. Περιμένω βεβαιότερες πληροφορίες, ὅμως εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ πανώλης ὑπάρχει σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Ἀλβανίας. Νά, Ἐκλαμπρότατε, τί ἐπιβάλλεται νὰ κάνουμε: Ὅλα τὰ πλοῖα ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τοὺς λιμένες τῆς Αὐλῶνος, Παλέρμου, Πρεβέζης, Μεσολογγίου, Γαλαξειδίου κλπ. καὶ ποὺ δὲν εἶναι ἐφοδιασμένα μὲ πιστοποιητικὸ ὑγείας ὑπογεγραμμένο ἀπὸ μένα, πρέπει νὰ κατευθύνωνται στὸ λοιμοκαθατήριο τῆς Μασσαλίας. Λέγω ἀπὸ μένα, γιὰτὶ δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστευόμαστε σὲ κανένα πράκτορα (6) Γάλλον ἢ Ἀγγλον ἀπὸ τοὺς τοποθετημένους στὰ διάφορα λιμάνια, ποὺ τρέμουν μπροστὰ στοὺς Τούρκους καὶ ὑπακούουν πάντα σὲ ὅτι τοὺς διατάξουν. Τὰ πιστοποιητικὰ ποὺ ἐκδίδουν οἱ ἀρχεῖς τῆς Πρέβεζας πρέπει νὰ μὴ γίνωνται δεκτὰ, γιὰτὶ οἱ ἀρχεῖς αὐτὲς ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀνθρώπους ἀπλήστους ἀφοσιωμένους στὸν Πασᾶ (7), ποὺ κι' ὅταν ἀκόμα ἡ πόλη δεκατίζεται ἀπὸ τὴν πανώλη, εἶναι ἱκανοὶ νὰ βεβαιώνουν ἀριστη ὑγεία. Πρέπει νὰ εἰδοποιήσουμε σχετικὰ τὶς διαφορὲς Δυνάμεις ποὺ ἔχουν λιμάνια στὴν Ἀδριατικὴ νὰ λάβουν τὰ ἴδια μέτρα μὲ τὴ Γαλλία. Ἀλλῶς φοβοῦμαι ὅτι ἡ ἀτυχὴς Ἰταλία δὲν θ' ἀποφύγῃ τὴν φοβερὴ μάλιστα».

Τὴν ἐκθεσὴ αὕτῃ ἀκολουθεῖ σὲ τρεῖς μέρες νεώτερη, στὴν ὁποία φαίνεται ν' ἀμφιβάλῃ γιὰ τὶς πληροφορίες ποὺ τὸν ὥθησαν σὲ αὐστηρὲς εἰσηγήσεις, γι' αὐτὸ παραθέτει τὶς γραπτὲς του πληροφορίες ὡς ἔχουν.

«Ἄρτα 8 Φεβρουαρίου 1816

Ἀριθ. 69

Πρὸς τὸν Δοῦκα τοῦ Richelieu κλπ.

Ἐκλαμπρότατε,

Ἐπείγομαι νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῆς Υ. Ε. διαφορὲς εἰδήσεις ποὺ μόλις ἔλαβα ποὺ ἀφοροῦν τὴν δημόσια ὑγεία: «Πρέβεζα 6 Ἰανουαρίου (8). Ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ἔλαβα τὴν εἰδησὴ ὅτι ἡ ἀρρώστεια ἐξασθενεῖ καθημερινῶς καὶ δὲν ἔχει δι-επισδύσει καθόλου στὴν πόλη. Χάρης στὰ σφόδρα μέτρα τοῦ στρατηγοῦ Campbell (9) ἀπομονώθηκαν τὰ χωριὰ Λευκίμη (10) καὶ ὅπου ἐκδηλώθηκε ἀρχικὰ τὸ μῖasma. Τίποτε δὲν γνωρίζω γιὰ τὸ Σοῦλι ὅπου ἐκδηλώθηκε πρὸ ἡμερῶν πανώλης. Ἰσως σεῖς ὡς πλησιέστερος πρὸς τὸ χωριὸ αὐτὸ νὰ εἴστε πιδ καλὰ πληρο-

4. Στὸ πρωτότυπο λαθεμένα γράφεται ΝΑ.

5. Ὁ Η. Ρ. ὀνομάζει Ἀλβανία (Βόρειο, Μέση, Νότιο) γενικὰ τὴν Ἡπειρο, γιὰτὶ χρησιμοποιεῖ τὶς δυὸ ὀνομασίες σχεδὸν ταυτόσημα.

6. Ἐννοεῖ προξενικὸν πράκτορα.

7. Δηλαδή στὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

8. Ἰσως, λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸ γράμμα νὰ τὸ πῆρε ὕστερα ἀπὸ ἓνα μῆνα.

9. Sir John Campbell. Ἀγγλος στρατηγὸς (1763—1819) μὲ πλούσια δράση στὴν Ἀμερικὴ, Ἰνδίας, Ἰσπανία, Σικελία κλπ. Στρατ. Διοικητὴς τῶν Ἰονίων μέχρι τὴν ἀφίξιν τοῦ Μαίτλαντ (Φεβρ. 1816).

10. Χωριὸ στὰ Ν.Α. τῆς Κέρκυρας. Τὸ ὄνομα τοῦ ἄλλου χωριοῦ δυσανάγνωστο.

φορημένος (έπογραφή του πράκτορος της Γαλλίας)». «Κέρκυρα 27 Ἰανουαρίου 1816 Ἄν καὶ τὸ χωριὸ Λευκίμη μαστίζεται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἐμεῖς ἐδῶ χαίρομεν ἄκρας ὑγείας, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τμήματα τῆς νήσου. Ἐν τούτοις οἱ πύλες εἶναι κλειστὲς καὶ ἀπαγορεύεται ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴν ὑπαιθρο. Ἀναστάσιος Κυρχριστιάνος ⁽¹¹⁾. Τὰ νέα ἀπὸ τὴν Κόνιτσα εἶναι θλιβερά».

Οἱ ἀλληλοσυγκρουόμενες πληροφορίες καὶ ἡ ἀμάθεια συσκοτίζουν τὴν παρακολούθηση τῆς σταθερῆς πορείας τῆς πανώλους πρὸς τὴν Ἄρτα. Νὰ τι γράφει σὲ μιὰ ἐβδομάδα:

«Ἄρτα 16 Φεβρ. 1816

ἀρ. 70

Πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν Δούκα τοῦ Richelieu κ. λ.

Ἐκλαμπρότατε,

Οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴν δημόσια ὑγεία εἶναι ἱκανοποιητικές. Ἀπὸ πολλὰς μέρες δὲν σημειώθηκε θάνατος στὸ χωριὸ Λευκίμη. Ἡ ἀσθένεια ποὺ ἐμφανίστηκε στὸ Σοῦλι καὶ ποὺ νομίστηκε ὅτι ἦταν πανώλης, χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς γιατροὺς ⁽¹²⁾ ποὺ συνῶδεσαν τὸν Διοικητὴ τῆς Πρέβεζας ἐπὶ τόπον, σὰν ἕνας τοπικὸς πυρετὸς ποὺ καθημερινὰ ἐξασθενεῖ. Δὲν γνωρίζω τίποτε γιὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τὴν Κόνιτσα, οὔτε γιὰ τὴν Προμετὴ...». Ἐν τούτοις στὶς 20.2.16 γράφει στὸν προξ. πράκτορα Ἀλεξ. Παροῦση στὴν Πρέβεζα ⁽¹³⁾. «... Συνεχίσατε νὰ μὲ πληροφοροῦτε γιὰ τὴν δημόσια ὑγεία. Συστήσατε στοὺς Γάλλους ποὺ βρίσκονται στὴν Πρέβεζα νὰ εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἔτοιμοι νὰ φύγουν μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία... τὸ ἀντίθετο στὶς διαταγὰς τοῦ Βασιλέως μας» ⁽¹⁴⁾.

Ἡ ἀνοιξή πλησιάζει καὶ μαζὺ τῆς αὐξάνουν οἱ ἀνησυχίες τοῦ Pouqueville. Τὴν 1.3.16 γράφει στὸν Richelieu ⁽¹⁵⁾. «Ἐκλαμπρότατε, ἡ πανώλης συνεχίζει νὰ λυμαίνεται τὶς Ἀλβανίες ⁽¹⁶⁾, στὴν Κέρκυρα ὅμως ἀπομονώθηκε μέσα στὸ χωριὸ Λευκίμη χάρις στὴ σωφοροσύνη τῶν κυβερνητικῶν μέτρων... Ἡ ἀνοιξή ποὺ πλησιάζει καὶ μαζὺ τῆς οἱ ξεστῆς μέρες, μᾶς ἀνησυχοῦν εὐλόγως...».

Στὶς 20.3.16 γράφει στὸν Richelieu ⁽¹⁷⁾: «Ἐκλαμπρότατε, ἔχω τὴν τιμὴ νὰ θεσώ ὑπ' ὄψῃ τῆς Υ. Ε. ἀντίγραφο μιᾶς ἐπιστολῆς ποὺ μοῦ ἔγραψε ἡ προσωρινῶς ὑποπρόεδρος τῆς Α. Μ. στὴν Κέρκυρα... «Κέρκυρα. 7.3.16. Ἡ πανώλης ποὺ ἐμφανίστηκε καθὼς γνωρίζετε ἀπὸ τριμήνου στὸ καντόνιο τῆς Λευκίμης μεταδόθηκε γρήγορα σ' ὅλα τὰ χωριά τοῦ καντονίου αὐτοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ περάσει τὴν τριπλὴ γραμμὴ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ποὺ τὴν περικυκλώνουν, πρᾶγμα στὸ ὁποῖο ὀφείλεται τὸ ὅτι ὅλο τὸ ὑπόλοιπο τμήμα τῆς νήσου χαίρει ἄκρας ὑγείας. Σὰς ἀπεικονίζω τὴν πρόοδο τῆς ἀρρώστειας ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή της στὰ μέσα Δεκεμβρίου μέχρι σήμερα ⁽¹⁸⁾... Ἡ ἔξοχότητά σας βλέπει ἀπὸ τὸν πίνακα ὅτι μέχρι σήμερα ἀναλογοῦν τρία θύματα τὴν ἡμέρα, πρᾶγμα ποὺ δὲν φαίνεται σημαντικό, ἀλλὰ ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι μεγάλο, ἔχοντας ὑπ' ὄψῃ τὸν μικρὸ πληθυσμὸ τῶν συνοικισμῶν, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖ-

11. Στὸ περιθώριο ἡ λέξη «μετάφραση».

12. δηλ. πρᾶκτικὸς γιατρός.

13. ἐπιστ. ἀριθ. 80.

14. Τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ', ἀδελφοῦ τοῦ καρατομηθέντος Α. τοῦ ΙΣΤ'.

15. ἀναφορὰ ἀριθ. 81.

16. ἐννοεῖ τὴ βόρεια καὶ μέση.

17. ἐκθεση ἀριθ. 83.

18. Παραθέτει ἡμερομηνιακὸν πίνακα ἐκείνων ποὺ πέθαναν, ἐκείνων ποὺ μολύνθηκαν καὶ τῶν ὑπόπτων. Στὸ διάστημα αὐτὸ πέθαναν 276 ἄτομα.

ους μετὰ βίας ἀριθμοῦν 30 ἄτομα». Στὶς πένθιμες αὐτὲς λεπτομέρειες εἶμαι ὑποχρεωμένος, Ἐκλαμπρότατε, νὰ προσθέσω καὶ ἄλλες πιδ τρομακτικές. Ἡ πανώλης ἐκδηλώθηκε στὰ παράλια τῆς Ἡπείρου ⁽¹⁹⁾, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Χειμάρρας μέχρι καὶ πέρα ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Πάργας, στὶς πόλεις Κονίσπολη, Παραμυθιά, Μαργαρίτι, Φανάρι, στὰ χωριά Μοῦρτος, Πλαταριά, Νίσμπα Σκοπιόνε ⁽²⁰⁾ κ.λ. Ὁ πράκτωρ μου στὴν Πρέβεζα καὶ μερικοὶ Γάλλοι ποὺ βρίσκονται ἐκείμῳ γράφουν καὶ μοῦ ἐπιβεβαιώνουν τὶς φρικτὲς εἰδήσεις. Μὲ παρακαλοῦν νὰ χρησιμοποιήσω τὴν μικρὴ μου ἐπιρροή στὸν Βεζύξη, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ νὰ βάλῃ φρουρὰς καὶ λοιμοκαθαρτήρια στὶς διαβάσεις. Θὰ τοῦ γράψω, Ἐκλαμπρότατε, ἀλλὰ ἀλλοίμονο! Τί θὰ βγῇ ἀπ' αὐτό; ⁽²¹⁾ Γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν φυλάκια τυφλῶν καὶ λοιμοκαθαρτήρια στὰ ὁποῖα θὰ μπαينوβγαίνει ὁ καθέννας ἀντὶ χρημάτων! Γιατὶ παρὰ τὶς ὁδηγίες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὅλα ἐδῶ γίνονται ὅπως καὶ οἱ λοιπὲς ὑποθέσεις τῆς δύστηνης αὐτῆς αὐτοκρατορίας. . . . Ὁ Βελῆ Πασᾶς ποὺ βρίσκεται ἀκόμα στὰ Γιάννινα, προτίθεται νὰ φύγῃ γιὰ τὴ Θεσσαλία».

Τὴν ἄλλη μέρα γράφει στὴ Μασσαλία:

«Ἄρτα 21.3.16

Ἄριθ. 84

Πρὸς τοὺς Κυρίους τοὺς ἐπιφορτισμένους μὲ τὴ φρούρηση τῆς Δημοσίας Ὑγείας ⁽²²⁾. Εἰς Μασσαλίαν.

Κύριοι,

Ἡ πανώλης ἐμφανίστηκε σὲ ὅλη τὴν ἀκτὴ τῆς Ἡπείρου, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Χειμάρρας μέχρι καὶ πέρα ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Πάργας. Συνεχίζει νὰ καταστρέφῃ πολλὰς περιοχὰς τῆς Κάτω καὶ Μέσης Ἀλβανίας. Τὰ Γιάννινα, ἡ Ἄρτα, ἡ Πρέβεζα καὶ οἱ περιοχὲς τῶν εἶναι ἀκόμα ἀνέπαφες, παρ' ὅτι εἶναι περικυκλωμένες ἀπὸ τὸ μῖasma, ποὺ θὰ εἰσχωρήσῃ σ' αὐτὲς, γιὰ τὴν λαμβάνεται κανένα μέτρο, ἐν ὅψει προσεγγίσεως θερμοτέρων ἡμερῶν ποὺ εὐνοοῦν τὴν ἐξάπλωσίν του. Θὰ συνεχίσω νὰ σᾶς παρέχω ἀκριβεῖς πληροφορίες, ἂν βέβαια δὲν ἀναγκασθῶ νὰ ἐγκαταλείψω τὴν ἔδρα μου γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον. Ἐπαγρυπνεῖτε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ καὶ μὴ δέχεστε κανένα πλοῖο προερχόμενο ἀπὸ ἀλβανικὰ λιμάνια, χωρὶς πιστοποιητικὸ ὑγείας ὑπογραμμένο ἀπὸ μένα τὸν ἴδιο. Ἡ πανώλης στὴν Κέρκυρα συγκρατεῖται μέσα στὸ καντόνιο τῆς Λευκίμης».

«Ἄρτα 28.3.16

ἀριθ. 85

Πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν Δοῦκα τοῦ Richelieu κ. λ.

Ἐκλαμπρότατε,

Δὲν ἔχω παρὰ νὰ θέσω ὑπ' ὄψην σας θλιβερὰς εἰκόνας. Ἡ πανώλης ἐμφανίστηκε στὰ Γιάννινα! Αὐτὸ τὸ θλιβερὸ ἄγγελμα ἔφθασε σήμερα τὸ πρωὶ στὴν

19. Δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο Ἀλβανία, ἀλλὰ δίνει τὴ γεωγραφικὴ ἔκταση τῆς Ἡπείρου.

20. Στὸ πρωτότυπο Nisba Scopione(;).

21. Φαίνεται πὼς τελικὰ δὲν τὴν ἔγραψε, γιὰ τὴν ἀπάρχει στὸ ἀρχεῖο. Ἴσως ἐπειδὴ μπῆκαν οἱ φρουρὰς.

22. Φαίνεται πὼς δὲν ἐγνώριζε τὸν τίτλο τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας καὶ ἀπευθύνεται στοὺς ὑπαλλήλους.

Ἄρτα καὶ ἀκολούθησε μὲν προκήρυξε τοῦ Βεζύρη πὺν διατάσσει ὅλους γενικά καὶ τὸν καθένα χωριστὰ νὰ ἐπαγρυπνοῦν. Πρὸς τοὺς τελωνειακοὺς καὶ πρὸς τοὺς φρουροὺς τῶν διαβάσεων νὰ ὀπλισθοῦν καὶ νὰ πυροβολοῦν κάθε ἀποπειρώμενον ν' ἀποβιβασθῇ στὶς ἀκτὲς ἢ νὰ περάσῃ τὶς διαβάσεις χωρὶς μπουγιουρντί τοῦ Βεζύρη. Αὐτὸ τὸ γεγὸνός πού ἔπρεπε ν' ἀναμένεται, ἐσκόρπισε τὸν τρόμο ἀνάμεσα στοὺς χριστιανοὺς καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς Τούρκους, πὺν ἔγιναν λιγότερο μοιρολάτρες κι' ἄρχισαν νὰ τρέμουν, χωρὶς ὅμως νὰ ὑποθετοῦν κανένα μέτρο γιὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴν μάστιγα. Οἱ γέφυρες τοῦ Θύαμη καὶ τοῦ Γλυκὺ ἀποκόπηκαν γιὰ νὰ μᾶς διαχωρίσουν ἀπὸ τὸ μῖασμα πὺν καταστρέφει τὴν Τσαμουριά (τὴν ἀρχαία Καχονία²³) καὶ ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου! Ἡ Υ. Ε. γνωρίζει ἀπὸ ἀναφορὲς μου ποιοὶ εἶναι οἱ ποταμοὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως λέγει ἕνας συγγραφεὺς, κάνουν περισσότερο θόρυβο στὴν Ἱστορία παρὰ στὴν κοίτη των. Φοβεροὶ καὶ καταστρεπτικοὶ τὸν χειμῶνα, χάνονται στὸν ἄμμο καὶ τοὺς καλαμῶνες ὅταν οἱ βροχὲς σταματήσουν νὰ τοὺς τροφοδοτοῦν. Αὐτὲς τὶς μέρες ὁ Ἀραχθός²⁴ πλημμύρισε ἕνα μέρος τῶν κήπων τῆς πόλης (πρῶγμα πὺν ἐπέσυρε τὸν ἀφορισμὸ του ἐκ μέρους τοῦ Καδῆ). Σήμερα τὸν διασχίζουν ἔφιπποι καὶ τὸ καλοκαίρι καὶ πεζοί, γιὰ νὰ κερδίσουν δρόμο. Ὅχι μόνο τὸν Ἀραχθό, ἀλλὰ σχεδὸν ὅλους τοὺς ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος τοὺς διασχίζουν χωρὶς ποτὲ ν' ἀναζητοῦν τὶς γέφυρες. Μόλις ἔμαθα ὅτι ὁ Μητροπολίτης τῆς Ἄρτας²⁵ ἦλθε ἀπὸ τὰ Γιάννενα, ὅπου βρισκόταν ἀπὸ μέρες. Παρακάλεσα τὸν γιατρό του νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ, λαμβάνων ὅλες τὶς προφυλάξεις, γιὰ νὰ μάθω λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἀρρώστεια στὰ Γιάννενα. Νά, Ἐκλαμπρότατε, τί μοῦ ἀνέφερε: «Βρῆκα τὸν Μητροπολίτη ἀποτραβηγμένον στὸ διαμέρισμά του, ὅπου ἀπομονώθηκε μὲ τὴν ἀκολουθία του. Μοῦ εἶπε μέσα ἀπὸ τὸ κιγκλίδωμα τοῦ δωματίου ὅτι ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννενα χθὲς τὸ πρωῒ, γιατί ἡ πανώλης ἐκδηλώθηκε στὴν πόλη αὐτή, μεταδοθεῖσα ἀπὸ ἕναν κάτοικο Ἀργυροκάστρου, πὺν τὸν κάλεσεν ὁ Βεζύρης νὰ κανονίσῃ κάτι χρηματικὸς λογαριασμοὺς πὺν εἶχε μαζύ του. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔφτασε στὰ Γιάννενα στὶς 25.1.16 καὶ δὲν μπόρεσε νὰ ἰδῇ τὸν Πασᾶ. Στὶς 26 ἀδιαθέτησε καὶ κάλεσε τὸν γιατρό τῆς Α. Υ. (26) πὺν ἔφθασε ὅταν ξεψυχῶσε. Ὁ γιατρὸς ὅμως, εἴτε ἀπὸ ἀγνοία, εἴτε ἀπὸ πλεονεξία γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸ ἀντίτιμο τῶν ἐπισκέψεών του, ἐξακολούθησε νὰ ἐπισκέπτεται ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς του καὶ πῆγε ἀκόμα καὶ στὸ Σεράϊ. Ὅταν ὁ Βεζύρης ἔμαθε τὸν θάνατο αὐτοῦ τοῦ ἀτόμου, ἔθεσε ὑπὸ περιορισμὸ τὸν γιατρό καὶ ὅλα τὰ σπῖτια πὺν ἐπισκέφθηκε. Αὐτοὺς δὲ ἀποσύρθηκε στὸν Πύργο τῆς Λίμνης! Οἱ γιοὶ τὸν ἀπομονώθηκαν στ' ἀνάκτορά τους καὶ ὅλες οἱ συναλλαγὲς σταμάτησαν στὰ Γιάννενα. Ἐγὼ ἐπωφελοῦμενος τῆς ἀδείας πὺν πήρα πρὶν πολλὰς μέρες, ἔφυγα ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἐπειδὴ εἶχα δεχθῇ πολλὰς ἐπισκέψεις, ἐθεώρησα ὅτι πρέπει ν' ἀπομονωθῶ γιὰ λίγες μέρες γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια». Νά, Ἐκλαμπρότατε, τὸ καντόνιο τῆς Ἄρτας περιτριγυρισμένο ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τὴν φοβερὴ ἀρρώστεια. Τί νὰ κάνω; Νὰ τραπῶ εἰς φυγὴν; Εἶναι ἡ μόνη σωτηρία καὶ τὸ μόνο μέσο πὺν μοῦ ἀπομένει. Ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ χρησιμοποιήσω Ἐκλαμπρότατε, παρὰ μόνον ὅταν ἡ πανώλης εἰσέλθῃ στὴν πόλη τῆς Ἄρτας, θέλοντας μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς νὰ δείξω τὴν ἀφοσίωσή μου καὶ τὸν ζῆλό μου καὶ νὰ ἀποδείξω ὅτι εἶμαι ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Α. Μ. πὺν εὐδόκησε νὰ μοῦ παραάσχη».

(Συνεχίζεται)

23. Καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Pouqueville δὲν χάνουν εὐκαιρία νὰ μὴ συσχετίσουν ἀρχαῖες τοπωνυμίες μὲ σύγχρονες.

24. Στὸ πρωτότυπο: l' Areton.

25. Ὁ Πορφύριος (1806—1808 καὶ 1813—1820).

26. δηλ. τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΓΕΩΡΓΙΟ ΦΙΛΙΠΠΙΑΔΑΣ

ΤΗΣ κ. ΑΘΗΝΑΣ Γ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Μόνο τὰ τελευταῖα 40 χρόνια ἄρχισαν νὰ παρουσιάζονται στὴν Ἑλλάδα χνάρια τῆς Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς, ποὺ ὁλοένα γίνονται καὶ συχνότερα—τελευταῖες ἐρευνες ἀπὸ τοὺς Γάλλους στὴν Ἥλεια, παλαιότερες μελέτες τῶν Γερμανῶν στὴν περιοχὴ μεταξὺ Λειβαδιᾶς καὶ Θήβας (Σεῖντί), στὴν Θεσσαλίᾳ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὸν Ἕλληνα Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Θεοχάρη). Ἀπὸ τοῦ 1962 μιὰ ἄλλη περιοχὴ παρουσιάστηκε, ὅπου τὰ εὐρήματα δίνουν ὅλο καὶ περισσότερες ἐλπίδες γιὰ τὴν διαφώτιση τοῦ μεγάλου προβλήματος τοῦ Παλαιολιθικοῦ πολιτισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Οἱ πρῶτες ἐρευνες ἐγιναν μ' ἐπιτυχία, στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους, στὴν κοινότητα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Φιλιππιάδας ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ Καίμπριτζ κ. Χίγκς καὶ ὁμάδα φοιτητῶν του. Τότε, εἶχε ἐρευνηθῇ, γενικά, τὸ λεκανοπέδιο τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐπισημάνθηκαν δείγματα τοῦ Παλαιολιθικοῦ πολιτισμοῦ στὴν περιοχὴ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Γκούμανης, καὶ καὶ στὴν κοιλάδα τῆς Παραμυθιάς, τοῦ Νομοῦ Πρεβέζης. Ἐκεῖνο ποὺ ἐξ ἀρχῆς ἔκαμε ἐντύπωση στὰ εὐρήματα, ἦταν ἡ μεγάλη ποσότητα ἐργαλείων τῆς ἐποχῆς, ἡ ποιότητα τῆς ἐργασίας τους καὶ τῆς διατηρήσεώς τους. Ἀνῆκαν στὴν τελευταία φάση τῆς Μέσης Παλαιολιθικῆς (Μουστιαία). Ἡ θέση ἐκείνη βρίσκεται στὰ δεξιὰ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων—Ἀρτης, στὸ 550 χιλιόμετρο, 500 μ. νοτιώτερα ἀπὸ τὸ ὕδρο-ηλεκτρικὸ φράγμα τοῦ ποταμοῦ Λούρου, πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν σήραγγα, ἀπ' ὅπου περνάει ὁ ὕδραγωγὸς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ποὺ μετέφερε νερὸ ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου στὴν Νικόπολι.

Στὸ βαθύτερο σημεῖο τῆς περιοχῆς, 250 μ. πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, ἔχει σχηματισθῇ στρώμα παχὺ ἀργιλλῶδες μὲ λεπτές καὶ λοξές στρώσεις σιδηροῦχες. Μὲ τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν, στὸ μεταξύ, δημιουργήθηκαν μικρές μαστοειδεῖς ἐξάρσεις μὲ βαθύτερες ἢ ρηχές αὐλακες. Τὰ ἐργαλεῖα ποὺ βρέθηκαν τότε ἦταν ἐπεξεργασμένα ἀπὸ λευκὸ πυριτόλιθο· αἰχμές, ξέστρα, ἐργαλεῖα ἀμφίπλευρα ἐργασμένα, μὲ μυτερὰ ἄκρα στὶς δυὸ πλευρές (χαρακτηριστικὰ τῆς Μουστιαιᾶς περιόδου). Ἀκόμη, πυρῆνες δισκοειδεῖς ἢ σὲ σχῆμα κολοῦρου κώνου ποὺ δείχνουν ὅτι ἐκεῖ κατασκευάζονταν τὰ ἐργαλεῖα.

Ἡ πρόχειρη μελέτη τῶν στρωμάτων δείχνει ὅτι κάτω ἀπὸ τὸ παλαιολιθικὸ αὐτὸ στρώμα, σὲ μεγάλο βάθος, ὑπάρχει ἀσβεστολιθικὸς καὶ κροκα-

λοπαγής βράχος, πού δείχνει πώς προηγήθηκε περίοδος παγετώνων. "Όταν έλυωσαν οί πάγοι κι έπεκράτησε θερμότερο κλίμα στην "Ηπειρο, στην τελευταία φάση τής μεσοπαλαιολιθικής περιόδου (Μουστιαιάς), παρουσιάζεται ο λεγόμενος άνθρωπος του Νεάντερταλ. "Επειδή μερικά ξέστρα και λεπίδες δείχνουν συγγένεια μέ τήν "Ωρινιάκειο περίοδο (πρώτη φάση τής ύστερης Παλαιολιθικής) ή μεταβατική περίοδος, γύρω στά 28000 π. Χ. έχει τεράστια σημασία, γιατί τότε, για πρώτη φορά, εμφανίζεται ο λεγόμενος HO-MO SAPIENS (ό σκεπτόμενος άνθρωπος).

Σημασία είχε, ακόμη, νά εξακριβωθή άν ή ζωή σ' αὐτές τις μακρυνές περιόδους, εἶναι συνεχής και τὰ νεολιθικά χρόνια έρχονται κανονικά, ή άν αφανίστηκε ο άνθρωπος εξ αιτίας κοσμογονικῶν φαινομένων (κατακλυσμῶν, βιαιῶν φυσικῶν ἀνατροπῶν κ. ἄ.), εξ αιτίας τής τήξης τῶν παγετώνων, πού ἀνάμνησή τους διασώζει ή ἀρχαία γραπτή παράδοση. ("Ο "Αριστοτέλης στά Μετεωρολογικά κι ο Πλούταρχος στόν Βίο του Πύρρου).

Τό 1964, ο "Εφορος "Αρχαιοτήτων "Ηπείρου κ. Δάκαρης έρεύνησε κατ' έντολήν τής "Υπηρεσίας "Αρχαιοτήτων τήν θέση του "Αγίου Γεωργίου. "Η έρευνά του περιωρίστηκε σέ δύο σπήλαια: τό «Κοκκινόπουλο» και τό «"Ασπροχάλικο». Τά ἀποτελέσματα ήταν καταπληκτικά. Τό πρώτο σπήλαιο βρίσκεται πάνω ἀπό τήν ἀριστερήν ὄχθη του ποταμοῦ Λούρου, τό ἄλλο στην δεξιά ὄχθη του ποταμοῦ, 1500 μ. βόρεια ἀπό τό ὕδροηλεκτρικό φράγμα. Τό «Κοκκινόπουλο» ἀπέδωσε 4.895 λίθινα εὑρήματα (100 ἐργαλεῖα, ἀνάμεσά τους, ἐξαιρετικά ἐπιμελημένα στην ἐπεξεργασία τους).

"Η μελέτη στό δεύτερο σπήλαιο ήταν ή πιό σημαντική γιατί, παρ' ὅλο πού περιορίστηκε σέ δύο τάφρους, ἔδωσε στοιχεῖα, μέ τις βαθειές τους ἐπιχώσεις, και τήν συνέχεια τῶν στρωμάτων (χρονολογοῦνται ἀπό τά μέσα τής Μουστιαιάς ὡς τά νεολιθικά χρόνια) πολύτιμα κυριολεκτικά: 31.481 λίθινα ἐργαλεῖα και λίθινα ὑπολείμματα, πού ἀντιπροσωπεῖουν συνεχή ζωή 40.000 χρόνων στην περιοχή του "Ασπροχάλικου. "Η προσπάθεια ἐκεῖ δέν ἐξαντλήθηκε, γιατί ὑπάρχουν βαθειές ἐπιχώσεις και ή ὠλοκληρωμένη εἰκόνα θά δοθῇ, ἀφοῦ μελετηθῇ λεπτομερειακά ὁλόκληρο τό σπήλαιο, σέ βάθος και σέ πλάτος.

Τό βαθύτερο στῶμα ἔδειξε τήν παρουσία πλήθους ἐργαλείων τής ἐποχῆς, πού ζοῦσε ο άνθρωπος του Νεάντερταλ, ὁστᾶ ρινόκερου και πολλῶν ἄλλων ζῶων.

"Από τήν ὅσιμη Μεσολιθική περίοδο ὑπάρχουν αἰχμές ὅμοιες μέ του σπηλαίου Σεϊντί. "Υστερα ἄλλα στοιχεῖα, ἀντίστοιχα μέ τήν νεώτερη παλαιολιθική, τή γνωστή ἀπό σπήλαια τής Γαλλίας κ. ἄ. (ἐκεῖ είχαν ἐρθη στό φῶς εἰδῶλια του τύπου τής "Αφροδίτης και ζωγραφιές στά τοιχώματα τῶν σπηλαίων).

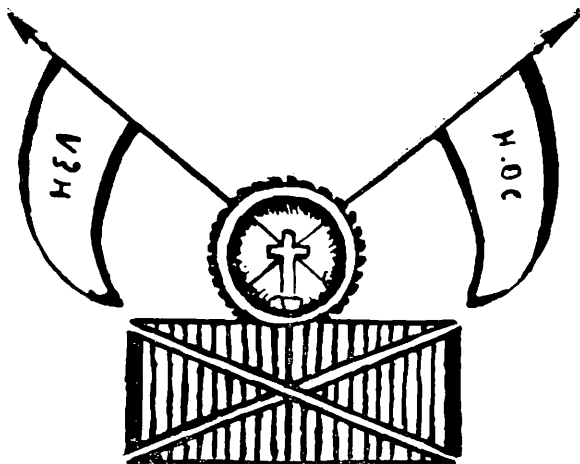
Πολλά ἐργαλεῖα ἀνήκουν στην τελευταία φάση τής Μουστιαιάς και μοιάζουν στή μορφή ἰντίστοιχων, πού εἶναι γνωστά μόνο ἀπό τρία σημεία τής γῆς (ένα στην "Ιταλία και δύο στην "Ανατολή).

Και τῶν νεολιθικῶν χρόνων δείγματα ἀποκαλύφθηκαν στό σπήλαιο (κεραμική και ὑπόλοιπα ἀπό πυρά πού προέρχεται, ἴσως ἀπό ἑστία).

Οἱ ἐνδείξεις πού ὑπάρχουν πείθουν τόν κ. Δάκαρη ὅτι κάτω ἀπό τά παλαιότερα στῶματα πού εξακριβῶσε, βρίσκονται και ἄλλα, ακόμη παλαιότερα, πού θά ἐρευνηθοῦν μελλοντικά.

"Η εξακρίβωση ὅλων αὐτῶν τῶν στρωμάτων εἶναι σημαντικώτατη για τήν ἑλληνική προϊστορία, ἄλλὰ και για τήν προϊστορία γενικώτερα του ἀνθρώπου.

ΑΘΗΝΑ Γ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Ν. ΣΚΟΥΦΑΣ ΟΡΓΑΝΩΝΕΙ ΤΗ Φ. ΕΤΑΙΡΙΑ*

ΤΑΣΟΥ ΒΟΥΡΝΑ

Ἡ ἱδρυση τῆς «Φιλικῆς Ἐταιρίας» στὰ 1814 στὴν Ὁδησσὸ ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἐνθουσιῶδεις Ἕλληνες πατριῶτες Νικόλα Σκουφᾶ, Ἐμμανουήλ Ξάνθο καὶ Ἀθανάσιο Τσακάλωφ, δὲν ἦταν ἓνα τυχαῖο γεγονὸς στὴν ἱστορία τοῦ νεοελληνικοῦ ἔθνους. Ἀπὸ καιρὸ εἶχε ὀριμᾶσει ἀνάμεσα στὶς πρωτοπόρες δυνάμεις τοῦ ἡ ἰδέα πὼς ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ἦταν μιὰ ὑπόθεση πού ἀφοροῦσε ἄμεσα τοὺς Ἕλληνες καὶ δὲν μπορούσαν νὰ βασίζονται πιά στὶς διαθέσεις τῶν ξένων. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ἡ στρατιωτικὴ ἰδιοφυΐα τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, τὸ εἶχε ἀντιληφθεῖ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. «Εἶδα—γράφει στὰ Ἀπομνημονεύματά του—πὼς ὅ,τι κάνομε θὰ τὸ κάνομε μοναχοὶ μας καὶ δὲν ἔχομε καμμιά ἐλπίδα ἀπὸ τοὺς ξένους». Καὶ ὁ Ξάνθος συμπληρώνει στὶς ἀναμνήσεις του : «Ἀπεφάσισαν οἱ εἰρημένοι (Σκουφᾶς, Ξάνθος, Τσακάλωφ) νὰ ἐπιχειρισθῶσι τὴν σύστασιν τοιαύτης Ἐταιρίας (...) διὰ νὰ ἐνεργήσωσι μόνοι των, ὅ,τι ματαίως ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἤλπιζον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπία τῶν Χριστιανῶν βασιλέων».

Τὰ στοιχεῖα πού συνέλαβαν τὴν ἰδέα τῆς σύμπληξης μιᾶς ἐπαναστατικῆς ὁργάνωσης μὲ ἐθνικοαπελευθερωτικὸ στόχο ἦταν λαϊκὰ μὲ μικροαστικὴ ἀπόκλιση. Ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς, ἡ πολιτικὴ καὶ ὁργανωτικὴ ἰδιοφυΐα τῆς τριάδας καὶ καθοδηγητικὴ ψυχὴ τῆς καταρόταν ἀπὸ τὸ Κομπότι τῆς Ἀρτας κι' ἦταν χειροτέχνης, πού διατηροῦσε ἐμπορικὸ κατὰστημα στὴν Ὁδησσό, χρεωκοπημένο ἄλλωστε κι' αὐτὸ σὰν ἐπιχείρηση. Ὁ Ἐμμανουήλ Ξάνθος ἀπὸ τὸ νησί Πάτμος τῶν Δωδεκανήσων, ἦταν ἐμποροῦπάλληλος στὸ κατὰστημα τοῦ μεγαλεμπόρου τῆς Ὁδησσοῦ Βασίλη Ζένη κι' ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Γιάννενα, νέος διανοούμενος, γιὸς γουναρά τῆς Μόσχας, πού εἶχε κάνει κάμποσα χρόνια στὸ Παρίσι κι' εἶχε ἀνακατετεῖ στὴν ὁργάνωση τοῦ «Ἑλληνόγλωσσου ξενοδοχείου».

Κύριο καθῆκον πού ἔβαλαν μπροστά τους οἱ ἱδρυτὲς τῆς Φιλικῆς ἦταν ἡ ἐνοπλὴ ἐθνικοαπελευθερωτικὴ ἐξέγερση στὴν Ἑλλάδα, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὴ δημιουργία ἐλεύθερου ἐλληνικοῦ κράτους. Γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ σκοποῦ τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γερὸ ὁργανωτικὸ δέσιμο τῶν Ἑλλήνων στὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, καλλιέργησαν, ὅπως θὰ δοῦμε, καὶ στενὲς ἐπαφὲς μὲ τοὺς ἄλλους ὑπόδουλους βαλκανικοὺς λαοὺς γιὰ μιὰ ταυτόχρονη καὶ συντονισμένη ἐπαναστατικὴ ἐξέγερση.

Ἡ ὁργανωτικὴ διάρθρωση τῆς «Φιλικῆς Ἐταιρίας» ἦταν ἐπεξεργασμένη πᾶνway στὰ πρότυπα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συνωμοτικοῦ ἐταιρισμοῦ τῆς ἐποχῆς, πού ἐκ-

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἄρθρο στὸ περιοδικὸ «Νεώτερη καὶ Σύγχρονη Ἱστορία».

προσωποῦνταν στὴ Δύση ἀπὸ τοὺς Καρμπονάρους καὶ τοὺς Ἑλεῦθερους Τέκτονες (Μασσόνοους). Γι' αὐτὸ καὶ ὁλόκληρο τὸ συνωμοτικὸ ὀργανωτικὸ τῆς Φιλικῆς ἦταν μετὰπλαση κατὰλληλη γιὰ τὶς βαλκανικὲς συνθήκες, καμωμένη ἀπὸ τὸν ἰδιοφυῆ ὀργανωτὴ Σκουφᾶ, τοῦ συνωμοτικοῦ μηχανισμοῦ τῶν Καρμπονάρων. Βάση τῆς Φιλικῆς ἦταν τὰ μεσαῖα στελέχη, οἱ λεγόμενοι **ΙΕΡΕΙΣ**. Εἶχε δικαίωμα νὰ κατη-
χεῖ καὶ νὰ μυεῖ πατριῶτες δίνοντάς τους τὸ δικό του βαθμὸ ἢ τοὺς κατωτέρους τῶν **ΑΔΕΛΦΟΠΟΙΗΤΩΝ** ἢ **ΒΛΑΜΗΔΩΝ** καὶ τῶν **ΣΥΣΤΗΜΕΝΩΝ**. Τὸν ἀνώ-
τερο βαθμὸ τοῦ **ΠΟΙΜΕΝΑ** μόνο ἢ «**ΑΟΡΑΤΟΣ ΑΡΧΗ**», στὴν οὐσία τὸ τρι-
μελὲς στὴν ἀρχὴ καὶ ἀργότερα δεκαμελὲς διευθυντήριό της εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονέμει.

Πρὶν γίνεи ὁ προσηλυτισμὸς ἐνὸς πατριώτη ὡς βλάμη, προηγοῦνταν ὁ ὄρκος. Ὁ ὀρκισμένος ἀνελάμβανε ὑποχρεώσεις μυστικότητος. Ἄν ἐπρόκειτο νὰ καθιερωθεῖ ὡς συστημένος, ἐκτὸς τοῦ ὄρκου ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσῃ σὲ δέκα ἐρωτήματα, ποὺ ἀφοροῦσαν τὸ δημόσιο καὶ τὸν ἰδιωτικὸ του βίον καὶ ἀκολουθοῦσε ὁλόκληρη συν-
ωμοτικὴ διαδικασίᾳ καθιέρωσής του, μὲ βάση τὸ μυστικὸ κώδικα καὶ τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς Φιλικῆς.

Στὴν κορυφὴ τῆς ὀργανωτικῆς πυραμίδας, τῆς Φιλικῆς βρισκόταν ἡ «Ἀό-
ρατος ἀρχή», περιβεβλημένη ἀπὸ σιωπὴ καὶ μυστήριον. Κανένας δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐρευνήσῃ ἢ νὰ ρωτήσῃ ποιοὶ τὴν ἀποτελοῦσαν. Ὁ Σκουφᾶς, εἶχε περιβάλει μὲ τέτοια μυστικὴ αἴγλη τὴν Ἀρχή, ὥστε νὰ πιστεῦται ὅτι τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ μεγαλύτερες προσωπικότητες τοῦ σκλαβωμένου καὶ τοῦ παροικιακοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὅτι ὅποιος ἤθελε νὰ εἰσχωρήσῃ στὸ μυστικὸ της ἔπαιζε μὲ τὸ θάνατον. Ψιθυρι-
ζόταν ἀκόμα ὅτι ἴσως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Τσάρος ἦταν μέλος τῆς Ἀοράτου ἀρχῆς. Ποῦ νὰ φανταστοῦν οἱ ραγιάδες ὅτι τρεῖς ταπεινοὶ ὑπάλληλοι ἀποτελοῦσαν τὴν Ἀνω-
τάτῃ ἀρχὴ τῆς Φιλικῆς; Χάρη στὸ καλὰ φυλαγμένο συνωμοτικὸ μυστικὸ καὶ πίσω ἀπὸ τὸ σκόπιμον καὶ ζωτικὸ ψεῦδος τοῦ Σκουφᾶ κρυβόταν ὁλόκληρη ἡ δύναμη καὶ ἡ γοητεία τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας στὸ ξεκίνημά της.

Οἱ πρῶτες ἀποφάσεις τῆς τριάδας, ποὺ πάθρηκε στὴν Ὀδησσὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1814 ἦταν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴ στρατολογία ὅλων τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερι-
κοῦ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς οἰκονομικὰ ἰσχυρότερους. Ἡ πρόσκληση τοῦ Σκουφᾶ στὴ Μόσχα ἀπὸ τὴν ἐκεῖ Ἑμπορικὴ Τράπεζα ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀρχίσουν οἱ ἐπαφές του μὲ τοὺς μεγαλέμπορους Ἑλλήνες τῆς Μόσχας. Στὸ ταξίδι του αὐτὸ τὸν συνόδευε ὁ Τσακάλωφ, ἐνῶ ὁ Ἐάνθος ἔφευγε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1814 γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἀνελάμβανε ὑπηρεσίαν στὸν ἐμπορικὸ οἶκον Λεμονῆ Πα-
λαιολόγου καὶ τὴν ἐντολὴ τῆς Φιλικῆς νὰ προετοιμάσῃ τὸ ἔδαφος γιὰ μιὰ μελλον-
τικὴ ἐπέκτασιν τοῦ ὀργανωτικοῦ της καὶ τῆς δράσης της στὸ ἔδαφος τῆς σκλαβω-
μένης Ἑλλάδας.

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΕΕΚΙΝΗΜΑ

Σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιον τοῦ προσηλυτισμοῦ τοῦ Σκουφᾶ ἡ ὅλη δουλειὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τοὺς μεγαλέμπορους, νὰ προχωρήσῃ στοὺς πλοιοκτῆτες καὶ πλοι-
άρχους καὶ κατόπιν νὰ ἐπεκταθεῖ στὶς τάξεις τῶν ἐργαζομένων, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ κύρος ἡ Φιλικὴ καὶ νὰ γιγαντωθεῖ ὀργανωτικά. Ἡ πράξη ἀπόδειξε ὅτι ὁ ὑπολογι-
σμὸς ἦταν λαθεμένος. Οἱ μεγαλέμποροι Ἑλλήνες τῆς Μόσχας Ζωσιμάδες, Ριζά-
ρηδες καὶ ἄλλοι δευτερότεροι τὸν ἔδιωξαν ἀλύπητα καὶ τὸν χλεύασαν, ὅταν δὲν τὸν ἀπέιλησαν μὲ κατάδοσιν στὴν τσαρικὴ ἀστυνομίαν. Ἐγκαίρᾳ ὁ Σκουφᾶς κατὰ-
λαβε ὅτι τὸ ἀνθρώπινο ὕλικο, ποὺ θὰ τὸν ἀκολουθοῦσε πρόθυμα δὲν ἄνηκε στοὺς μεγαλέμπορους, ἀλλὰ στοὺς ἐμποροῦπαλλήλους καὶ τὰ ἄλλα μικροαστικὰ στοιχεῖα τοῦ παροικιακοῦ ἑλληνισμοῦ. Γι' αὐτὸ ἄλλαξε σχέδια καὶ ἀφοῦ μὲ ἐλιγμούς κατὰ-

φερε νά στρατολογήσει τὸν μεγαλέμπορα Παναγιώτη Σέκερη μέσω τοῦ ἀδελφοῦ του νεαροῦ διανοομένου Γ. Σέκερη, προχώρησε στὸν προσεταιρισμὸ τῆς μάζας τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν μικρῶν ἐμπόρων, ποὺ ἡ ἀστικοδημοκρατικὴ ἰδεολογία τοὺς καθορίζεταν ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς προώθησης τῶν ἐμπορικῶν τοὺς συμφερόντων στὸν σχεδὸν παρθένο χῶρο τῆς Βαλκανικῆς, ὅπου παράλληλα μὲ τὸ διαφωτισμὸ, πρόβαλλε ἡ ἀνάγκη τῆς δημιουργίας ἀνεξάρτητων κρατῶν καὶ ἐθνικῶν ἀγορῶν. Σὰν γέφυρα στὴ συσπείρωση τῶν μικροαστικῶν στοιχείων καὶ τῶν μεσαίων καὶ μικρῶν ἐμπόρων γύρω στὴ Φιλική, ὁ Σκουφᾶς προέκρινε τοὺς διανοομένους, ποὺ στὴ στρατολογία τοὺς ἔδωσε ἰδιαίτερη προσοχή.

ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΑΠΛΩΜΑ

Τὸ ἀπλωμα τῆς Ἑταιρίας στὰ χρόνια 1814—1818 στηρίχτηκε στοὺς μεσαίους ἐμπόρους καὶ στοὺς μικροαστοὺς τοῦ παροικιακοῦ ἐλληνισμοῦ. Παράλληλα ὁ μηχανισμὸς τῆς στὴν πρώτη ἐξόρμησή του στηρίχτηκε ἀρκετὰ στὸν ρωσικὸ κρατικὸ μηχανισμό. Στελέχη τῆς Φιλικῆς βοηθήθηκαν ἀπὸ διπλωματικὰ στελέχη τῆς ρωσικῆς προξενικῆς ὑπηρεσίας, ὅπως συνέβη στὸ Ἰάσιο καὶ τὰ ἄλλα ζωτικά κέντρα, ἐνῶ στὰ ἀνώτατα στελέχη τῆς διοίκησης καὶ στὸ τσαρικὸ παλάτι ὑπῆρχε ἕνα πνεῦμα ἀνάμιχτο ἀπὸ ἀντιπάθεια, ἀλλὰ καὶ ἀνοχή, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ἐπαφές Τσάρου—Καποδίστρια. Ἐναντίον τῶν Φιλικῶν δὲν ὑπῆρξε ρωσικὴ ἀστυνομικὴ δράση, ἡ ἰδεολογικὴ, ὅμως, ἀντίθεση τοῦ τσαρισμοῦ μὲ τὸ ἐθνοδιαφωτιστικὸ ἔργο τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν, φαίνεται στὴν κατόπιν ἐντολῆς ἐπέμβαση τοῦ Καποδίστρια μὲ γράμματα πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς νὰ μὴ ἀναμιγνύονται, ὅπως καὶ στὴν ἀποφασιστικὴ του ἀρνηση νὰ πάρει ἐνεργὸ μέρος στὴν ἀρχηγία, χαρακτηρίζοντας τοὺς Φιλικοὺς «ἐλεεινοὺς ἐμποροῦπαλλήλους καὶ ἀπατεῶνες». Ὡστόσο, ἀπὸ τὸν ρωσικὸ κρατικὸ μηχανισμό οἱ Φιλικοί, ἂν καὶ ἐπισημασμένοι ἀστυνομικά, δὲν διώχτηκαν, καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις φυγαδεύτηκαν καὶ ἐνισχύθηκαν οἰκονομικά. Ἔτσι, ὁ Λεβέντης, γραμματέας τοῦ ρουσίκου προξενείου τοῦ Ἰασίου, ἔσωσε μὲ ἐπίσημη ἐντολὴ τὴ μυστικὴ ἀλληλογραφία τῆς Φιλικῆς ποὺ εἶχε πέσει ἀπὸ ἀπερিসκεψίες τοῦ ἐκτελεσθέντος ἀργότερα μὲ ἀπόφαση τῆς Ἀόρατης ἀρχῆς Ν. Γαλάτη καὶ τελικὰ τὸν φυγάδευσε ἐνισχύοντάς τον μαζί μὲ τὸν Ρῶσο πρόξενο Πίνι μὲ 5.000 ρούβλια, ἐνῶ ὁ Κεφαλονίτης τὴν καταγωγὴ ἀρχηγὸς τῆς ρωσικῆς ἀστυνομίας τῆς Πετρούπολης στρατηγὸς Γοργόλης προστάτευε ἀποφασιστικὰ στὰ 1816 τὸν Χρ. Περραιβό, ποὺ σὰν ἐπαγγελματίας πιά ἐπαναστάτης εἶχε πάρει μέρος στὸν ἀγώνα.

Στὶς ἀρχές τοῦ 1817 ἡ κατάσταση στὴν Τουρκία ἦταν ἐκρηκτικὴ. Ὁ Σκουφᾶς, μὲ τὸ δξύτατο πολιτικὸ τοῦ αἰσθητήριου, ἔβλεπε ὅτι ἡ Ὀδησσὸς δὲν ἦταν πλέον τὸ κατάλληλο κέντρο γιὰ τὴ διεύθυνση ἐνὸς ἀγῶνα ποὺ πλάταινε ραγδαίᾳ. Τὸ 1817 ἄρχισαν νὰ διαγράφονται οἱ προϋποθέσεις γιὰ μιὰ συντονισμένη κίνηση ἐναντίον τῆς τουρκικῆς τυραννίας ὅλων τῶν Βαλκανικῶν λαῶν. Ὁ Λεβέντης εἶχε ἤδη πραγματώσει στὸ Γιάσι τὶς πρῶτες ἐπαφές μὲ τὸ Χατζημιχάλη, ἡγέτη μιᾶς ἀνάλογης βουλγαρικῆς κίνησης καὶ μὲ τὸν Καραγιώργη, ἀρχηγὸ τῶν Σέρβων, ἐνῶ ὁ Σέκερης πραγματοποιοῦσε ἐπαφές μὲ τὸν Βούλγαρο Βατικιώτη, ἀρχηγὸ 14.000 συμπατριωτῶν του καὶ τὸν κατηχεῖ στὴ Φιλική. Ὁ Σκουφᾶς εἶδε ἀμέσως τὰ πλεονεκτήματα τῆς Βαλκανικῆς συνεργασίας καὶ ἔδωσε τὴν ἔγκρισή του νὰ προχωρήσουν αἱ συνεννοήσεις. Ὁ Γ. Ὀλύμπιος ἀνέλαβε νὰ διεκπεραιώσει μαζί μὲ τὸ Λεβέντη τὴ συμφωνία. Ὁ Καραγιώργης, μὲ τὴ βοήθεια τῶν Φιλικῶν, διεκπεραιώθηκε μυστικά στὴ Σερβία γιὰ νὰ τεθεῖ ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπανάστασης, ἀλλὰ προδομένος ἀπὸ τὸν ὀπλαρχηγό του Βόιτσα Βουλίσεβιτς δολοφονήθηκε σὲ ἐνέδρα στὸ ὑποστατικὸ τοῦ προδότη Βουλίσεβιτς. Ἡ δολοφονία στάθηκε καίριο κτύπημα στὶς βαλκανικὲς ἐπαφές καὶ ὁ Σκουφᾶς ἔκρινε πῶς ὁ καιρὸς εἶχε ὠριμάσει γιὰ νὰ προ-

ωθηθῶν τὰ κλιμάκια τῆς Φιλικῆς στὴν σκλάβα Ἑλλάδα ὥστε νὰ δεθοῦν ὀργανω-
τικά οἱ μᾶζες. Τὸ εὐτύχημα εἶναι ὅτι τὸ φθινόπωρο τοῦ 1817 ἔφτασε στὴν Ὀ-
δησὸ ὁ Ἀναγνώστης Παπαγεωργίου ἢ Ἀναγνωσταρᾶς. Ὁ παλιὸς αὐτὸς στρα-
τιωτικὸς στὴν ὑπηρεσίᾳ τῶν Ρώσων στὰ Ἑπτάνησα εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐπω-
μίστηκε ὡς καθῆκον καὶ κατόρθωσε νὰ πραγματώσει τὴν ἀθρόα στρατολογία ἀ-
γροτικῶν στελεχῶν στὴ Φιλική, ὅταν σὰν ἀπόστολὸς τῆς, ξαναγύρισε ἀπὸ τὴ Ρω-
σία στὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀθρόα εἰσροὴ λαϊκοῦ αἵματος στὸν ὀργανισμό τῆς βοήθησε
στὴν ραγδαία ἐξάπλωσιν τῆς Φιλικῆς στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸ 1818. Πρὶν ἢ ἔδρα
τῆς ἡγεσίας τῆς Φιλικῆς μεταθεῖσθαι στὴν κυρίως Ἑλλάδα μετὰ σταθμὸ διοικήσεως τὴν
Πόλην, οἱ βαλκανικὲς ἐπαφές εἶχαν ὀλοκληρωθεῖ. Οἱ Σέρβοι συμμετεῖχαν στὸν κοινὸ
ἄγωνα μὲ ἐπαφές ἀνάμεσα στὴν Φιλική καὶ τὸν φύλαρχο Μιλός Ὀβρένοβιτς. Οἱ
Βούλγαροι μὲ τὸν Χατζημιχάλη καὶ τὸν Βατικιώτη. Οἱ Ρουμάνοι μὲ τὸν ἐθνικὸ
τους ἥρωα Τοῦντορ Βλαντιμυρέσκου, ποὺ κρατοῦσε τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ρουμάνικου
ἐνοπλοῦ κινήματος τῶν Χαϊντούκων καὶ εἶχε ἐπαφὴ μὲ τοὺς Φιλικούς Φαρμάκη
καὶ Ὀλύμπιο, ἐνῶ διάφοροι Ἀλβανοὶ πολέμαρχοι, ποὺ ἀνῆκαν στὶς φρουρές τῶν
ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, εἶχαν προσχωρήσει στὴ Φιλική. Ἐνα τεράστιο
συνωμοτικὸ - ἐπαναστατικὸ δίκτυο κάλυπτε ὀλόκληρη τὴ σκλαβωμένη Βαλκανικὴ
καὶ οἱ λαοὶ τῆς ἦταν ἔτοιμοι νὰ πάρουν τὰ ὅπλα ἐναντίον τοῦ τυράννου.

Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1818 ὁ Σκουφᾶς, ὁ Ἀναγνωστόπουλος καὶ ὁ Λουριώτης
φθάνουν ἀπὸ τὴν Ὀδησὸ στὴν Πόλην. Ἐκεῖ συναντοῦν τὸν Ξάνθο, ἐμπιστευμένο
τὶς ὑποθέσεις τῆς Φιλικῆς γιὰ τὴ σουλτανικὴ πρωτεύουσα. Ἡ μεταφορὰ αὐτῆ τῆς
ἔδρας τῆς Φιλικῆς δὲν εἶναι ἓνα τυχαῖο γεγονός. Τὸ κίνημα ἀπὸ στενὴ ὀργάνωση
τοῦ παροικιακοῦ ἑλληνισμοῦ γινόταν πλέον μαζικόν, μὲ εὐρεῖα συμμετοχὴ τῶν σκλάβ-
ων στὶς γραμμές του. Ἐπρεπε, λοιπόν, ἢ ἡγεσία νὰ βρισκεται κοντὰ στὶς μᾶζες,
γι' αὐτὸ καὶ προκρίθηκε ἡ Πόλη σὰν τὸ πιὸ καίριο πόστο.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΕ ΑΝΩΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΔΡΑΣΗΣ

Τώρα ἡ δουλειὰ περνοῦσε σὲ ἀνώτερη φάση: Τὸ παλιὸ ὀργανωτικὸ σχῆμα
ἦταν ἀκατάλληλο στὶς νέες συνθήκες γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σκουφᾶς, ἂν καὶ σοβαρὰ ἀρ-
ρωστος ἀπὸ τὴν καρδιά του, ρίχτηκε στὸ νὰ φτιάξει ἓνα καινούργιο ὀργανωτικὸ
σχῆμα μὲ παλαιὰ στελέχωση, ἱκανὸ νὰ ἀγκαλιάσει τὸ σύνολο τῶν σκλάβων Ἑλ-
λῆνων. Καὶ πρῶτα - πρῶτα ἔπρεπε νὰ πλατύνει τὸ Κεντρικὸ Ὅργανο, ποὺ δὲν ἦ-
ταν ἐπαρκὲς νὰ καθοδηγήσει τὸν ὄγκο τῶν μυημένων στὴ Φιλική.

Τὴν Ἀνωτάτῃ ἀρχὴ ὁ Σκουφᾶς ὀνόμασε ἀρχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων. Ὁ
καθένας ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἐπωμιζόταν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ δουλειὰ τῆς Φιλικῆς σὲ μιὰ
μεγάλῃ περιφέρειᾳ. Στὸ πόστο τοῦ Ἀποστόλου ἀναδείχτηκαν δοκιμασμένοι ἄν-
θρωποι. Σὰ δημιούργημα ἦταν ἀποκλειστικὸ ἔργο τῆς πολιτικῆς ἰδιοφυΐας τοῦ
Σκουφᾶ καὶ ἐγκαινιάζει μιὰ νέα δημοκρατικὴ τακτικὴ στὴν ἐπιλογὴ τῶν στελεχῶν
τῆς Φιλικῆς. Ἀντὶ τῆς παλιᾶς ἀντίληψης ὅτι ἐπικεφαλὴς ἔπρεπε ν' ἀναδειχθοῦν
ἄνθρωποι μὲ γνωστὰ ὀνόματα καὶ κοινωνικὴ προβολή ἢ περιουσίες, ἐγκαινιάζεται
ἡ τακτικὴ τῆς ἀνάδειξης ἀπλῶν καὶ ἀφοσιωμένων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ὀπλαρχη-
γῶν, πραιματευτᾶδων, ὑπαλλήλων, λογίων. Ἦταν αὐτοὶ ποὺ ξεκίνησαν τὸ καλο-
καίρι τοῦ 1818 γιὰ νὰ συγκλονίσουν τὶς ψυχὲς τῆς σκλαβωμένης Ρωμοσύνης.

Ταυτόχρονα εἶχε ἀποφασιστεῖ νὰ ἐγκατασταθεῖ ἡ ἔδρα τῆς Φιλικῆς στὴ
Μάνη, τὴν πιὸ ἀπρόσιτη περιοχὴ τοῦ Μοριά. Ὁ θάνατος τοῦ Σκουφᾶ ἀνέτρεψε,
ὡς ἓνα σημεῖο, τὸ γενικὸ σχέδιο. Στὸ πόδι τοῦ νεκροῦ ἡγέτη μπαίνει ὁ Ἀναγνω-
στόπουλος, ὁ πιὸ προικισμένος πολιτικὰ ἡγέτης ὕστερα ἀπὸ τὸ Σκουφᾶ. Οἱ ἀντι-
δράσεις τοῦ Μπέη τῆς Μάνης ματαιώνουν τὴ μεταφορὰ τῆς ἔδρας στὴν περιοχὴ
τοῦ καὶ καθιερώνεται μὲ τὸ πρωτόκολλο τῆς 22(9)1818 ἡ συλλογικὴ εὐθύνη τῆς
ἡγεσίας τῆς Φιλικῆς.

ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΤΟ ΓΙΟΦΥΡΙ

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

(ΑΝΕΚΔΟΤΟ)

Π Ρ Α Ξ Η Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Η

‘Η ἴδια σκηηνική τοποθέτηση τῆς πρώτης πράξεως

Σκηνή Πρώτη

(ΟΛΑ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΤΣΑΟΥΝΗ ΤΟ ΜΙΧΑΛΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΥΡΑ-ΔΗΜΑΙΝΑ)

(‘Ο κόσμος χτίζει τὸ γιοφύρι. “Άλλοι μαστόροι φαίνονται κι’ ἄλλοι δουλεύουνε ἀθέατοι κάτω καὶ στὶς πίσω καμάρες τοῦ γιοφυριοῦ. ‘Η Δέσπω καὶ ἡ Βγενιώ κουβαλοῦν πέτρες, ὁ Α’ καὶ ὁ Β’ μαστορας κουβαλοῦν λάσπη πάνω σ’ ἓνα ξύλινο πηλοφύρι. ‘Ο Γ’ μαστορας κρατᾷ ἓνα φτυάρι καὶ τοὺς φορτώνει τῇ λάσπῃ στὸ πηλοφύρι, παράπλευρα μιὰ ὁμάδα ἀπὸ χτίστες Α’ Β’ καὶ Γ’ ἀνακατεῦουν ἄμμο κι’ ἀσβέστη. ‘Ο Θειακογιάννης παρακολουθεῖ ὁρθιος πάνω στὸ ἀνάχωμα, δίπλα στὸ τοίχωμα τοῦ γιοφυριοῦ. ‘Ο Πρωτομάστορας ὁρθιος πάνω στὸ τοίχωμα τοῦ γιοφυριοῦ, δίνει διαταγές, μὲ τὶς πλάτες του στραμμένες στοὺς θεατές. ‘Ακούγονται χτυπήματα, μιστρίες, συριάσματα ἀπὸ πέτρες. ‘Η Κρινιώ μ’ ἓνα τριαντάφυλλο στὰ μαλλιά σκαλώνει πάνω στὸ τοίχωμα. Βαστάει μιὰ πῆλινη κούπα μὲ νερό στὸ χέρι της. Πηγαίνει καὶ στέκεται πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τοῦ Πρωτομάστορα).

ΚΡΙΝΙΩ: ‘Ε, Πρωτομάστορα!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: (Στρέφοντας). Τ’ εἶναι Κρινιώ;

ΚΡΙΝΙΩ: Πιές!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: (Πίνει καὶ τῆς ξαναδίνει πάλι τὴν κούπα. ‘Η Κρινιώ ἔξακολουθεῖ νὰ στέκει). Θέλεις τίποτε ἄλλο;

ΚΡΙΝΙΩ: Εἶμαι τόσο χαρούμενη!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Κι’ ἐγώ!

ΚΡΙΝΙΩ: Μοῦ φαίνονται τόσο ὁμορφα ὅλα σήμερα!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Καὶ σὲ μένα τὸ ἴδιο! “Όταν τελειώσει τὸ γιοφύρι μας, τίποτ’ ἄλλο δὲ θάξω. ‘Εσύ θάσαι ἡ ζωὴ μου.

(‘Η Κρινιώ χαμογελᾷ καὶ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ τοίχωμα τοῦ γεφυριοῦ τρέχοντας χαρούμενα. Χάνεται ἀριστερὰ κάτω ἀπὸ τὸ γιοφύρι).

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: (Σκυμμένος πάνω ἀπὸ τὸ τοίχωμα). “Ε, μαστρο-Πανάγο, ἀνάποδα τὴν πέτρα σου. Νὰ γίνῃ ἀλφδιά...ἔτσι. (Γυρνώντας κάτω σὲ ἄλλον). Δὲ μ’ ἀρέσει αὐτὸ τὸ γώνιασμα. Εὐλωστο καὶ πιάστο ἀπὸ τὴν ἀρχή. (Σὲ ἄλλον). Πάτα γερὰ τὸ μιστρί σου μαστρο-Βαγγέλη!

ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΚΑΤΩ: Νὰ μὴν εἶναι μοναχὰ γερό, νᾶναι κι’ ὁμορφο!

ΦΩΝΕΣ ΑΠΟ ΚΑΤΩ: “Όμορφο! “Όμορφο!

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΜΑΣΤΡΟ - ΠΕΤΡΟΥ: “Αμα εἶναι γερό, θᾶναι κι’ ὁμορφο.

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΜΑΣΤΡΟ - ΚΩΣΤΑΝΤΗ: Πιάσε κείνο τὸ μιστρί, Κρι-
νιώ... Πρόσεξε, πρόσεξε! τὰ νερά δὲν ἀστειεύονται ὅταν ξεγλυστρήσεις... Ἐδῶ δὲν
εἶναι τόπος γιὰ χορό...

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΚΡΙΝΙΩΣ: Μὴ φοβᾶσαι, μαστρο - Κωσταντῇ, καὶ ξέρω
ἐγὼ ποὺ πατάω.

Α' ΧΤΙΣΤΗΣ: (Κοιτάζοντας στὸ βάθος δεξιὰ μὲ ἐκπληξη): Τοῦρκοι δὲν
εἶναι αὐτοὶ ὥρῃ, ποὺ δένουν τ' ἄλογά τους στὶς πορτοκαλλιές;

Β' ΧΤΙΣΤΗΣ (Κοιτάζοντας κι' αὐτὸς πρὸς τὰ κεῖ ἀνήσυχος): Μὴ μιᾶς
δυνατὰ καὶ μᾶς ἀκούσει ὁ ἀφέντης ὁ Θειακογιάννης καὶ νομίσει πὼς μᾶς ἔπιασε
φόβος.

Γ' ΧΤΙΣΤΗΣ (ἀνήσυχος): Δουλειά! Δουλειά! (Οἱ τρεῖς χτίστες συνεχίζουν
τὴ δουλειὰ τους κοιτάζοντας ἀνήσυχος κάθε τόσο κατὰ τὸ μέρος ποὺ εἶδαν τοὺς
Τούρκους).

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Σκυμμένος κάτω): Τί κάνεις ἐκεῖ! Αὐτὸ θέλει δέ-
σιμο μὲ μικρότερες πέτρες. (Σὲ ἄλλον) Φέρτο στρωτά!

Ο Γ' ΜΑΣΤΟΡΑΣ ΣΤΟΥΣ Α' ΚΑΙ Β': Κάνετε γρήγορα! Ἐγὼ κι' ἀπο-
δότης σήμερα...

Α' ΚΑΙ Β' ΜΑΣΤΟΡΑΣ: Καὶ μεῖς κουβαλητάδες...

Γ' ΜΑΣΤΟΡΑΣ: Γιὰ νὰ ἰδοῦμε σήμερα, τί διάτανε...

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΜΙΑΙΟΥ ΑΠΟ ΚΑΤΩ: Πιτσιλίστηκες ὅλος, ρὲ Ζαχαριά!
(Γελάει).

(Τραγουδοῦν ὅλοι μὲς ἀπὸ χτυπήματα καὶ μιστρίες).

Αὐτὸν τὸν κόσμο ποῦμαστε, ἄλλοι τὸν εἶχαν πρῶτα,
σὲ μᾶς τὸν παραδῶσανε κι' ἄλλοι τὸν καρτεροῦνε.
Καλότυχος ἔναι τὰ βουνά...

Σκηνὴ Δεύτερη

(ΟΙ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΙ—Ο ΠΑΣΑΣ)

(Ἐνῶ τραγουδᾶνε, παρουσιάζεται στὴ σκηνὴ ὁ πασᾶς ἀπὸ τὰ δεξιὰ. Ὁ Α' ὁ Β' καὶ ὁ Γ' μάστορας καὶ οἱ τρεῖς χτίστες τὸν βλέπουν πρῶτοι. Σταματοῦν τὴ
δουλειὰ ξαφνιασμένοι).

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΜΑΣΤΟΡΟΙ (Ἐντονα): Ὁ Πασᾶς!

(Τὸ τραγοῦδι κόβεται στὴ μέση κι' ἐνῶ ὁ πασᾶς προχωρεῖ κατὰ τὸν Πρωτο-
μάστορα, ὅλος ὁ κόσμος ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ μισὸ μέρος τοῦ γιοφυριοῦ ἢ βγάζει τὰ
κεφάλια του καὶ παρακολουθεῖ ἀνήσυχος καὶ ἄφωνος. Ὁ Θειακογιάννης γυρνᾷ καὶ
τὸν κοιτάζει ἀδιάφορος).

ΠΑΣΑΣ: Πόσο θὰ βαστάξει τοῦτο τὸ χτίσιμο, ὥρῃ Πρωτομάστορα;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Ὅσο νὰ στεριωθεῖ τὸ γιοφύρι!

ΠΑΣΑΣ: Καὶ θὰ στεριωθεῖ σήμερα ὥρῃ;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Δὲν ξέρω, πολυχρονεμένη μου.

ΠΑΣΑΣ: Καὶ τί ξέρεις τότες ὥρῃ;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Ἐμένα, δουλειὰ μου εἶναι νὰ τὸ χτίσω, ὅσο νὰ
στεριωθεῖ...

ΠΑΣΑΣ: Καλὸς ὁ λόγος σου, μά... ἔλα ποὺ τοὺς χρειάζομαι κι' ἐγὼ τοὺς
μαστόρους!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τοὺς Ἀρτινοὺς μαστόρους χρειάζεσαι πολυχρονε-
μένη μου;

ΠΑΣΑΣ: Ναί, τοὺς Ἀρτινοὺς. Θέλω νὰ μοῦ χτίσουνε ἓνα καινούργιο σα-
ράϊ στὰ Γιάννενα...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Νὰ στεριωθεῖ πρῶτα τὸ γιοφύρι μας...

ΠΑΣΑΣ: Ἐγὼ αὔριο τοὺς χρειάζομαι τοὺς μαστόρους. Αὐτὸ λέω καὶ κόπιασα ὡς ἐδῶ μονάχος μου, γιὰ νάμαι σίγουρος πὼς τὴν ἔλαβες τὴν κουβέντα μου. Αὔριο τὸ λιόγερμα, νάναι ὅλοι σου οἱ μαστόροι κουβαλημένοι στὰ Γιάννενα. Ὅσο γιὰ Πρωτομάστορα, δὲν χρειάζομαι, ἔχω...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Νὰ στεριωθεῖ τὸ γιοφύρι πρῶτα...

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ἐνα παλιογιοφυράκι χτίζουμε, πολυχρονεμένου μου. Θὰ τὸ τελέψουμε κάποτε. Νὰ πηγαίνουν καὶ νᾶρχονται οἱ καημένοι οἱ Χριστιανοί...

ΠΑΣΑΣ: Ἐγὼ, ὅτι εἶχα νὰ εἰπῶ τὸ εἶπα... (Κινεῖ νὰ φύγει. Κάνει μερικὰ βήματα καὶ ξαναστρέφει στὸ Θειακογιάννη). Εἴχαμε κάμει μιὰ κουβέντα στὰ Γιάννενα. Μήπως ἀποφάσεις τίποτα;

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ὅ,τι εἶχα νὰ σοῦ εἰπῶ στὸ εἶπα...

ΠΑΣΑΣ: (Ἀφοῦ τὸν κοιτάζει γιὰ λίγο, φεύγει χωρὶς νὰ εἰπεῖ τίποτε ἄλλο).

Σκηνὴ Τρίτη

(Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ)

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τί μαρμαρώσατε ὅλοι σας ὥρὲ; Τὴ δουλειά μας ἐμεῖς! (Ὁ κόσμος ξανακινιέται νὰ πάρει τὶς θέσεις του στὴ δουλειά, τὴν ἴδια στιγμή ὅμως ὁ Θειακογιάννης, πάει καὶ χτυπάει τὸ καμπανάκι ποῦναι κρεμασμένο στὸ περατάρη).

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κάνετε καὶ λίγο κράτει, ὥρὲ καὶ ξαναρχινεῖνουμε ἔπειτα.

(Ὁ κόσμος ποὺ ἔχει ξεκινήσει νὰ πάρει τὶς θέσεις του, στρέφει πίσω. Ὁ Θειακογιάννης πάει καὶ κάθετα σταυροπόδι χάμω στὸ πλάτωμα. Ὁ Πρωτομάστορας κατεβαίνει ἀπὸ τὸ τοίχωμα καὶ πάει καὶ κάθετα στὰ δεξιὰ τοῦ Θειακογιάννη. Ὁλος ὁ ἄλλος κόσμος πηγαίνει καὶ κάθετα ἀπὸ σιγὰ-σιγὰ, παίρνοντας θέσεις ἀπέναντί τους).

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Πιάστε, ὥρὲ τ' ἀσὶ μὲ τὸ κρασί, τὴν τσότρα, ποῦ-χουμε ἀποθεμένα ἐκεῖ στὴ ρίζα! (τοὺς δείχνει).

(Ὁ μαστρο - Πέτρος τρέχει καὶ σηκώνει τ' ἀσὶ. Ὁ Μίλιος φέρνει τὴν τσότρα. Κρασί βάζει στὴν τσότρα ὁ ἴδιος ὁ Θειακογιάννης. Δίνει πρῶτα στὸν Πρωτομάστορα κι' ὕστερα στοὺς ἄλλους. Ὁ καθένας ποὺ πίνει λέει κι' ἀπὸ μιὰν εὐχή. «Καλοστέριωτο!». «Σιδερένιο!». «Σάν τὰ Τζουμέρκα!». «Νὰ περάσουνε καὶ τ' ἀγγόνια τῶν ἀγγονιῶν μας ἀπάνω του!». «Φωτιά νὰ κάψει ὅσους θέλουνε τὸ κακό μας!». «Στὴ γερωσύνη τοῦ γιοφυριοῦ μας!». Σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, οἱ δύο μαστόροι ὀργανοπαῖχτες δοκιμάζουν τὶς νότες τους. Ὁ Μίλιος κι' ὁ Ζαχαριάς πᾶνε καὶ κάθονται σταυροπόδι μπροστὰ τους. Ὁ Πρωτομάστορας δίπλα στὸ Θειακογιάννη δείχνει βαθεῖα συλλογισμένος. Ἀρχινοῦνε τὰ ὄργανα κι' οἱ μαστόροι παίρνουνε τὸ τραγούδι. Ἡ Κρινιὰ καθισμένη ἀνάμεσά τους ἄλλους κι' ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Θειακογιάννη κι' ἀπὸ τὸν Πρωτομάστορα, συχνοκοιτάζει τὸν τελευταῖο μὲ κάποια λύπη. Τραγουδάει κι' αὐτὴ μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους, μὰ βλέποντας τὸν Πρωτομάστορα νὰ σωπαίνει, στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ σωπαίνει κι' αὐτὴ.

Ἦλιε μου γιὰ χαμήλωσε καὶ μὴν πολυαργήσεις.
Σὲ καταργιέτ' ἢ ἀργατιά κι' οἱ ξενοδουλευτάδες,
σὲ καταργιέται καὶ μιὰ νιά, μὰ μικροπαντρεμένη
ποῦχει ἄρρωστο τὸν ἄντρα της πολὺ βαριά στὸ στρῶμα...

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (ὕστερα ἀπὸ λίγη σιωπή): Κρασί, ἔ; Σωστὸ νάμα τὸ ἀφιλότιμο!

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ (μὲ εὐχαρίστηση): Μμμμ.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΧΤΙΣΤΕΣ: Μωρὲ τ' εἶναι τοῦτο!

ΜΑΣΤΡΟ - ΠΕΤΡΟΣ: Τέτοιο πράμα ποὺ νὰ βρεθεῖ...

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ἔστειλα καὶ τῷφερα ἐξέπιτόутο από τὴ Ζίτσα... (ὕστερα ἀπὸ λίγη σιωπὴ). Μπὰς καὶ νομίζετε, μωρές, πὼς σᾶς τῷφερα νὰ πιεῖτε καὶ νὰ πλαντάξετε; Μπὰς καὶ λέτε πὼς τῷφερα γιὰ νὰ σᾶς γλεντήσω; Δὲν ἔχουμε γιορτὴ σήμερα, ὦρέ! Πόλεμο ἔχουμε!

ΜΑΣΤΡΟ ΠΕΤΡΟΣ: Μπὰς καὶ δὲν τὸ ξέρουμε, ἀφέντη;

Α' Β' ΚΑΙ Γ' ΜΑΣΤΟΡΑΣ: Σωστά!

Α' MANNA: Ποὺ νὰ τοὺς πάρει ὁ Ἀραχθὸς νὰ τοὺς πάρει!..

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Τὸ ντέρτι μὰς εἶναι μεγάλο κι' ἂν δὲ στεριωθεῖ τὸ γιοφύρι μας, δὲ θὰ βροῦνμε θεραπιά!.. Τῷξερα λοιπὸν τοῦτο τὸ κρασί, ἔτσι ποῦναι καθαρό σὰν τὴν ἄγια μετάληψη, νὰ ὀρκιστοῦμε ὅλοι στὴν κούπα ποῦπιαμε...

ΜΙΛΙΟΣ (Σηκώνεται ὀρθίος καὶ χορεύει): Θὰ τὸ στεριώσουμε ἀφέντη! Θὰ τὸ στεριώσουμε! (πηγαίνει καὶ γονατίζει πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τοῦ Θειακογιάννη).

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Εἶναι κανένας ποὺ δὲν πιστεύει στὸ στέριωμα τοῦ γιοφυριοῦ;

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ: Ὁχι! Ὁχι!

ΜΑΣΤΡΟ - ΠΕΤΡΟΣ: Τὸ εἶπαμε! Ἄλλο πράμα δὲ θᾶχουμε, ἔξω ἀπὸ τοῦτο τὸ γιοφύρι!

ΜΑΣΤΡΟ - ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Ἀμ δέ... ἡ χαμοζωὴ δὲ φελαίει...

Β' MANNA: Κάνω ὄρκο στὸ μονάκριβό μου! Φυσικίλκια θὰ σταυρώσω πάνω στὰ βυζιά μου! Κι' ἂς μὲ κομματιάσουνε οἱ ἄπιστοι!

Γ' MANNA: Δὲν ξανάρχονται νὰ μᾶς πιπιλίσουνε τὸ μυαλό καὶ νὰ ἰδεῖς;

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Στὸ κρασί ποὺ ἤπιαμε, μωρές! Ποιὸς ξεσήκωσε τὴν κατακραυγὴ, ἐνάντια στὸν Πρωτομάστορα; Σεῖς μωρές δὲν τὸ χτίζετε τὸ γιοφύρι; Σεῖς δὲν τοῦ βάλατε τὰ θεμέλια; Σεῖς δὲν κολλάτε τὴ μιὰ πέτρα πάνω στὴν ἄλλη;

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ: Ἐμεῖς, ἀφέντη!

ΓΡΙΑ - ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Καλὰ κι' ἄγια ὅλα τοῦτα, ἀφέντη μου, μὰ δὲν κάνουμε κι' ὅ,τι λέει ὁ Θεός. Δὲ μ' ἀκοῦτε καὶ μένα τὴν καφερή. Χτές τὴ νύχτα πάλι τὸ εἶδα τὸ ὄνειρο. Ἦρθε μιὰ γυναῖκα μὲ μαῦρα καὶ μοῦ εἶπε...

ΓΕΡΟ - ΚΑΛΑΘΟΥΝΑΣ (ψηλώνοντας τὴ φωνή του): Ἐγὼ λέω νὰ στείλουμε νὰ μᾶς φέρουνε καὶ λίγоне ἁγιασμὸ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο...

ΓΡΙΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Μωρὲ τί νὰ τὸν κάνεις τὸν ἁγιασμὸ γερο - Καλαθοῦνα! Ἐγὼ σᾶς λέω πὼς ἂν δὲν στοιχειώσουμε ἄνθρωπο ζωντανό, τὸ γιοφύρι δὲ θὰ στεριωθεῖ!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Τινάζεται ὀρθίος. Στὴ γριὰ Βασιλική): Τέτοιο πράμα δὲ θὰ γίνει ποτέ! Κι' αὐτό, γριὰ - Βασιλικὴ νὰ πάψεις νὰ τὸ λές! Μονάχα μὲ τὸ μόνονισμά μας καὶ μὲ τὴν ἀξιοσύνη μας θὰ στεριωθεῖ τὸ γιοφύρι! (Ξανακάθεται).

ΓΡΙΑ - ΒΑΣΙΛΙΚΗ: Μακάρι!

(Ὁ Πρωτομάστορας ξαναπέφτει σὲ σιωπὴ καὶ διαλογισμούς).

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ἀφῆστε τὰ ὄνειρα καὶ τοὺς ἁγιασμούς! Ἐκεῖνο ποὺ ξέρω ἐγὼ εἶναι, πὼς γιὰ νὰ στεριωθεῖ ἓνα γιοφύρι, πρέπει νὰ χέρια ποὺ τὸ χτίζουνε νὰ μὴν τρέμουν... (Γυρίζει τὸ βλέμμα του καὶ τοὺς κοιτάζει ὅλους ἓναν - ἓναν. Ὑστερα ἀπὸ λίγη σιωπὴ). Ἦτανε μωρές καὶ κανεῖς ἀπὸ σᾶς, μαζὺ μὲ κείνους, ποὺ βάλανε βουλή ψὲς τὴ νύχτα νὰ ξεκάνουνε τὸν Πρωτομάστορα;

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ: Τὸν Πρωτομάστορα;

Α' MANNA: Θεὸς φυλάξοι!

Β' MANNA: Ψές;

ΜΑΣΤΡΟ - ΠΑΝΑΓΟΣ: Νὰ τοῦ κοποῦν τὰ χέρια ὁποιανοῦ τὸ διαλογίστηκε!

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Τὸ βρίσκετε σωστὸ μωρές, νὰ μᾶς βάζουν οἱ ξένοι

νά τσακωνόμαστε ανάμεσά μας ; Τί πανιάσατε μωρές μόλις είδατε τόν πασά : Μὲ τέτοια ψυχὴ μωρές θὰ τὸ βγάλουμε πέρα τὸ ἔργος ; Γιατὶ βαρυγκομᾶτε μωρές ; Γιοφύρι χτίζετε ! Γιὰ σᾶς καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ σας τὸ χτίζετε ! Ἐκκλησιὰ χτίζετε μωρές ! (ὕστερα ἀπὸ λίγη σιωπὴ). Σᾶς διπλασίασα τὴν ἀπολαβή... Σᾶς τὴν τριπλασιάζω ἀπὸ τούτῃ τῇ στιγμῇ ! Ὅτι ἔχω καὶ δὲν ἔχω τὸ βάζω πάνω στὸ γιοφύρι. Τὰ λόγια, τὸ λοιπόν, εἶναι ἄρρητα καὶ δὲν χρειάζονται ! Τὸ γιοφύρι, πρέπει νὰ στεριωθεί τὸ γρηγορώτερο ! Καταλάβετε ;

ΜΙΛΙΟΣ (Σηκώνεται ὀρθιος πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τοῦ Θειακογιάννη) : Ἐγὼ ἀπὸ σήμερα δὲν θέλω παράδες ! (Ξαναγονατίζει).

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ : Τοὺς παράδες θὰ σᾶς τοὺς δίνω μωρές, γιατί εἴσαστε ὅλοι σας φτωχοφαιμέλιτες καὶ τὴ λαχτάρα τοῦ ψωμοῦ τὴν ἔχω ζήσει κι' ἐγώ ! Δὲν ἤμουνα πάντοτε αὐτὸς ποὺ με βλέπετε ! Δὲν ἤμουνα πάντοτε ὁ ἀφέντης ὁ Θειακογιάννης. Νὰ κάτσω νὰ σᾶς τὰ μολογήσω μωρές ; Νὰ σᾶς μολογήσω τί τράβηξα ὅσο νὰ συναῶ αὐτὸ τὸ χρυσαφικὸ καὶ νὰ τὸ κουβαλήσω στὴν Ἄρτα ; Πάλαιψα με τὶ θάλασσες, μαχαιρώθηκα με τοὺς Ἀλγερίνους...

ΜΙΛΙΟΣ (Συγκινημένος καὶ γονατισμένος ὅπως εἶναι πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τοῦ Θειακογιάννη) : Ἀφέντη μας !

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ : Κι' ἀντὶς μωρές νὰ τραβήξω γιὰ τὶς Λόντρες καὶ γιὰ τὰ Παρίσια, ὅπως κάνουνε κι' οὗλοι οἱ ἄλλοι, τράβηξα κι' ἤρθα ἴσα ἐδῶ, σὲ τοῦτον τὸν ἐρημότοπο, γιὰ νὰ με ξευτελίσουνε οἱ Πασάδες, γιὰ νὰ πολεμᾶω με τοὺς ρουφιάνους καὶ με τοὺς λιγόψυχους καὶ νὰ κιντυνεύω ! Ὅχι, εἶπα ! Ἐγὼ θὰ πάω στὴν Ἄρτα ! Ὅθι πάω νὰ χτίσω ἓνα μεγάλο γιοφύρι, νὰ ἐνώσω τοὺς δυὸ κόσμους ! Γιατὶ ὅπου εἶναι δυὸ κόσμοι, πρέπει νὰ γίνονται ἓνας, γιὰ νὰ μερώνονται καὶ νὰ βοηθοῦνται ἀνάμεσά τους, τί δὲ φελᾶνε ἄλλοιῶς τὰ καλὰ τοῦ Θεοῦ !..

ΚΡΙΝΙΩ (Ποὺ σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα με ἐκδηλῇ ἀγωνία, παρακολουθεῖ τὸν Πρωτομάστορα, ἀμίλητο καὶ συλλογισμένο. Σηκώνεται, πηγαίνει καὶ γονατίζει μπροστά του, ἀκουμπώντας τὰ χέρια τῆς πάνω στὰ γόνατά του) : Γιατὶ μοῦ στέκεις πικραμένος, ἀφέντη μου ; Ὅθι τὸ στεριώσουμε τὸ γιοφύρι μας !

(Αἰσθησὴ στὸ πλῆθος. Σιγομουρμουρίσματα ὁ ἓνας με τὸν ἄλλο).

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ : Τὸ ἴδιο πράμα λέω κι' ἐγώ...

ΜΙΛΙΟΣ (Τινάζεται ὀρθιος) : Ὅθι μαζὺ μου ἀπόψε καὶ τὸ καριοφίλι μου ! Μπούμι ! Μπούμι ! Μπούμι ! Καὶ δὲ θὰ ξαναγκρεμιστεὶ τὸ γιοφύρι μας ! (Ξανακάθεται).

ΚΡΙΝΙΩ (Στὸν Πρωτομάστορα) ; Ποιὸς σὲ πίκρανε ἀφέντη μου ; Ὁ Πατέρας μου ; Ἐγὼ δὲν ἔχω πιά πατέρα, ἀφέντη μου ! Ἐγὼ ἐσένα ἔχω πατέρα μου καὶ ἄντρα μου καὶ Πρωτομάστορά μου !

(Νέα αἰσθησὴ στὸ πλῆθος. Σιγανοκουβέντες)

ΚΡΙΝΙΩ : Σὲ συκλέτισε ὁ πασᾶς ; Ποιὸς τὸν λογαριάζει, ἀφέντη μου ; Ἐγὼ δὲν εἶμαι κοντά σου ; Δὲ σοῦ εἶπα πῶς δὲν ἔχω σπίτι νὰ ξαναπάω πιά ; Κάτι φελάω κι' ἐγὼ γιὰ τὸ γιοφύρι μας καὶ γιὰ τὸν Πρωτομάστορά του.

ΜΙΛΙΟΣ (Πάει καὶ γονατίζει κοντά τους).

ΚΡΙΝΙΩ : Γιατὶ δὲ μ' ἀπαντᾷς, ἀφέντη μου ;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Γυρνώντας στὸ Θειακογιάννη) : Ἦτανε κι' αὐτὸ ἓνα μυστικὸ τώρα, ἔπαψε πιά νᾶναι τέτοιο... Ὅθι μᾶς στεφανώσεις ἀφέντη Θειακογιάννη ;

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ : Τ' ἀποφασίσατε ;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ—ΚΡΙΝΙΩ : Ναι !

(Νέα αἰσθησὴ στὸ πλῆθος)

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (Σηκώνεται ὀρθιος) : Πόλεμος πάνω στὸν πόλεμο !

Μόνο τὸ ντουφεκίδι λείπει! Θέλετε νὰ πᾶμε πρῶτα κατὰ τὸ γιοφύρι, ἢ πρῶτα κατὰ τὴν Ἑκκλησιά;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Πρῶτα κατὰ τὸ γιοφύρι κι' ὕστερα κατὰ τὴν Ἑκκλησιά!

(Σηκώνονται ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο ὅλοι)

ΜΑΣΤΡΟ - ΠΕΤΡΟΣ: Μι' ἀγκαλιά πέτρες ἔχουμε ἀκόμη κι' ἡ μεσιανὴ τέλεψε!

ΜΙΛΙΟΣ—ΖΑΧΑΡΙΑΣ (Χτυποῦν τὰ χέρια τους χορεύοντας): "Οπα! "Οπα! "Οπα!

ΔΕΣΠΩ: Φχαριστιέμαι γέρο - Προεστέ!

ΒΓΕΝΙΩ: "Ωχ, καὶ τ' ἔχει νὰ γίνηι! Στὰ Γιάννενα θ' ἀκουστοῦνε τὰ τραγουδία ἀπόψε!

("Ὅλος ὁ κόσμος τραβάει κατὰ τὸ γιοφύρι τραγουδώντας).

Αὐτὸν τὸν κόσμο ποῦμαστε ἄλλοι τὸν εἶχαν πρῶτα...

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: "Ε, σταθεῖτε, ὦρέ! Μιὰ ὥρα σᾶςμίλαγα κι' ἀπόκρισή σας δὲν πῆρα! Στὸ κρασί πού ἤπιατε!..

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ (Στέκονται καὶ στρέφουν ὅλοι μαζί. Σηκώνουνε ψηλὰ τὸ δεξιὸν χέρι): Ὁρμιζόμαστε, πῶς τὸ γιοφύρι μας θὰ στεριώθει! (Κάνουν μεταβολὴ καὶ φεύγουν τρέχοντας νὰ ξαναπιάσουν τίς θέσεις τους στὸ γιοφύρι).

(Ξαναρχίζουν οἱ χτύποι τοῦ χιτισίματος. Ὁ Πρωτομάστορας μὲ τὸ Θειακογιάννη, στέκουν ὄρθιοι στὸ ἀνάχωμα δίπλα στὸ τοίχωμα καὶ κάτι σιγοκουβεντιά-ζουν. Ὁ Θειακογιάννης κάνει νόημα σὲ κάποιον ν' ἀνεβῇ ἀπὸ κάτω. Ἀνεβαίνει ὁ Ζαχαριάς τρέχοντας. Κάτι τοῦ λέει ὁ Θειακογιάννης στ' αὐτὴν κι' ὁ μικρὸς τρέχει καὶ φεύγει δεξιά. Ἡ Κρινιώ πού εἶχε ξομεῖνει μαζεύοντας τ' ἄσκι, τὴν τσότρα καὶ τίς κοῦπες, ἀνεβαίνει πάνω στὸ τοίχωμα τοῦ γιοφυριοῦ καὶ τραγουδάει χτυπώντας ρυθμικὰ τίς παλάμες της. Ἐχει ἀκόμη τὸ τριαντάφυλλο στὰ μαλλιά της).

Τὸ πλατὺ - πλατὺ ποτάμι
νὰ περάσω δὲ μπορῶ
Θὰ τοῦ χτίσω ἕνα γιοφύρι
γιὰ νὰ μὲ περάσουν νύφη
μὲ ἕναν ὁμορφο γαμπρό.
Στὰ νυφιάτικα ντυμένη
θᾶμαι λεμονιά ἀνθισμένη.

Τὸ πλατὺ - πλατὺ ποτάμι
θὰ τὸ δέσουμε γερά
νὰ περάσει καβαλλάρης
ὁ "Αἱ - Γιώργης καὶ νὰ πάει
στὴν ἀντικρινὴ ἐκκλησιά.

Στὰ νυφιάτικα ντυμένη
θᾶμαι λεμονιά ἀνθισμένη.

(Συνεχίζεται)

ΣΤΑΘΗΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ

(ἢ ΓΙΑΝΝΗΣ)

ΓΕΩΡΓ. ΣΠ. ΒΑΣΤΑΡΟΥΧΑ

“Όσο περνοῦν τὰ χρόνια,
φυσικό είναι ἡ θύμησή σου
νὰ γυρίζῃ στὰ περασμένα.
Σ’ εὐχαριστεῖ, σέ τραβάει
ν’ ἀναπολήῃ, νὰ θυμᾶσαι
πὼς κι’ ἐσὺ κάποτε ἤσουν
παιδί, ἐπαιζες, γέλαγες, ἀ-
γαποῦσες.

• “Όλα τότες ἦταν ὁμορφα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ὁ νοῦς σέ μᾶς τοὺς
μεγάλους γυρίζει στὰ περασμένα.

Ἦταν ἡ παλιά ὁμορφὴ ἐποχὴ πού δέναν τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ λουκάνικα.
Πού μὲ μιὰ δεκάρα ἔπινες τὸν βαρὺ γλυκό σου στὸ καφενεῖο τοῦ μπαρμπα-
—Γιώργη τοῦ Βήχα (τὸ σημερινὸ ἀδελφῶν Νάκα) καὶ μὲ δεκαπέντε λεπτὰ
ἔτρωγες τὸν μπακλαβὰ σου ἢ τὸ ριβανὶ ἢ τὸ παντεσπάνι σου στὰ ζαχαρο-
πλαστεῖα τῶν ἀδελφῶν Καζαντζῆ ἢ τοῦ Χαντζοπούλου. Τότες πού ἔτρωγες
στὴν πλατεῖα Σκουφᾶ, στὸ περίφημο καφενεῖο τοῦ Ντίνου, μὲ μιὰ δεκάρα,
τὸ ὠραιότατο γλυκό τοῦ κουταλιοῦ ἀπὸ ἄνθος λεμονιάς ἢ ἀπὸ φύλλο τρι-
ανταφυλλιάς καὶ μοσχοβολοῦσε τὸ στόμα σου ὅλη τὴν ἡμέρα.

Τότες πού ὁ ἀρτινὸς μουσικοδιδάσκαλος, ὁ περίφημος Ἀποστόλης Μο-
νάντερος διηθύνε τὴν φιλαρμονικὴ τοῦ «Σκουφᾶ» — πού εἶχε πενήντα ὄρ-
γανα— καὶ ἄκουγες στὴν ὁμώνυμὴ πλατεῖα τὰ θαυμάσια βάλς τοῦ Στράους,
τὶς τσάρδες τοῦ Κάλμαν, τὰ Παραμύθια τοῦ Ὁφμαν, τὰ Κύματα τοῦ Δουνά-
βεως, τὶς ὑπερέττες τοῦ Χατζηποστόλου καὶ τοῦ Σακελλαρίου, τὰ τραγού-
δια τοῦ Κόκκινου, τοῦ Ροδίου, τοῦ Λαυράγκα. Τότες πού ἡ Ἄρτα εἶχε τὰ
ὁμορφα βελούχια τοῦ Ντόρου, τοῦ Παπακαζάνα, τοῦ Χατζάρα, τοῦ Παπα-
γιαννάκη, τοῦ Καπούτση, τοῦ Στάθῃ. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἦταν ἐκεῖ ἀκριβῶς
πού εἶναι σήμερα ὁ «Κρυστάλλης».

Στὸ βελούχι τοῦ Στάθῃ τοῦ Δωρόθεου (Γιαννῆ) ἦταν μιὰ σανιδοκαλα-
μένα παράγκα, πού εἶχε τέτοια κλίση — μεγαλύτερη ἀπ’ τοῦ Πύργου τῆς
Πίζας, — κι’ ἔγερνε τόσο, πού νόμιζες πὼς ἀπὸ ὥρα σέ ὥρα θὰ πέση. Κι’
ὅμως ὅλοι οἱ ἀέρηδες τῆς ποταμιᾶς δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν γκρεμίσουν. Ὁ
Στάθῃς ἔλεγε πὼς τὸν φυλάνε ἀπὸ ἀπάνω οἱ Ἅγιοι Θόδωροι, «μεγάλῃ ἢ χά-

ρη τους». Ἀπὸ μπροστὰ ἦταν ὁ δρόμος καὶ ἀπέναντι ὁ κῆπος, γεμάτος λουλουδία ὄλων τῶν ἐποχῶν, μολόχες, κρίνους, βασιλικά, μαντζουράνες, τριανφυλλιές, ἡλιους, χαμόμηλα, κι' ἄλλα κι' ἄλλα, σωστός παράδεισος.

Ἀφέντης καὶ βασιληᾶς ὄλων αὐτῶν ἦταν ὁ Στάθης ὁ κυνηγός, τύπος κι' αὐτός δυσαναπλήρωτος τῆς παληᾶς Ἄρτας.

Ἦταν κοντός, τόσο κοντός, ποὺ τὸ κεφάλι του ἔφτανε μόλις στὸν ὦμο ἐνὸς μέτριου ἀνθρώπου. Τὰ χέρια του ἀκόμα κοντότερα, ἦταν ἡ αἰτία νὰ παθαίνει συνεχῶς γκάφες.

Φοροῦσε κασκέτο, ποὺ δὲν τὸ ἔβγαζε ποτὲ ἀπὸ τὸ κεφάλι του, γιὰ νὰ φαίνεται ψηλότερος. Νόμιζε πῶς τοῦ δίνει μπόι. Ὁ φίλος του ὁ Σπύρος Μποτσώλης ἔλεγε πῶς κοιμᾶται κι' ὅλας μ' αὐτό. Τὶς Κυριακὲς ὅμως φοροῦσε καπέλλο, ἓνα καπέλλο μὲ πολὺ στενὸ μπόρ. Τὸ τσιγάρο πάντα στὸ στόμα, μὲ τὸ ἓνα ἄναβε τὸ ἄλλο (δούλευε παληότερα τσιγαράς στὸ καπνεργοστάσιο). Τὸ μουστάκι του παχὺ, σκουροκίτρινο ἀπὸ τὸν καπνὸ. Στὸ χέρι τὸ ἀπαραίτητο κομπολόι, μὲ κίτρινη χοντρή μεταξωτὴ φοδντα.

Στὴ μέση ζουνάρι μάλλινο ἄσπρο μὲ πολλὲς δίπλες, ξεπερνοῦσε σὲ μάκρος τὰ πέντε μέτρα. Τὸ φοροῦσε χειμῶνα καλοκαίρι.

Στιβάλλι μυτερό μὲ λάστιχα στὶς μπάντες καὶ μὲ ψηλὸ τακοῦνι, ἔτσι τὸ συνήθιζαν τότε οἱ «μπαντίδοι».

Στὴ παράγκα του, ὅταν γυρίζαμε ἀπὸ τὸ κυνήγι μας, μαζεύομασταν ὅλοι. Ὁ καθένας μας ἔλεγε ὅτι ἤθελε καὶ ὅτι τοῦ κατέβαινε γιὰ φανταστικὲς ἐπιτυχίες στὸ κυνήγι, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν πειράξουμε, γιὰτὶ ἔκανε κι' οὐτὸς τὸν κυνηγὸ. Ὁ Στάθης τὰ πίστευε ὅλα, καλοκάγαθος καθὼς ἦταν. Ἄλλος τοῦ ἔλεγε πῶς βάρεσε πέντε «ἀλπὲς», ἄλλος τέσσερους λαγούς, ἄλλος τριάντα πέρδικες. Μᾶς πίστευε ὅλους, γούρλωνε τὰ μάτια του καὶ καταριόταν τὸν ἑαυτὸ του ποῦ ἦταν ἄτυχος, γιὰτὶ ποτὲ ὁ καυμένος δὲν μπόρεσε νὰ βαρέσει οὔτε ἓνα λαγὸ, ἂν καὶ τὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ οἱ λαγοὶ ἔβοσκαν στὰ χωράφια.

Πουλί δὲν γκρέμιζε ποτέ, γιὰτὶ τὰ μπράτσα του ἦταν κοντότερα ἀπὸ τὸ κοντάκι τοῦ ντουφεκιοῦ του. Κάποτε τοῦ τὸ κόντευε ὁ φίλος του, μακαρίτης κι' αὐτός τώρα, Σπύρος Μποτσώλης. Ντουφέκισε λοιπὸν ὁ Στάθης, ἀλλὰ τὸ ντουφέκι τὸν τίναξε καὶ τὸν ἔρριξε κάτω καὶ παρὰ λίγο νὰ σπᾶση τὰ πλευρά του. Γιὰ νὰ δικαιολογηθῇ εἶπε στοὺς συντρόφους του πῶς γλύστρησε.

Γι' αὐτὲς του τὶς ἀποτυχίες τὸν πειράζαμε ὅλοι. Θύμωνε μὲ τὸ δίκιο του. Πολλὲς φορὲς ἄγριεψε, γινόταν θηρίο, ἀπειλοῦσε πῶς θὰ σκοτώσῃ, ἀλλὰ ὡς τὴν ἀπειλὴ ἔφτανε καὶ ἡσυχάζε.

Τὴν ἀδυναμία του γιὰ τὸ κυνήγι καὶ τὶς γκάφες του, τὶς ἤξερε ὅλη ἡ Ἄρτα. Τὸν σχολίαζαν, γελοῦσαν μαζί του, πῆγαιναν στὸ βελούχι του γιὰ νὰ περάσουν λίγη ὥρα εὐχάριστη.

Γιὰ νὰ σερβίρῃ τὸν πελάτη, ἀκόμα κι' ὅταν δὲν εἶχε κόσμος, ἔπρεπε νὰ τὸν φωνάξῃ δυὸ καὶ τρεῖς φορὲς καὶ ἂν ἤθελε ἐρχόταν, ἀνάλογα μὲ τὴν συμπάθεια ἢ ἀντιπάθεια ποῦ ἔτρεφε στὸν πελάτη. Τὴν παραγγελία τὴν ἐπαναλάμβανε πολλὲς φορὲς, πολὺ δυνατὰ, ἂν καὶ στὴν παράγκα δὲν ὑπῆρχε ἄλλος ἀπ' αὐτόν. Ὁ ἴδιος ἐτοίμαζε τὸν καφέ, τὸ γλυκό, τὸ ποτήρι μὲ τὸ νερό, τὴν βανίλια (ὕποβρυχιο), ὁ ἴδιος ἐσερβίρει.

Ἀγαποῦσε τὴ βαρειά μουσικὴ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὄχι βέβαια τὶς ὅπερες —ποῦ τοῦ ἦσαν ἄγνωστες— οὔτε τὶς καντάδες, ἀλλὰ τὰ μινόρε, τοὺς ἀμανέδες, ποῦ ἦταν τῆς μόδας τότες. Ἐπρεπε κάθε μπαντίδος⁽¹⁾ σεβόμενος

1. Μπαντίδοι λέγονταν οἱ παλληκαράδες, οἱ μάγκες, οἱ ἄφοβοι, οἱ νταήδες τῆς ἐποχῆς.

τὸν ἑαυτὸ του νὰ τραγουδᾷ ἀμανὲ καὶ νὰ παίξῃ ὄργανο. Γιὰ νὰ μὴν πάη πίσω κι' ὁ Στάθης, ἀποφάσισε νὰ μάθῃ μπουζουκί. Ἔλα ὁμως πού τὰ χερὰκια του ἦταν κοντὰ καὶ δὲν ἔφταναν ν' ἀνεβοκατεβαίνῃ τὶς σκάλες τοῦ μπράτσου τοῦ μπουζουκιοῦ γιὰ νὰ παίξῃ ἓνα τραγοῦδι, ἔστω καὶ παράτονο.

Ὅλοι οἱ ὄργανοπαῖχτες καὶ μαστόροι τοῦ μπουζουκιοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐγιναν δάσκαλοι τοῦ Στάθῃ. Ἀδύνατον ὁμως νὰ μάθῃ ὁ Στάθης. Ἀπελπίστηκαν οἱ δάσκαλοι, ἔπαψαν νὰ τὸν διδάσκουν. Οἱ φίλοι τοῦ Στάθῃ, γνωρίζοντας τὸν καὶμὸ του τὸν πείραζαν: «Στάθῃ, παίξε μας κᾶνα τραγοῦδι. Περνώντας προχτὲς σ' ἀκούσαμε ποὺπαίξεις!». Ἀπὸ τὶς πολλὰς φορές κατὰ λαβε πὼς τὸν πείραζαν καὶ γιὰ νὰ τελειώσῃ μιὰ καὶ καλὴ ντουφέκισε τὸ μπουζουκί λέγοντας: «Ἐμεῖς οἱ κυνηγοὶ δὲν μποροῦμε νὰ μάθουμε ὄργανα». Τὸ μπουζουκί ὁμως γλύτωσε, δὲν τὸ πέτυχε. Γιὰ νὰ δικαιολογηθῇ εἶπε πὼς ἔρριξε στ' ἀστεῖα.

Ἀλλῃ μιὰ φορὰ ντουφέκισε τὶς κότες τοῦ Τζουμάκα, γιατί τοῦ χάλασαν τὴ στέγῃ τῆς παράγκας του. Δὲν τὶς πέτυχε, πέτυχε ὁμως ἀντὶ γιὰ τὶς κότες τὸ γάτο του.

Κάποτε, ἀνήμερα τοῦ Ἀἰ - Γιωργιοῦ, γέμισε τὸ βελούχι του μὲ καρέκλες ἀπὸ ἄλλα καφενεῖα, γιατί θὰ μαζεύονταν κόσμος νὰ ἰδῇ ὅσους θὰ πῆγαιναν στὸ πανηγύρι τοῦ Ἀἰ - Γιωργιοῦ τοῦ Πέτα. Συνήθιζαν τότε οἱ κτηματίες τῆς Ἀρτας νὰ πηγαίνουν στὴ γιορτὴ τοῦ Πέτα καβάλλα σὲ ἄλογα στολισμένα μὲ χαῖμαλιά, πολύχρωμες χάντρες, κορδέλες, κεντημένα χερὰκια καὶ παράβγαιναν στὸ ποιὸς θὰ τῷ χῇ ὁμορφότερα στολισμένο καὶ ποιὸς θὰ τρέξῃ γρηγορώτερα, κι' ὁ κόσμος ἐβγαίνει νὰ ἰδῇ καὶ νὰ σεργιανίση. Γιὰ τὴν κακὴ τύχῃ ὁμως τοῦ Στάθῃ, τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἔβρεξε. Αὐτὸ γιὰ τὸν Στάθῃ ἦταν ἀδικία, ἔπρεπε ὁ ἀδικος, ὁ φταιχτής, νὰ τιμωρηθῇ, ὅποιος κι' ἂν ἦταν. Πῆρε τὸ δίκανο, τὸ γέμισε φουσέκια, βγῆκε στὸ δρόμο καὶ ντουφέκισε τὸ Θεό. Τὸ τι ἔγινε δὲν περιγράφεται. Χρόνια γέλαγαν οἱ Ἀρτινοί. Ἔμεινε σὰν παράδειγμα. Ὅταν ἦθελαν νὰ τονίσουν κᾶνα παράξενο, ἔλεγαν: «σὰν τὸν Στάθῃ πού ντουφέκισε τὸν Θεό».

Ἦταν τύπος ταρταρίνου. Ἡ φαντασία του δούλευε ὅσο κανενὸς ἄλλου. Ἐλεγε πὼς σκότωσε ἑκατοντάδες ἀλεποῦδες, λύκους, ἀρκοῦδες, λαγούς. Κᾶναμε πὼς τὸν πιστεύαμε. Ὅλες οἱ γυναῖκες τὸν ἀγάπαγαν, ἔλεγε, λίγο μόνο νὰ κουνόσῃ τὸ δαχτυλὸ του κι' εἶχε ὅσες ἤθελε. μὰ δὲν καταδέχονταν γιατί ἦταν περήφανος. Ὁ φίλος του Θωμᾶς Καζαμίας — ἄλλος τύπος αὐτός, ἐντελὼς διαφορετικός, πανέξυπνος — ἔλεγε: «Ἄν καμμιά φορὰ τὸν ζύγωσες τὸν Στάθῃ καμμιά γυναῖκα, πού δὲν τὸ πιστεύω, σίγουρα θὰ πῆγε γιὰ νὰ ἰδῇ τί εἶδους ἄνθρωπος εἶναι».

Τὸ 1930 ὁ «Μικρὸς Ὅμιλος» ⁽²⁾ τοποθέτησε στὸ βελούχι τοῦ Στάθῃ τὴν προτομὴ τοῦ Κρυστάλλῃ. Συμπτωματικὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀνοιξαν κι' ἄλλα ἐξοχικὰ κέντρα πῶς συγχρονισμένα καὶ φυσικὸ ἦταν ὁ κόσμος νὰ στραφῇ πρὸς αὐτὰ καὶ νὰ λιγοστῶσουν οἱ δουλειὲς τοῦ Στάθῃ. Ὁ Στάθης πίστευε πὼς αὐτὸ ὀφείλεται στὴν παρουσία τοῦ Κρυστάλλῃ κι' ἔλεγε: «Δίκηο ἔχει ὁ κόσμος πού δὲν ἔρχεται, ἀφοῦ μοῦ ἔφεραν τὸν χτικιάρη». ⁽³⁾

Τὰ ἀνέκδοτα τοῦ Στάθῃ εἶναι ἄπειρα, εἶναι ἀτέλειωτα. Κατὰ βάθος ὁ Στάθης ἦταν καλοκάγαθος, τὸν ἀγαπούσαμε ὅλοι καὶ περνούσαμε εὐχάριστες ὥρες μαζύ του. Αὐτὸς ἦταν ὁ Στάθης ὁ Δωρόθεος ἢ Γιαννῆς. Σὰν νὰ τὸν βλέπω.

2. Φιλολογικὸς Σύλλογος διανοουμένων μὲ πλούσια δράση. Ἰδρύθηκε τὸ 1927 καὶ λειτούργησε μερικά χρόνια.

3. Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Κρυστάλλῃς πέθανε ἀπὸ φυματίωση.

Τὸ Διπλοκάγκελο

Απὸ τὴ συλλογὴ τοῦ κ. ΝΙΚ. ΧΡ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

- Τώρα⁽¹⁾ κι' ὁ ἥλιος ἔγειρε, κι' ὁ σταυραετὸς κουρνιαῖ, τὴν ὥρα κι' ὁ ξένος⁽²⁾ βούλεται στὸν τόπο του νὰ πάη. Νύχτα σελλώνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλιγώνει· βάνει τὰ πέταλλα χρυσὰ καὶ τὰ καρφιὰ ᾠμήνια, καὶ τὰ καλιγοσφύρια του ἀγνὰ μαλαματένια.
- Μπαῖραχτάρη⁽³⁾ τοῦ χοροῦ, κάμε διπλοκάγκελο, σὺ ποὺ σέρνεις τὸ χορὸ κάμε διπλοκάγκελο, κι' εἶμαι ξένος καὶ θὰ ἰδῶ καὶ θὰ πάω νὰ ᾠολογῶ, [Μέσ' στὴ μέση στὸ χορὸ κᾶθεται χρυσὸς αἰτὸς⁽⁴⁾ καὶ τροχάει τὰ νύχια του καὶ τὰ νυχοπόδαρα⁽⁵⁾. Τὸν Θεὸ παρακαλεῖ, Θεέ μου δὸς μου δύναμη, Θεέ μου δὸς μου λευτεριά νὰ χυθῶ ν' ἀρπάξω μιὰ⁽⁶⁾· κι' ἂν δὲν τὴν ἐδιάλεγα, ἄς μοῦ κόβαν τὰ φτερά, ἄς μοῦ κόβαν τὰ φτερά καὶ τὰ νυχοπόδαρα].
- Μπαῖραχτάρη τοῦ χοροῦ, τράβα σιάσε τὸ χορὸ, κι' εἶμαι ξένος καὶ θὰ ἰδῶ καὶ θὰ πάω νὰ ᾠολογῶ, τέτοιο γλέντι στὸ χωριὸ καὶ μ' ἀτράνταχτο⁽⁷⁾ χορὸ.
- Κεῖ στὸν πέρα μαχαλᾶ πέθανε μιὰ καλογορηὰ καὶ τὴν πᾶν' στὴν ἐκκλησιὰ μὲ λαμπάδες μὲ κηριά, μὲ λαμπάδες μὲ κηριά, μὲ σιταρ' καὶ λειτουργιά...

* Περιέχεται στὸ ΣΤ' Κεφάλαιο τοῦ συγγράμματός του «ΑΘΑΜΑΝΙΚΑ» τοῦ σύντομα θὰ κυκλοφορήσῃ.

1. Τοῦ ἁσματος τοῦτου ὑπάρχουν πολλὰ παραλλαγὰ. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως (Ἁγ. Παρασκευῆς 26—27 Ἰουλίου ἢ τῆς Παναγίας 15—16 Αὐγούστου) εἰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας συγκροτεῖται εἰς τὴν πλατεῖαν «Κάμπος» ὁ πάνδημος κυκλικὸς ἑλληνικὸς χορὸς, ὅστις περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου—ἀποσυρμένων τῶν ἐγχαρίων μουσικῶν ὀργάνων—χορεύεται εἰς βαρὺν καὶ βραδὺν ρυθμὸν ἀναδιπλούμενος βαθμὴδὸν εἰς δύο ἢ περισσοτέρους ἐλιγμούς «διπλοκάγκελο—τριπλοκάγκελο». Ἀπὸ τινων ὅμως ἐτῶν οἱ ἐν γένει πανηγυρίζοντες παρατείνουν τὴν κατ' οἶκον διασκεδασίν των καὶ πολὺ πέραν τῶν μεταμεσημβρινῶν ὥρῶν, δι' ὃ καὶ ἐπιβραδύνουσι τὴν εἰς τὸ «χοροστάσι» ἐξόδον των. Ἐνεκα δὲ τοῦ συνήθους γινομένου περιορισμοῦ τοῦ χρόνου, παραλείπονται ἐνίοτε οἱ, ὡς ἄνω, ἐν ἀγκύλαις στίχοι. Τὴν δὲ—ἅμα τῇ ἐπελεύσει τοῦ σκότους—λῆξιν τοῦ χοροῦ τοῦτου ἐπακολουθεῖ πρὸς στιγμὴν πανδαμὸνιον ἰαχῶν καὶ σφυριγμαίων.

2. Οἱ ἐξ ἄλλων χωρίων ἐλθόντες καὶ φιλοξενούμενοι ὑπὸ τῶν πανηγυριζόντων συγγενῶν ἢ φίλων αὐτῶν.

3. Ὁ πρῶτος (ὁ κορυφαῖος) τοῦ χοροῦ (ὁ σύρων τὸν χορὸν) κατὰ τοὺς παλαιότερους (ἐπὶ Τουρκοκρατίας) χρόνους ἐκράτει καὶ σημαῖαν (μπαῖράκι) εἰκονίζουσαν τὸν ἐορταζόμενον Ἅγιον ἢ συνήθως τὸν Ἅγιον Γεώργιον, σύμβολον ἐνδόμυχον τῆς Ἐθνικῆς μας Ἰδέας.

4. Νέος, λεβέντης, παλληκάρι.

5. Τὰ σωματικὰ καὶ ψυχικὰ τοῦ χαρίσματα.

6. Πέριδικα, δηλ. νεάνιδα ἐξ ἐκείνων αἰτινες εἴτε μετεῖχον τοῦ χοροῦ, εἴτε ἔναντι καθήμεναι ἐθεῶντο, ἀπολαύουσαι τοῦ γραφικοῦ θεάματος.

7. Ζωηρὸν, μεγάλον, ἀξιόλογον.

Τὸ Διπλοκάγκελο εἰς τὰ Σχωρέτωνα**

Α'—Ὁ Μπαῖραχτάρης

τέτοια ὥρα ἦταν ἔχτές, τέτοια καὶ παραπροχτὲς
στὸ χορὸ πὺν χόρευαν, ὅλ' ἀγόρια καὶ παιδιὰ,
ὅλ' ἀγόρια καὶ παιδιὰ καὶ κορίτσια ἀνύπαντρα.

—Μπαῖραχτάρη τοῦ χοροῦ, κάμε δίπλες στὸ χορὸ
κάμε δίπλες στὸ χορὸ κάμε διπλοκάγκελο.

Μέσ' στὴ μέση στὸ χορὸ κάθεται χρυσὸς ἀετὸς
καὶ τροχάει τὰ νύχια του, τὰ χρυσὰ του τὰ φτερά.

Τὸν Θεὸ παρακαλεῖ, Θεέ μου δὸς μου λεβεντιά
νὰ χυθῶ ν' ἀρπάξω μιὰ, τὴν ἄλλου καλύτερη...

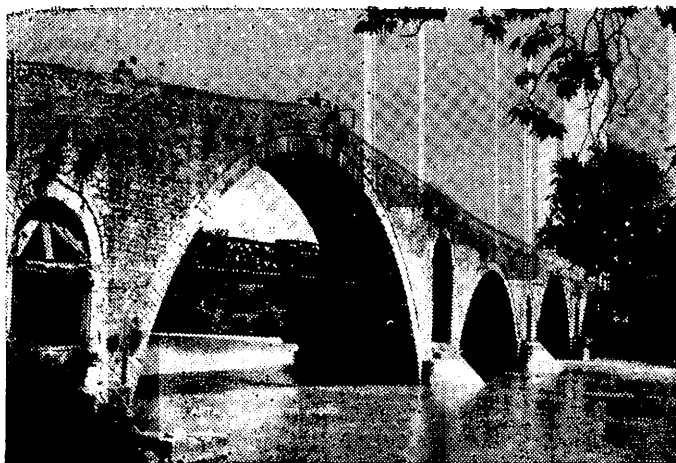
Κι' ἂν δὲν τὴν ἐδιάλεγα, ἄς μοῦ κόβαν τὰ φτερά,
ἄς μοῦ κόβαν τὰ φτερά, κι' ἄς τὰ πᾶν τοῦ βασιληᾶ.

—Μπαῖραχτάρη τοῦ χοροῦ, σὺ πὺν σέρνεις τὸ χορὸ
κάμε δίπλες στὸ χορὸ, κάμε διπλοκάγκελο,
εἶμαι ἄξιος καὶ θὰ ἰδῶ καὶ θὰ πάω νὰ ὁμολογῶ
κεῖνο πὺν εἶδα καὶ θὰ ἰδῶ, στὰ χωριά πὺν θὰ διαβῶ.

Β' Μέσ' στὸν πέρα μαχαλᾶ πέθανε μιὰ παπαδιά
καὶ τὴν πᾶν στὴν ἐκκλησιά, μὲ λαμπάδες μὲ κηριὰ
μ' ἄσημένα θυμιατὰ καὶ μὲ μοσκολῖβανα.
Ὁ Δεσπότης πάει μπροστὰ κι' ἄλλοι τρεῖς ἀπὸ κοντὰ
κι' ὁ παπᾶς τῆς ψέλνοντας καὶ μοιρολογίζοντας
«σὺ πὺν σ' εἶχα συντροφιά κάθε μέρα καὶ βραδύα...».

Γ' Μὰ τὸν ἅγιο - ἅγιο Γιάννη, ὁ χορὸς πάει γαῖτάνι,
Μὰ τὸν ἅγιο - ἅι - Νικόλα, τί χορὸς θὰ γένῃ τώρα,
Μὰ τὸν ἅγιο - Ἀρσένη, τώρα φεύγουνε οἱ ξένοι,
Μὰ τὸν ἅγιο - Ἀθανάση, ὁ χορὸς θέλει χαλάση.

** Κατὰ τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Γεώργιο Παπαγεωργίου.

ΘΕΟΧΑΡΗ
ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

“Ἀρτινὰ Μελετήματα,,

ΠΡΟΛΟΓΟΣ—ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΝΙΚΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ

9

ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ*

Τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρτας εἶναι πολυθρύλητον δι' ἓν λαϊκὸν τραγούδι, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν θεμελίωσιν καὶ στερέωσιν αὐτοῦ. Κατὰ τὸ τραγούδι αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι τραγούδι τῆς συντεχνίας τῶν κτιστῶν καὶ τεκτόνων (μαστόρων) καὶ δι' αὐτὸ πανελλήνων, ὁ ἀρχιτέκτων (πρωτομάστορας) ἐθυσίασε τὴν γυναῖκα του διὰ νὰ στερεωθῇ τὸ Γεφύρι κατὰ τὴν μαντικὴν λαλιὰν ἐνὸς πτηνοῦ, ποῦ ἐκελάδει κι' ἔλεγεν ἀπὸ τὴν ὕψηλὴν καμάραν ποῦ ἐθεμελιώοντο καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἔπιπτε κατὰ τὴν παράδοσιν (βλ. Δοκίμ. Ἄρτης—Πρεβέζης Σεραφεῖμ Ξενοπούλου, σελ. 379).

Πότε ἐγένετο ἡ ζωντανὴ θυσία καὶ ἡ στερέωσις τοῦ γεφυριοῦ δὲν ἦτο γνωστὸν μέχρι τὸ 1912 μ.Χ. Τότε εἰς ἐμὲ ἐπιμελητὴν τῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Νομοῦ Ἄρτης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας διωρισμένον ἔδειξεν ἐπὶ ἐπιστροφῇ ὁ μ. ἱατρός Τζανόπουλος ἐκ Κονίτσης ἱατροσόφιον πεπαλαιωμένον καὶ δεδεμένον, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ ἐσώφυλλον εἶχε τὸ ἐξῆς σημεῖωμα καὶ τὸ ὁποῖον ἀνεκοίνωσα εἰς πολλοὺς:

«Σ' τὸ 1612 ἔπεσεν ἡ ὕψηλὴ καμάρα καὶ ἐχρειάσθηκαν τρία χρόνια νὰ τὴν ξανακτίσουν. Αὐτὰ τὰ ἀντέγραψα ἀπὸ τὴν μεγάλῃ ψαλτικῇ τοῦ Πραπαντᾶ».

Αὕτη ἡ μαρτυρία εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς ὥς δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τοῦ σημερινοῦ γεφυριοῦ. Τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρτας, ὥς φαίνεται ἔχει κτισθῇ εἰς τέσσαρας ἀφισταμένους χρονικὰς περιόδους: 1) Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἢ Μακεδονικὴν περίοδον, ὥς δεικνύουσι τὰ σωζόμενα μὲ λίθους μεγάλους τετραγωνικοὺς βάθρα. 2) Κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἄρτης, ὥς δεικνύει ἡ ὥς ἄνω τῶν βάθρων κατασκευὴ τοῦ Γεφυριοῦ ἀπαρτιζομένου ἐκ τεσσάρων καμαρῶν (ἀψίδων) μεγάλων μὲ σχῆμα τοῦ τόξου τῶν θόλων μνηοειδές, ὧν ἡ πρώτη ἐκ δεξιῶν (σήμερον ὕψηλῃ καμάρα) ὀλίγον πλατυτέρα καὶ ὀλίγον ὕψηλοτέρα τῶν ἄλλων μετὰ

* Δημοσιεύθηκε στὰ ὑπ' ἀριθ. 892)18—5—53, 893)25—5—53 καὶ 894)1—6—53 φύλλα τοῦ «Ἐλευθέρου Λόγου» τῆς Ἄρτας, δηλαδὴ δεκατέσσερα χρόνια μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέα.

τεσσάρων θολωτῶν θυρίδων ἐν τῷ μέσῳ ἐκάστου τῶν κτιστῶν κιόνων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ βάθρου μέχρι τῆς κορυφῆς, ἵνα διαρρέωσι τὰ ὕδατα ἐν καιρῷ ὑπερπλημμυρῶν καὶ δύο ἐκατέρωθεν πολὺ μικρῶν καμαρῶν, ὁμοίου σχήματος ἐκ μικρῶν λίθων μετ' ἀσβέστου. 3) Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἀρτας, ὡς δεικνύει ἄλλο ἀνώτερον στρώμα ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πρώτης καμάρας διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς διακοπῆς τῆς συγκοινωνίας ἔνεκα τῶν ἐκτάκτων πλημμυρῶν καὶ μετὰ προσθήκης ἄλλων μικρῶν καμαρῶν, ὡς φαίνεται σήμερον παρὰ τὴν παλαιοτάτην πλάτανον, ἐξ ἧς ἐπὶ Ἀλλή Παπᾷ πολλοὶ ἐκρεμάσθησαν κατὰ τὸ λεγόμενον καὶ 4) Κατὰ τὴν Τουρκικὴν περίοδον κατὰ τὴν ἄνω μαρτυρίαν. (ἀπὸ 1612—1615 μ.Χ.), ὅτε ἔπεσεν ἡ ὑψηλὴ καμάρα καὶ ἀνεκτίσθη, ὡς καὶ σήμερον συμπεραίνεται ἐκ τῶν θολιτῶν λίθων αὐτῆς, οἵτινες εἶναι ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς ὑγρασίας βεβλαμμένοι τῶν ἄλλων θολιτῶν τῶν ἄλλων καμαρῶν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἄλλοτε ἀκμαιοτάτη ἀρχιτεκτονικὴ, ὡς φαίνεται εἰς τὰ σωζόμενα φρουρία καὶ ναοὺς κλπ., παρήκμασε καὶ εὐλογος εἶναι ἡ συγκίνησις τοῦ κόσμου διὰ τὴν ἀνάκτισιν τῆς ὑψηλῆς καμάρας μετὰ πολλῆς τεχνικῆς δεξιότητος, ὥστε καὶ σήμερον νὰ κινῇ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν στερεότητα αὐτῆς καὶ ἀντοχὴν εἰς μεγάλα βάρη λεπτὴ αὐτὴ λιθίνη καὶ μετέωρος, διότι ὁ ἀρχιτέκτων ἔρριψε τὴν ἰσορροπίαν τοῦ βάρους εἰς τὰ πλάγια, κατὰ τὸν μηχανικὸν μ. Εὐάγγελον Χατζόπουλον, ὥστε δικαίως λέγει ὁ λαὸς «γεφύρι πέτρινο κυτῖας νὰ κρέμεται σὰν ράμμο».

Καὶ ἐπέτυχε τοῦτο ὁ ἀρχιτέκτων, ἐπειδὴ ἔδωκε σχῆμα φοειδὲς εἰς τὴν καταπεσοῦσαν πρώτην ἐκ δεξιῶν καμάραν ἐπισωρεῦσας θολίτας ὀξυκορύφους οὕτως ὥστε νὰ ἐμβάλῃται ἡ ἐντύπωσις αὕτη διὰ τὸ ὕψος τῆς εἰς τοὺς θεωμένους μακρόθεν ἀπὸ τῆς χαλικώδους κοίτης καὶ ἐκτεταμένης τοῦ Ἀράχθου πρὸς Ν.Δ. τῆς πόλεως Ἀρτης ἐν μέσῳ τῶν πορτοκαλεῶνων καὶ ἐλαιῶνων.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐγκυκλ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη λεγόμενα καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Μ. Ἐγκυκλοπαιδείας Μακρῆ, ὅτι ἐκτίσθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ 1602 ἢ 1606 δὲν εἶναι ἀληθῆ. Διότι ὄχι μόνον δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὰ ἄνω σημειώματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ τραγοῦδι τοῦ γεφυριοῦ τὸ ὁποῖον λέγει τρεῖς χρόνους ἐδουλεύανε τῆς Ἀρτας τὸ γεφύρι ἥτοι ἐπὶ τρία ἔτη. Εἰς τὰ Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ τεύχ. Α' καὶ Β' τοῦ 1929 σελ. 80 ὁ κ. Κ. Καιροφύλας, Νομάρχης ἄλλοτε Ἀρτης, ἀναγράφει ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πρώην Γενναδίου, Μητροπολίτου Ἀρτης εἰς παλαιὸν τόμων τῶν «Διδαχῶν» τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη ἀνήκοντα ἴσως εἰς τὴν Μονὴν τῆς Κάτω Παναγιάς, εὗρεν ἀρκετὰ σημειώματα περὶ Ἀρτης, ὡς καὶ τοῦτο. «Ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως 1612 ἐγινεν ἡ περίφημος γέφυρα τῆς πόλεως Ἀρτης δι' ἐξόδων ἑνὸς τῶν τῆς Ἀρτης κατοίκων τὴν κλῆσιν Νικόλαος, τὸ ἐπιτήδευμα παντοπώλης (μπακάλης)».

Ἐάν συγκρίνῃ τις τὸ ἄνω σημείωμα τοῦ βιβλίου τῆς Κάτω Παναγιάς, τὸ ἱστορικὸν τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ γεφυριοῦ καὶ τῆς ψαλτικῆς τοῦ Πραπαντᾶ, θὰ συμπεράνῃ, ὅτι τὸ ἔτος 1612 μ.Χ. εἶναι τὸ πραγματικὸν καὶ ὅτι ἡ ἐργασία διήρκεσε τρεῖς χρόνους, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1612—1615 μ.Χ. καὶ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ γεφυριοῦ, ἀλλὰ περὶ τῆς ὑψηλῆς καμάρας ὅπως ἄνω γράφομεν καὶ καταφαίνεται σήμερον καὶ ἐκ τῆς τοπικῆς μελέτης καὶ ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ γεφυριοῦ διὰ τοῦ στίχου :

«Τὸ δαχτυλίδι τοῦπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάραν».

Πρώτη δὲ καμάρα ἐκ δεξιῶν συμπίπτει νὰ εἶναι ἡ λεγομένη σήμερον ὑψηλὴ καμάρα, περὶ ἧς τὸ ἄνω σημείωμα τῆς ψαλτικῆς τοῦ Πραπαντᾶ διαλαμβάνει ὥστε τὸ σημείωμα τοῦ Πραπαντᾶ εἶναι πλήρες καὶ ἀκριβές. Καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ὑψηλὴ καμάρα ἔπεσε τὸ 1612 μ.Χ. καὶ μετὰ τριετίαν αὕτη

ἀνεκτίσθη (καὶ ὄχι ὅλο τὸ γεφύρι) διὰ δαπάνης Ἀρταίου τινὸς Νικολάου Θιακογιάννην ἢ Γατοφάγου καὶ ἐπομένως ἡ θυσία τῆς γυναικὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ ἡ στερέωσις τοῦ γεφυριοῦ ἐγένετο κατὰ τὰ 1612—1615 μ.Χ. ἔτη.

Φαίνεται, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῆς τριετίας τῆς ἀνακτίσεως τῆς ὑψηλῆς καμάρας συνέβησαν πολλὰ ἀπρόοπτα καὶ πολλοὶ περιπέτεια ἔνεκα τῆς τεχνικῆς ἀγνοίας καὶ ἔνεκα τῶν χειμαρρῶδων πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ κατὰ τοὺς χειμῶνας καὶ ἡ ἀγωνία τῶν ἐργαζομένων ὑπερέβη πᾶν ὄριον ὡς ἱστορεῖ τὸ πασίγνωστον τραγοῦδι τοῦ γεφυριοῦ.

Τὸ τραγοῦδι τοῦ γεφυριοῦ ἀνήκει εἰς τὰς παραλογὰς ἥτοι εἰς τὰ ἔμμετρα δημοτικὰ διηγήματα φανταστικῆς ἱστορίας καὶ εἶναι πολὺ ζωηρόν, λεπτόν καὶ συγκινητικόν. Ὁ λαὸς διετύπωσε ἐν αὐτῷ ἄριστα τὰ συναισθηματὰ τῶν πτωχῶν καὶ ἐργατικῶν τάξεων, τῶν ὁποίων ὁ ἄρτος καὶ ἡ τιμὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ κατήκοντος. Χάριν τοῦ κατήκοντος αὐτοῦ ὁ στρατιώτης θυσιάζεται ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὁ ἐργάτης ὑπὲρ τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀναλαμβάνει.

Εἰς μίαν ἀποτυχίαν τί δὲν ἐπακολουθεῖ; Τὸ στοιχειὸν τοῦ ποταμοῦ ἢ κατὰ τὴν παλαιὰν ἀντίληψιν αἱ ποτάμια νύμφαι δὲν δέχονται ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ποταμοῦ τὸ γεφύρωμα καὶ καθ' ἑκάστην νύκτα κατακρημνίζουσιν ὅ,τι τὴν ἡμέραν οἱ ἐργάται κτίζουσι.

Τότε ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς παρουσιάζεται ἐν πτηνὸν καὶ παραγγέλλει νὰ θυσιάσωσι τὴν γυναῖκα τοῦ πρωτομάστορα. Ἡ λύπη τοῦ πρωτομάστορα εἶναι μεγάλη· ζητεῖ νὰ ἀποφύγῃ τὴν θυσίαν καὶ παραγγέλλει νὰ ἔλθῃ νὰ διαβῇ τὸ γεφύρι ἄργα ἢ γυναῖκα του ἄλλ' ἔρχεται γοργὰ κατὰ λάθος. Περιπέτεια, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποκύπτει ὁ πρωτομάστορας καὶ μετὰ πολλὴν σιωπὴν καὶ κατῆφειαν στοιχειώνει τὴν μόλις καταβάσαν εἰς τὸν ποταμὸν γυναῖκα του διὰ νὰ εὕρῃ τὸ καταπεσὸν δῆθεν δαχτυλίδι του μὲ τὰς φράσεις:

«Τράβα καλὲ μ' τὸν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἄλυσσίδα, τί ὅλον τὸν κόσμον ἀνάγυρα καὶ τίποτας δὲν ἡῦρα», αἱ ὁποῖαι ἐγκλείουσιν ὅλον τὸ μυστήριον τῆς μελαγχολίας τοῦ πρωτομάστορα καὶ τὴν συναισθησιν τοῦ κατήκοντος καὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων. Θυσιάζει τὰ πάντα ὁ πρωτομάστορας, πᾶν ὅ,τι ἔχει γλυκὺ ἐν τῷ κόσμῳ διὰ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ πεπρωμένου. Καί' ἐνῷ τὸ λιθοβόλον μηχανήμα ἐπισωρεύει λίθους ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ποταμῷ γυναικὸς, ἀμέσως «ὁ ἕνας πηχάει (ἐπηχεῖ) μὲ τὸ μυστρί κι' ὁ ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη, παίρνει κι' ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθον».

Καὶ ἡ θυσία τελεῖται ὑπὸ τὰς εὐχὰς τῆς ἀγαθῆς γυναικὸς τοῦ εὐχομένης νὰ εἶναι στερεὸν τὸ γεφύρι ὡς τὰ ὑψηλὰ βουνά. Κατὰ τὴν σύντομον αὐτὴν διήγησιν τὰ λεπτότερα τῶν συναισθημάτων προβάλλονται καὶ ἡ θυσία τελεῖται ἐκ κατήκοντος κοινωφελοῦς καὶ μεγάλου καὶ οὐχὶ ἐξ ἀγριότητος τινὸς καὶ ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς συντεχνίας.

Ὁ μῦθος λέγεται καὶ περὶ ἄλλων γεφυριῶν καὶ διὰ τὸ ἴδιον τὸ γεφύρι ὀλίγον παρηλλαγμένως κατὰ τὰς διαφόρους ἐκδοχάς, ἀλλ' ὅμως δύναται νὰ εἶναι καὶ ἀληθὴς ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς στοιχειώσεως τοῦ ἥσκιου της, ἐφ' ὅσον ἐπικρατεῖ ἡ πρόληψις καὶ ἡ δεισιδαιμονία ὅτι τὰ μεγάλα ἔργα πρέπει νὰ εἶναι στοιχειωμένα.

Αὐτὰ γράφομεν διὰ τὸ πολυθρόλητο γεφύρι τῆς Ἀρτας, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦ 1912 μ. Χ. συνεκέντρωνε τὰ βλέμματα τῶν δούλων καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ εἶναι ἐν νέον μαντεῖον διὰ τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ καύχημα τῶν κτιστῶν καὶ τεκτόνων καὶ ἱστορικῶτατον διὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ κατὰ τὸ 1897 καὶ τὸ 1912 εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ θαλπωρὴ τῆς μαθητιώσης νεολαίας διὰ τὴν παιδαγωγικὴν δύναμιν.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ*

Αἱ τοπωνυμῖαι εἶναι ὁ ἱερὸς σύνδεσμος τῶν θανόντων καὶ ζώντων καὶ τόσοι ισχυροί, ὥστε οἱ ἐκτοπιζόμενοι λαοί, ὥσπερ οἱ Πάργιοι τὰ δσῆ τῶν πατέρων, τὰς τοπωνυμίας νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὰς νέας Πατρίδας των καὶ συμβαίνει πολλάκις ὥστε νὰ μεταβληθῇ ἡ Ἐθνικότης καὶ ἡ γλῶσσα, νὰ διατηρηται ἡ τοπωνυμία ἢ ἀλλωβητος ἢ μεταβεβλημένη διὰ τοὺς ψυχολογικοὺς τούτους λόγους.

Ἡ σπουδὴ τῶν τοπωνυμιῶν κατὰ τὰ εἰρημένα εἶναι δυσκολώτατον ἔργον· διότι πρέπει τις νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του α) τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τῆς τοπωνυμίας. β) Τὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα αὐτῆς καὶ ἐπιφάνειαν, γ) Τὴν διάρκειαν ἢ μεταβολὴν καὶ δ) Τὴν αἰτίαν τῆς διαρκείας ἢ μεταβολῆς.

Οἱ λόγοι οἱ συντελοῦντες πολὺ εἰς τὴν διάρκειαν ἢ μεταβολὴν μιᾶς τοπωνυμίας εἶναι κατὰ τὰ εἰρημένα 1) Ψυχολογικοὶ 2) Ἱστορικοὶ καὶ 3) Κοινωνικοὶ (Σχέσις λαῶν καὶ γλωσσῶν).

Α. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Οἱ ψυχολογικοὶ λόγοι οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐπιτρέπουσι τῶν προσφιλῶν τοπωνυμιῶν. Τοιαῦται δὲ δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἄλλαι ἢ ἐκεῖναι ὅσαι συνδέονται μὲ τὴν προσφιλῆ ἱστορίαν τῶν πατέρων ἐνὸς λαοῦ εἴτε εὐτυχῆς αὕτη ὑπῆρξεν ἐν ταῖς τοπωνυμίαις, εἴτε ἀτυχῆς, διότι οἱ λαοὶ τιμῶσιν ἐξ ἴσου τὰ ἐνδοξα γεγονότα ἐφ' ὅσον εἶναι ἐνδοξα καὶ διδάσκονται θλιβόμενοι ἐκ τῶν σφαλμάτων των. Καὶ παράδειγμα φέρομεν τοὺς ἀρχαίους ἡμῶν προγόνους οἵτινες ἐσέβοντο τὰ τρόπαια τῶν ἐχθρῶν των ἐν τῇ ἰδίᾳ των χώρα, διότι τὰ ἐθεώρουν ἱερά. Κατὰ τὰ εἰρημένα, τοπωνυμῖαι μὴ οὔσαι προσφιλεῖς, διότι εἰκονίζουσι σκληρότητα ψυχῆς δηλ. βίαν καὶ ἀρπαγὴν καὶ ἀτίμωσιν δύνανται νὰ μεταβάλλωνται διότι δὲν εἶνε ἡθικά.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς περιφερείᾳ ὑπάρχουσιν ὀνόματα τόπων φανερώς δηλοῦντα οὐχὶ τὸν τυχαῖον μὴ ἐξαφανισπέντα παλαιὸν κατακτητὴν, ἀλλὰ τὸν ἀρπαγα κατακτητὴν καὶ τὸν δόλιον καὶ ὑπουλον καὶ ὠσημέραι ἐπικίνδυνον, πρέπει νὰ μεταβάλωμεν ὅχι διὰ φόβον τινὰ ἀλλὰ διὰ τὰ λυπηρὰ συναισθήματα τὰ γινόμενα ἐν ἡμῖν διὰ τὸν δόλον καὶ τὴν ὑπουλότητα.

Τοιαύτας τοπωνυμίας φανερώς λυπηρὰς καὶ ἀπαδούσας πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἰδίωμα εὗρισκω 1) Ἰμάμ—τσαοὺς καὶ προτείνω νὰ μετονομασθῇ «Ρωγοί» (Παρακειμένη μεσαιωνικὴ πόλις μὴ ὑπάρχουσα), 2) ἡ Ἀννέζα — ἡ Γιαννίτσαρη καὶ προτείνω τὸ δεύτερον νὰ μετονομασθῇ εἰς Κομνηνὸν. 3) Τὸ Ἀλήμπεη εἰς Δεσποτᾶτον. 4) Ἡ Κελβερίνα (ὄρος) εἰς Ὀλυμπιάδα (πρὸς τιμὴν τῆς Ἀμβρακιώτιδος μητρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) ἢ εἰς Σπαθαριὰν ἐκ τινος ἄκρου αὐτῆς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ὀνόματα τῶν Κομτζάδων (τουρκ.=χρυσόχων) καὶ τοῦ Γριμπόβου (ἀγνώστου ἐτυμολογίας) εἶμαι ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὴν ἀλλαγὴν διότι εἶνε προσφιλῆ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ διότι φαίνονται τυπικῶς ἐξηλληνισμένα).

Β. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Σκότος βαθεῖ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καλύπτει τὴν ἱστορίαν τῶν

* Ἡ μελέτη αὕτη εἶναι ἀνέκδοτη. Φαίνεται πὺς γράφηκε μὲ ἐντολὴ τοῦ τότε Νομαρχου.

πόλεων και κωμών της Ἡπείρου και πρὸ παντὸς τοῦ νοτίου τμήματος. Καὶ αὐτὰ τὰ ὅρια τῶν μνημονευομένων λαῶν ὡς Ἀθαμάνων, Δολόπων και Μολοσσῶν και Θεσπρωτῶν και ἄλλων, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων δὲν ἐξακριβοῦνται, κατὰ δὲ τὴν βυζαντινὴν περίοδον τὸ αὐτὸ συμβαίνει διὰ τοῦτο ἀποβαίνει δύσκολον εἰς ἡμᾶς νὰ καθορίσωμεν τὴν ἱστορίαν και τὸν χρόνον τῶν τοπωνυμιῶν.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸν Στράβωνα λέγοντα «Νυνὶ δ' ἐρήμου τῆς πλείστης χώρας γεγεννημένης . . . οὐδ' εἰ δυναίτο τις ἀκριβοῦν ταῦτα, οὐδὲν ἂν ποιήῃ χρησίμῳ διὰ τὴν ἀδοξίαν και τὸν ἀφανισμόν αὐτῶν . . . Τῶν γοῦν Ἡπειρωτῶν ἐβδομήκοντα πόλεις Πολύβιος φησιν ἀνατρέψαι Παῦλον τὸν Αἰμίλιον μετὰ τὴν Μακεδόνων και Περσέως κατάλυσιν (Μολοττῶν δ' ὑπάρξει τὰς πλείστας), πέντε δὲ και δέκα μυριάδας ἐξανδραποδίσασθαι . . . » (Ἡπειρωτικά), και ὅτι τὸ τέλος τῶν Ἡπειρωτικῶν λείπει μὴ παραδοθὲν διὰ τῶν σωζομένων χειρογράφων (ἐκδ. Η. Νικολαΐδου. Ἀθῆναι 1917) και τὸ Χρυσόβουλον 1361 (Δοκίμιον περὶ Ἄρτης και Προβέξης Σεραφεῖμ Ξενοπούλου τοῦ Μητροπολίτου) δι' οὗ καθορίζονται ὡς ἀνήκοντα τῷ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Τσάφα Οὐρσίῳ τῷ Κοντοσταύλῳ τὰ «ἐν τῷ θέματι Ἰωαννίνων τὰ χωρία τὰ Σουδενά, τὰ ἄνω και τὰ κάτω σὺν τῷ Τσερβάρῳ κλπ. Ἐτι και ἐν τῷ θέματι τῆς Βαγενετίας χωρίον τὴν Σελιανήν, τοὺς Κουρτοὺς, τοὺς Βαριάδες, τοὺς Δολιανοὺς . . . και τὴν Κιστέρναν, τὴν Κωσόβαν, τὴν Πετρώδαν . . . και τὴν Σφήναν . . . Ἐτι δὲ ὅσα ἐντὸς και ἐκτὸς τῆς Ἄρτης ἔχει . . . κλπ.» Λυπούμεθα, διότι τὸ μέρος τῆς Ἡπείρου τὸ πάλαι ὑπὸ τῆς Ἀμβρακίας κατεχόμενον, νῦν δὲ ὑπὸ τῆς Ἄρτης, καλύπτεται ὑπὸ τοπογραφικοῦ σκότους και κατὰ τὴν ἀρχαιότητα και κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, διότι τὸ Χρυσόβουλον, ἡ μόνη πηγὴ, ἀποσιωπᾷ τὰ χωρία τῆς Ἄρτης, διότι γενικῶς ἐκφράζεται.

Βεβαίως ἡ Ἀμβρακία ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὡς πόλις μεγάλη και ἐπιφανὴς και κεῖται ἐνθα κεῖται σήμερον ἡ Ἄρτα, ἀλλὰ και ἡ Ἄρτα εἶνε ἱστορικὴ διὰ τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου και τὰς βυζαντινὰς ἐκκλησίας και τὴν σύγχρονον ἱστορίαν και κατ' ἀκολουθίαν διὰ ψυχολογικοὺς και ἱστορικοὺς λόγους δὲν δυνάμεθα ν' ἀντικαταστήσωμεν τὴν τοπωνυμίαν, ἀλλ' ἂν τοῦτο ἀδύνατον, ἅς ἐπιχειρήσωμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ χωρία αὐτῆς.

Χωρία συνδεδεμένα μὲ τὴν σύγχρονον ἱστορίαν μόνον εἶνε 1) ἡ Πέτα ἡ τὸ Πέτα. 2) Τὸ Γρίμποπον (και κοινῶς Γκρύμπαμπο). 3) Ἡ Σκουληκαρυά. 4) Τὸ Κομπότι 5) αἱ Κουμτζιάδες ἡ Κοιμτζιάδες. 6) ἡ Βρεστενίτσα 7) Τὸ Λημαριὸν και 8) ἡ Μπάνη.

Καὶ ὅταν τὰ ἄνω χωρία διατηρήσωμεν δι' ἱστορικοὺς λόγους, ὑπολείπεται ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν τοπωνυμιῶν τῶν ἄλλων χωρίων. Ἀλλὰ διὰ τίνων ἀρχαίων ὀνομάτων ἢ ὀπωσοῦν εὐφωνοτέρων και ἑλληνοπρεπεστέρων; Ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν και ἡ ἀγνοία αὐτὴ ἄγει με εἰς γλωσσολογικὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου, τὸ ὁποῖον και δυσκολώτατον εἶνε, διότι οὐδόλως βοηθεῖ ἡμᾶς ἡ ἱστορία ὡς πρὸς τὴν κτίσιν αὐτῶν και ἱστορικὴν σπουδαιότητα, εἰμὴ μόνον παραδίδουσα τὰ χωρία, ὡς λέγονται σήμερον, ὅτε, ἂν ἐβοήθει, και ἡ μάντευσις τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος θὰ ἦτο βᾶσιμος και ἔγκυρος.

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Καταλείποντες και ἡμεῖς τὴν ἱστορίαν αὐτῶν ὡς ἀγνωστον λέγομεν ἀπὸ γλωσσολογικῆς κατὰ τὰς δυνάμεις ἡμῶν ἀπόψεως, ὅτι πολλὰ τῶν φαινομένων ὡς ξενικῶν δὲν εἶναι τοιαῦτα, ἀλλ' ἑλληνικὰ (ἢ Βυζαντινὰ) ἀκολουθήσαντα τὴν γλωσσολογικὴν ἐξέλιξιν. Καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ δὲν γίνεται μόνον διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους και βραδύτερον εἰς τοὺς Τούρκους και τὰς ἀναπτυχθεῖσας νέας κοινωνικὰς σχέσεις ἢ διὰ τὴν εἰσβολὴν λαῶν ἀλλογλώσσων

καὶ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν καὶ ἀφομοίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων διὰ τὴν σύγκρουσιν τῶν τοπικῶν ἐλληνικῶν διαλέκτων καὶ τὴν τάσιν πρὸς δημιουργίαν κοινῆς γλώσσης. Ὁ Σιράβων αὐτὸς (65 π. Χ. — 26 μ. Χ.) ἀναφέρει (Θεσσαλ. Κεφ. ε, 17) «Τὴν δ' Ἰθώμην ὁμωνύμως τῇ Μεσσηνιακῇ λεγομένην οὐ φασὶ δεῖν οὕτως ἐκφέρειν, ἀλλὰ τὴν πρώτην συλλαβὴν ἀφορίζειν» οὕτω γὰρ καλεῖσθαι πρότερον, νῦν δὲ Θυμαὶ μετωνομάσθαι* καὶ ἐν παραγρ. 18 «Τὸ Ὀρμένιον καλεῖται νῦν Ὀρμίνιον» καὶ ἐν παραγρ. 19 «Ἡ μὲν οὖν Ἀργισσα, ἡ νῦν Ἀργουρα, ἐν τῷ Πηγεῖ κεῖται» καὶ «ἡ δ' Ἠλώνη μετέβαλεν τοῦνομα Δειμώνη μετονιμασθεῖσα· κατέσκαπται δὲ νῦν». Καὶ ἀναφέρει μὲν τὰς ἐπὶ Σιράβωνος γλωσσολογικὰς μεταβολὰς τῶν τοπωνυμίων, ἵνα μὴ φανῶσιν εἰς τινὰς αἰ· σκέψεις ἡμῶν φαντασιώδεις. καὶ

Αον) Ὡς ἐλληνικαὶ τοπωνυμιαὶ δύνανται νὰ θεωρῶνται αἱ ἐξῆς:

1) Ἡ Σκουληκαρυὰ ἐκ τοῦ πρὸ ἐνδὸς αἰῶνος ὑπὸ τοῦ ὁσίου πατρὸς Κοσμᾶ ἐν χειρογράφῳ ἐπιστολῇ τοῦ ἀναφερομένου «Σκουληκαρυὰ» (πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου Σκωληκαρυᾶς).

2) Ἡ Μήγυρι ἢ Μήυρι ἢ Μήγερη ἐκ τῆς ἀρχαίας λέξεως καὶ ἐκκλησιαστικῆς «Ὠμήγυρις».

3) Ἡ Μαρκινιάδα ἐκ τῆς λέξεως ἡ Μαρκι-ανὰς— νιανὰς—αδος (κτῆμα Μαρκιανὸν τινος ἴσως κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους).

4) Πιστιανὰ ἐκ τοῦ ὀπισθεν (Ὀπισθιανὰ).

5) Ἡ Σουμεροῦ ἐκ τῆς λέξεως ἡ Ἰσόμερος ἢ τὸ Ἰσόμερον — οὐ κατὰ τὸ Ξηρόμερον πλασθείσης διὰ καταβίβασμοῦ τοῦ τόνου, ὡς εἴθισται εἰς τὰ κύρια ὀνόματα καὶ τὰνάπαλιν, π. χ. ὁ Τισάμενος — Τισαμενὸς (κυρ), ὁ Πυρῶδος (ἐπίθ) — Πύρῶος (κυρ), ὁ Ξανθὸς — Ξάνθος κλπ.

6) Ἡ Μουσούντα ἢ Μ(ι)σούντα κατ' ἀναλογίαν τῆς φράσεως «ἐν μεσοῦντι κουάναβάσισε» (Ἡρόδ.) διὰ γλωσσολογικῆς ἐξελίξεως πρβλ. τὴν Μέσαν καὶ Μεσοᾶν πόλεις τῆς Λακωνικῆς κατὰ Πausanίαν· ὅθεν μεταβλητέα ἡ Μισοῦς — οὔντος κατὰ τὰ Ὀλοῦς—οὔντος, Τραπεζοῦς — οὔντος, κλπ.

7) Ἡ Σεκλίστα ἢ Τσικλίστα (κοινῶς) ἐκ τῆς λέξεως «ἡ Σικλίστα» (ὁ σίκλος = κίμινις, σγοῦρον ἀμαλλίον· Κρεῖττον ἦν μὴ οὕτω μαδᾶν ἀλλὰ τρέφειν σίκλους κόμης ὑπὲρ τὸν Ἀβρυσσάλωμ·. Εὐστ. λεξ. Βυζαντ.

8) Ἡ Γραμμενίτσα ἢ Γρεμμενίτσα (κοινῶς) ἐκ τῆς λέξεως γεγραμμένος— η—ον (Προβλ. τὰ γραμμενοχώρια καὶ τὸ Γραμμένον τῆς Ἡπείρου) διότι ἡ κατάληξις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ μόνον σλαυική, ἀλλὰ καὶ βυζαντινὴ (προβλ. Ἀνδρίτσεινα). προβλ. τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτα. «Σήμερα τῆς καλίστας τοῦ τῆς δίνουν ἄλλον ἄνδρα»** Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ τὰ εἰς —ίτσα σημαίνουνσι ἢ τὴν καταγωγὴν ὡς Κωνσταντινουπόλιτσα, Μεσολογγίτσα ἢ ὑποκορισμὸν ὡς οὐρίτσα, βεργίτσα, Παναγίτσα κατὰ τὸ κορίτσι (κορίσκη) ἢ τὸ δρῶν πρόσωπον ὡς ἡ Παργιορήτσα (Παρηγορητῆς — Παρηγορητίτσα) = ἡ Παρηγοροῦσα Παναγία ἢ ἀργάτισσα

** Μ. Α. Δένδια: Ἑλένη Ἀγγελίνα Δούκαινα Βασίλισσα Σικελίας καὶ Νεαπόλεως, ἀδελφὴ τῆς Ἀγ. Θεοδώρας.

«Τὸν ὑποκορισμὸν τοῦτον τοῦ ὀνόματος τοῦ Μιχαὴλ (Β) δὲν γινώσκωμεν ἐξ ἡμετέρων πηγῶν. Συνάγομεν τὸν τύπον ἐκ φραγκικῶν ἐγγράφων, ἐν οἷς τὸ ὄνομα φέρεται Michalicius. Ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Α' ἐκαλεῖτο ἐκ τοῦ βαπτίσματος Κωνσταντῖνος ὅτε ὅμως παῖς ἐφυγεν εἰς τὸν Μορέαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεσκοτίσθη εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ, ὅστις ἐγίνωσκε καὶ ἀνέμενε αὐτὸν ὡς τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαὴλ Α' τοῦ Μιχάλη, ὡς ἀναφέρεται παρὰ τῶν Βενετῶν ὁ ἀρχηγέτης τῶν ἐν Ἡπειρῷ Ἀγγέλων, προφανῶς οὕτω φερομένου τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ Περβ. Κ. Παπαρηγόπουλον, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (ἐν Ἀθήναις 1874) τ. 5, σ. 21. Διὰ τοὺς Ἡπειρώτας λοιπὸν ὁ μικρὸς Πρίγκηψ ἦτο «τὸ μικρὸ τοῦ Μιχάλη», τὸ Μιχαλίτσιν, ὁ Μιχαλίτης. (Ἡπειρ. Χρονικά, τευχ. 3ον σελ. 224 σημ. 2, 1926).

Θάνατος νέου γιὰ 100 π.Χ.

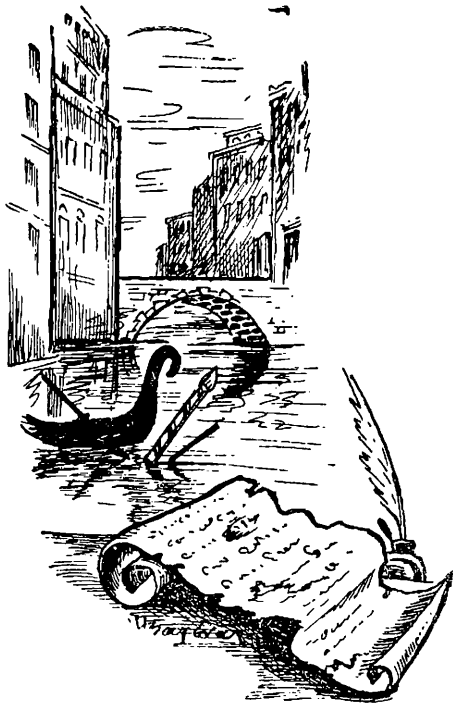
Ήταν τρεῖς ὥρες νύχτα
—τὴν ὥρα ποῦ κλαιγε ὁ οὐρανὸς—ποὺ πέθανε.
Ήταν τρεῖς μέρες τώρα
ποὺ σιγοσβύνοντας αὐτὸς
μετὰ ἀπὸ μεγάλο πυρετὸ
—ποὺ θέριζε τὶς Συρακοῦσες—
ἔκανε φίλους καὶ γνωστοὺς νὰ κλαῖνε.
Καλὸς στὶς ἐπιστῆμες καὶ στὴν ποίηση,
ἔπνιξε τὴν νεανικὴ του ὁρμὴ
στὴ μοῖρα ποὺ φέρθηκε σκληρὰ σ' αὐτόν.
Ἔλπιζε καλὸ ν' ἀφήσῃ ὄνομα στὴν ἱστορία
ὁ Συρακόσιος νέος,
μὰ ἡ ἀρρώστεια δὲν τὸν ἄφησε.
Ἄλλοι ὥστόσο εἶπαν πὼς ὁ ἴδιος τὴν προκάλεσε.
Ἐκμεταλλεῦτηκε τὴν ὁμορφιά του
καὶ ἔτσι—σπιουννεύοντας τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ
τὸν βρῆκε ὁ πυρετὸς καὶ τὸν ἐκλόνισε
σὰ νᾶταν γέρος.
Μόνο μιὰ ἐπιθυμία του δὲν γίνηκε.
Νὰ πᾶη στὴν Ἀνατολή.
Ἡ μάνα του ἐπίστευε πὼς ἦταν νέος ἀκόμα
κι εἶχε ζωὴ μπροστὰ γιὰ τέτοιου εἴδους ταξίδια.

ΧΑΡ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ

Γιὰ τί;

ὦ, τόσο ψηλὸς γιὰτὶ νὰ εἶναι οἱ κορ-
[φές
νὰ μὴν τὶς φθάνουνε τ' ἀνάπηρά μου
[πόδια,
γιὰτὶ τόσο χορτάτη νᾶναι ἡ γῆ
νὰ μὴν χωράει μου τὸ ἀδέσποτο τὸ
[σῶμα...
—Γιὰτὶ τόσο ψηλὸς νᾶναι οἱ κορφές
γιὰτὶ τὸ χῶμα δὲν σκεπάζει ἄλλο χῶμα...

ΦΩΤΕΙΝΗ ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗ

Η ΑΡΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ 1697-1787*

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ
Α. Μ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

* Άρτα 24 'Ιανουαρίου 1762 ό ίδιος γράφει:

«...ένας κάποιος Νικόλα Κουμενιώτης ύπήκοος όθωμανός άπ' έδώ, μέ μερικούς άγάδες τούρκους ένεφανίσθησαν είς τό προξενείον και είπον ότι ένοίκιασαν τό ίχθυοτροφείον 'Αγρίλο είς μερικούς ύπηκόους Βενετούς όνομαζομένους: Δημουλά, Παπαδόπουλο, Γιάννη Μασούρα, Φραγκίσκο Πατρίκιο, Χρήστο Κουνούρη, Γιώργο Δελιάνη, 'Αντώνιο Μυλωνά, οί όποιοι έμειναν χρεώσται δι' έν ύπόλοιπον άπό άσπρα 3960, καλής μονέδας, δηλαδή καλά άσπρα. Ούτοι άνεχώρησαν πρό καιρού έντευνθεν και πέρασαν είς την 'Αγίαν Μαύραν όπου είναι τά σπίτια των ίνα κάμουν τούς λογαριασμούς και μοιράσουν τά κέρδη ή τās ζημίας και ύστερα ύπεσχέθησαν ότι θά έπανήρχοντο ίνα έξοφλήσουν τό χρέος. Έν τώ μεταξύ άφήκαν έδώ ώς όμηρον και έγγυητήν ένα έξ αυτών, ήτοι τόν Δημουλάν μέχρι τής επανόδου των, αλλά μέχρι σήμερα δέν ένεφανίσθησαν. Ό έν λόγω Δημουλιάς προτιθέμενος νά αναχωρήση ίνα συναντήση τούς άλλους συντρόφους και μάθη τά καθέκαστα, προσέφερεν έγγυητήν άλλον.

Τώρα ό Κουμενιώτης και οί λοιποί τούρκοι εκθέτοντες τά καθέκαστα, παρακαλούν την 'Υμετέραν 'Εξοχότητα ίνα τούς έξαναγκάση ή Δικαιοσύνη τούς είρημένους όφειλέτας νά έξοφλήσουν τά χρέη, ήτοι τά άσπρα 3960⁽⁷⁴⁾. 'Επί πλέον ζητούν άλλες 20 πιάστρες διότι είχαν μείνει σύμφωνα νά τούς δώσουν ψάρια και δέν τά έλαβον. 'Ακόμη ό Νικολό Κουμενιώτης ζητεί από τόν Ντελιάνην νά του δώση άλλα 2000 άσπρα πού του τά όφείλει από πέρυσι, καθώς νά πληρώση άλλα δύο τζεκίνια ό Φρ. Πατρίκιος τά όποια είχε λάβει ως δάνειον και τέλος οί αίτούντες θέλουν άλλες 20 πιάστρες δια τό ψάρεμα πού έκαμαν

* Συνέχεια εκ του προηγούμενου.
74. 120 άσπρα είχαν ή πιάστρα.

οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸ Παλαματερὸ καὶ δι' ὅλα αὐτὰ εἶχεν ἐγγύησιν ὁ Δημουλᾶς...».

Πρόβευα 26 Ἰανουαρίου 1762 ὁ Ἰωάννης Πατρίκιος γράφει:

«...εἰς μίαν ἐπίσκεψιν πού ἔκαμα εἰς τὰ ἐδῶ σπῖτια, εὗρηκα κάποιον Ἀνδρέαν Μικρογιάννην, ὑπήκοον ὀθωμανόν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπεδόθη εἰς τὴν ληστείαν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν γειτονικὴν ἐπικράτειαν. Ἦτο κατ' ἀρχὰς μόνος του, ὕστερα ἐπῆγε μὲ τὸν Μπουκοβάλαν καὶ μὲ ἄλλους ἀρματωλοὺς καὶ τελευταίως ἦτο μὲ τὸν καπετὰν Σεργιάννην, ἀρματωλὸν τῆς περιφερείας Λούρου. Ἄλλ' ἐξεδιόχθη καὶ ἀπὸ τὸν Σεργιάννην καὶ δὲν ξεύρω πῶς εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Πρόβεζαν. Τὸν συνέλαβα διὰ τῶν λεβεντάδων μου καὶ τὸν παρέδωκα εἰς τὸν Ἐξοχότατον Προβλεπτὴν, ἵνα τὸν θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος...».

Ἀρχεῖον τοῦ Βαίλου. Φάκελλος ἀρ. 94

Κων)λῖς 2 Ἀπριλίου 1764 ὁ Ἐνετὸς Βαῖλος πρὸς τὸν Δόγην.

«...ὁ Μπεϊλέρμπεης τῆς Ρούμελης ἔστειλε τὴν περασμένην ἑβδομάδα εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν τὸ κεφάλι τοῦ Σουλεμὰν Πασᾶ τῶν Γιαννίνων, τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολὺν καιρὸν ὁ Σουλτᾶνος ἐπερίμενε, διότι ὁ Σουλεμὰν εἶχε διαπράξει πολλὰ ἐγκλήματα εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη. Τὸ κεφάλι τὴν ἐπομένην ἐξετέθη μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν τοῦ Σεραγιοῦ μὲ μίαν πινακίδα εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν γραμμένα τὰ παρ' αὐτοῦ διαπραχθέντα κακουργήματα. Ὅπως θὰ εἶναι γνωστὸν ὑποθέτω εἰς τὰς Ὑμετ. Ἐξοχότητας, διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Σουλεμὰν ἐβοήθησε πολὺ ὁ κουνιάδος του Μεχμέτ Πασᾶς καὶ εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του ὁ Σουλτᾶνος τὸν διώρισε πασᾶν τῶν Γιαννίνων, εἰς δὲ τὸν κομίσαντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Σουλεμὰν ἐδῶκε 10 πουνγγιά. Τώρα ὁ Μέγας Αὐθέντης ἔστειλε στὰ Γιάννινα τὸν Γιαννοὺν Ἀγᾶν εὐνοοῦμένον του ἵνα περισυλλέξῃ τὰ εἶδη καὶ τὰ χρήματα τοῦ ἀποκεφαλισθέντος πασᾶ...».

Δέσμη 1010 ὁ Γεν. Προβλεπτὴς γράφει εἰς τὸν Δόγην:

17 Δεκεμβρίου 1764 «...παρὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον καθ' ἣν ἡλπίζετο ὅτι θὰ ἔπαυεν ἡ ἐπιδημία, ἐν τούτοις ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὰ Γιάννινα καὶ εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἀπέθανον περὶ τοὺς τριακοσίους. Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ κάτοικοι ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν καὶ κατέφυγαν εἰς τὴν ἐξοχὴν, μετέδωσαν τὸ μικρόβιον τῆς ἀσθενείας εἰς πολλὰ χωριά, ἀλλὰ δὲν ἐγνώσθη ἂν σημειώθησαν θάνατοι ἐκεῖ καὶ πόσοι....».

Δέσμη 1011

20 Ἀπριλίου 1765 ὁ Γεν. Προβλεπτὴς πρὸς τὸν Δόγην.

«...Δὲν ὑπέστη καμμίαν μείωσιν ἡ ἐπιδημία τῆς πανώλους εἰς Ἄρταν καὶ ἐνεφανίσθη καὶ ἀπάλιν εἰς τὰ Γιάννινα...».

5 Μαΐου 1765. Κέρκυρα. Ὁ ἴδιος γράφει:

«Ἐκδηλωθείσης τῆς πανώλους εἰς τὴν Ἄρταν καὶ τὰ Γιάννινα, ἠῤῃσεν τὰς προφυλάξεις εἰς τὴν νῆσον ταύτην ὥς πρὸς τὸ ἐμπόριον μὲ τὴν ἀπέναντι ἐνδοχώραν καὶ οὕτω δὲν πηγαίνουν πλέον αἱ βάρκες μὲ ἐμπορεύματα εἰς τὸ σκάλωμα «λάσπη», τοῦ ὁποίου τὸ τελωνεῖον εἶναι φέουδον τοῦ πασᾶ τῶν Γιαν-

νίνων και είναι ἐνοικιασμένον ἀπὸ τὸν τούρκον Κόκαν πρόκριτον τοῦ Δελβίνου... Ἡ ἀσθένεια στὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἄρταν ὑφίσταται διακυμάνσεις. Εἰς τὴν Ἄρταν εἶναι ἀρκεταὶ ἡμέραι ποὺ δὲν ἐσημειώθη θάνατός τις...».

29 Μαΐου 1765 ὁ ἴδιος γράφει:

«...εἰς τὴν Ἄρταν ἡ νόσος σημειώνει ἔντασιν, ἐνῶ εἰς τὰ Γιάννινα φαίνεται ὅτι ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῇ...».

16 Ἰουλίου 1765 ὁ ἴδιος γράφει:

«...Βαίνει πρὸς ὀλοσχερῇ ἐξάλειψιν ἡ ἐπιδημία εἰς τὴν Ἄρταν καὶ ἡ ὑποχώρησις τοῦ κακοῦ προοιωνίζει ὅτι θὰ ἐξαφανισθῇ γρηγόρα. Αὐτὸ ἐκλιπαροῦν οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν θεῖαν εὐσπλαχνίαν...».

25 Ὀκτωβρίου 1765 ὁ ἴδιος γράφει:

«...ἀναπνέει ἐπὶ τέλους ἡ ἐπαρχία ἀπὸ τὸν ἐπαπειληθέντα κίνδυνον τῆς ἐπιδημίας. Τὴν ἐπροφύλαξεν ἡ θεία πρόνοια... ἔπαυσε τελείως τὸ κακὸν εἰς τὴν Ἄρταν...».

Δέση 1012

Κέρκυρα 18 Ὀκτωβρίου 1766 (ν. ἡ.). Ὁ Γεν. Προβλεπτὴς κατὰ θάλασσαν πρὸς τὸν Δόγη:

«...ἀναφορικῶς μὲ οἰκογενείας τούρκων ὑπηκόων καταφυγούσας εἰς Βόνιτσαν καὶ Πρέβεξαν, μοῦ ἤλθε ἔγγραφον τοῦ Πασᾶ τῶν Γιαννίνων, μὲ συνημμένον φιομάνι, ὡς καὶ ἄλλο τοῦ Βοεβόδα τῆς Ἀρτης, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε εἰς Πρέβεξαν εἰδικὸν ἀνθρῶπὸν του, τὸν Μουσταφᾶ Ἀγᾶν, ἵνα τοὺς παραλάβῃ. Ἔδωκα διαταγὴν ἵνα τοὺς παραδώσουν καὶ οὕτω λάβῃ πέρας ἡ ἐνοχλητικὴ αὐτῇ ὑπόθεσις...».

Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μεχμέτ Πασᾶ τῶν Γιαννίνων:

«...ἀφοῦ ὑποβάλλω τὸν φιλικὸν μου χαιρετισμὸν, κάμνω γνωστὸν ὅτι μέγα μέρος τῶν κατοίκων τῆς Ἀρτης, ἐγκαταλείπουν τὴν πατρίδα των καὶ καταφεύγουν καὶ ἐγκαθίστανται εἰς Πρέβεξαν, Βόνιτσαν, Ἀγίαν Μαύραν καὶ μὲ αὐτὸ προξενοῦν μεγάλην ζημίαν εἰς τὰ ἔσοδα τοῦ Μεγ. Αὐθέντου. Δι' αὐτὸ ὁ Μονάρχης ἐξέδωκε τὸ μεγαλοπρεπὲς Φιομάνι. Παρακαλεῖσθε ὅθεν νὰ διατάξητε ἵνα ἐπιστρέψουν εἰς τὰ σπίτια των οἱ ὑπῆκοι τοῦ Μεγάλου Αὐθέντου σύμφωνα μὲ τὰς διατάξεις τῶν ἱερῶν συνθηκῶν. Οὕτω θὰ ἀυξήθῃ ἡ ἀναμεταξύ μας φιλία...».

Καὶ ὁ Βοεβόδας Σουλεμᾶν Ἀγᾶς ζητεῖ τὰ ἴδια καὶ δίνει σημείωσιν τῶν προσώπων ποὺ θέλει νὰ γυρίσουν: Γιαννάκη υἱὸς τοῦ Τζιοβάρρα, Κακριούτσα καὶ Καρακίτσο (κλέφτες καὶ κακοποιοί, σκοτώνουν, καὶ πέρνουν σκλάβους τοὺς ὑπηκόους τοῦ Μεγ. Αὐθέντου. Αὐτῶν τῶν κακοποιῶν εὐρίσκονται αὐτοῦ καὶ αἱ οἰκογένειαι ἥτοι μητέρες, γυναῖκες, ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς. Νὰ τοὺς παραδώσουν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους του, ἥτοι τὸν Μουσταφᾶ Ἀγᾶν καὶ τοὺς δημογέροντας Ἀρτης Ἀνδρέαν Μπάνην καὶ Νικόλα Κατεμίρη...».

Πρέβεξα 26 ἴβριου 1766 (π. ἡ.)

Διαταγὴ διὰ τὰς οἰκογενείας καὶ ἀνθρώπους τῆς περιοχῆς Ἀρτης ποὺ εὐρίσκονται εἰς Ἀγίαν Μαύραν, Πρέβεξαν καὶ Βόνιτσαν, ἵνα παραδοθῶν εἰς τὸν Μουσταφᾶ Ἀγᾶν, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ ἐνδοξος Βοεβόδας τῆς Ἀρτης Σουλεμᾶν Ἀγᾶς εἰς τὸν Ἐκτακτὸν Προβλεπτὴν Ἀντώνιον Ποριούλη, μαζὺ μὲ τὸ βασιλικὸ φιομάνι καὶ εἶναι οὗτοι: Γεώργιο Στασινός, Γιάννη Στασινός, Νίστος Φῶτος, Μάνο Βαρσάλη, Γιάννης Νικολάου, Πᾶνο Λαϊνᾶς, Πᾶνος Καζαντζῆς, Κώστα Πάλα Καραγιάννη. Οἰκογένειαι τῶν κλεφτῶν ὑπηκόων τούρκων: Κώ-

στα Σωκύλη, Χρήστου Ράφτη, ἡ μητέρα τοῦ Κουκουρέντζα, ἡ μητέρα τοῦ Μεντζακιᾶ(;) , ὁ υἱὸς τοῦ Λιγκούρη, ὁ ἐξάδελφος τοῦ Καρακάτη.

Σύμφωνα μὲ τὴν διαταγὴν τοῦ ἐνδόξου κυρίου μου Σουλεμὰν Ἀγᾶ Βοεβόδα τῆς Ἀρτῆς, ἔλαβα ἐγὼ ὁ Μουσταφᾶ Ἀγᾶς, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἐκτάκτου Προβλεπτοῦ τῆς Ἀγίας Μαύρας πρὸς τὸν Προβλεπτὴν τῆς Πρεβέξης, τὰς ἄνω ἀναφερθεῖσας οἰκογενείας, ὑπηκόους τοῦ Μ. Αὐθέντου καθὼς καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς ἄνω, ἵνα τοὺς μεταφέρω ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ εἰρημένου Κυρίου μου πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Στρατηγὸν καὶ ἔτσι βεβαιώσω μὲ τὴν σφραγίδα μου καὶ τὴν ὑπογραφὴν μου, παρόντων καὶ τῶν δύο μαρτύρων ποὺ εἶναι σύντροφοί μου. Πρεβέξα 27 7βρίου 1766, Ἀνδρέας Μπάνης μαρτυρῶ, Νικόλας Κατεμίρης, μαρτυρῶ.

Κέρκυρα 8 Νοεμβρίου 1766 ὁ Γεν. κατὰ θάλασσαν Προβλεπτῆς Ἀντ. Προϋλὴ γράφει εἰς τὸν Δόγην:

«...καὶ νέα ἐξεδηλώθησαν κρούσματα πανώλους εἰς Ἀρταν κατὰ τὰς παρελθούσας ἡμέρας. Ὅμοιως φαίνεται ὅτι ἐπιπολάζει καὶ εἰς τὰ Γιάννινα. Αἱ εἰδήσεις αὗται μὲ ὥθησαν ἵνα λάβω τὰ κατάλληλα μέτρα ὅπως προφυλαχθοῦν αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ὑμ. Γαληνότητος ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιδημίας καὶ τὰ μέτρα εἶναι νὰ διακοπῇ προσωρινῶς ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Γράφει ὁ ἐν Ἀρτῇ ὑποπρόξενος ὅτι προσεβλήθησαν τρεῖς ἄτομα ἐκεῖ καὶ ἄλλο ἓνα εἰς τὰ προσάστεια. Προσθίτει ὁ ἴδιος καὶ οἱ κάτοικοι δοκιμασθέντες ἀπὸ τὴν πέρυσι ἐνσκήψασαν ἐπιδημίαν, ἔλαβον τώρα αὐστηρὰ μέτρα καὶ ἐχώρισαν τοὺς προσβληθέντας καὶ τοὺς ἀπεμόνωσαν ἐξω τῆς πόλεως. Οὕτως ἐλπίζεται ὅτι δὲν θὰ ἐξαπλωθῇ τὸ κακόν... Τὸ περασμένο καλοκαίρι ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀρταν ἡ σύζυγος ἐνὸς ἱερέως, ὀθωμανοῦ ὑπηκόου, ἀκολουθήσασα ἓνα λεβέντην τοῦ ἀρματωλοῦ Γρίβα, ἀφοῦ ἐπῆρε μαζί της μερικὰ ἀργυρὰ σκεύη καὶ ἐνδύματα ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ συζύγου. Κατέφυγε βραδύτερον εἰς Πρεβέξαν καὶ ἡ παρουσία της ἐκεῖ γνωσθεῖσα ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Μουσσελίμην τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης νὰ γράψῃ εἰς τὸν Ἐκτ. Προβλεπτὴν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν σύλληψιν αὐτῆς, τὴν ἀνεύρεισιν τῶν ἀρπαγέντων εἰδὼν καὶ τὴν παράδοσιν εἰς τὸν σύζυγον. Ἀπέστειλε δὲ ὁ Μουσσελίμης ἓνα τοῦρκον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, συνοδευόμενον ἀπὸ τὸν ἱερέα. Ἡ ἐν λόγῳ διαφυγοῦσα ἀνευρέθη καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς. Πλὴν ὁ Προβλεπτῆς ἐδαπάνησε διὰ τὴν διατροφὴν των ἐπὶ τινὰς ἡμέρας πέντε τρεκίνια καὶ ζητεῖ νὰ τῷ ἀναγνωρισθῇ ἡ δαπάνη».

27 Ἰανουαρίου 1767 ὁ Ἐκτ. Προβλεπτῆς πρὸς τὸν Δόγην:

«...εἶναι πεντήκοντα ἡμέραι ὅπου δὲν ἐσημειώθη πλέον κρούσµα τι πανώλους εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀρτῆς...».

Ἴδου καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Ὑποπροξένου Παγκάλου πρὸς τὸν Ἐκτακτον Προβλεπτὴν:

Ἀρτα 8 Φεβρουαρίου 1767.. «...ἡ ἐπιδημία ἡ ὁποία εἶχεν ἐξαπλωθῇ σὲ κάθε δρόμο καὶ σὲ κάθε σπίτι τῆς Ἀρτῆς καθ' ὅλον τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ εἶχεν ἐκ νέου ἐμφανισθῇ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας, εἶχεν ἐρημώσῃ τὴν πόλιν... καὶ ὑπεσιῆλθε καὶ εἰς τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον καταφύγει καὶ ἐγώ, ὡς εἰς μέρος ὀλιγώτερον ἐκτεθειμένον. Πολλοὶ ἄλλοι προσεβλήθησαν καὶ μόλις ἐγλύτωσα ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ μολονότι ὑπῆρχε μέγας κίνδυνος, δὲν παρέλειψα νὰ πληροφοροῦν τακτικὰ τὰς ἀρχὰς Πρεβέξης καὶ Ἀγίας Μαύρας, διαβιβάζων σχεδὸν καθημερινῶς ἐκθέσεις περὶ τῆς πορείας τῆς ἀσθενείας, ὅπως λαμβάνουν τὰ κατάλληλα μέτρα προφυλάξεως, καὶ τοῦτο ἐπραξα κατὰ καθήκον καὶ μὲ προφανὴ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου...».

(Συνεχίζεται)

Η 70ΧΡΟΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ»,

ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

προλογικά

Τετρακόσια τριάντα δύο χρόνια και τρεις μήνες κράτησε ἡ τουρκικὴ κυριαρχία στὴν Ἄρτα. Ἀπὸ τὴς 24 Μαρτίου 1449, ἡμέρα Δευτέρα, ποὺ ὁ τουρκοὺς ναύαρχος Φαῖκ⁽¹⁾ κατέλαβε τὴν Ἄρτα στ' ὄνομα τοῦ σουλτάνου Ἀμουράτ Β', μέχρι τὴς 24 Ἰουνίου 1881, ποὺ ὁ ἐλληνικὸς στρατός, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν στρατηγὸ Σκαρλάτο Σούτσο, μῆκε στὴν Ἄρτα⁽²⁾.

Στὸ λαὸ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθέρως πρὸς Ἄρτας, ἔπεφταν τρία βαρεῖα καθήκοντα: Ν' ἀγωνισθεῖ ν' ἀποκτήσει καὶ τὴν οἰκονομικὴ τοῦ ἐλευθερία, γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν τουρκῶν καὶ ντόπιων τσιφλικῶν ξμειναν καὶ μετὰ τὴν προσάρτηση στὴν Ἑλλάδα ἀνέπαφα, ὅπως ἦταν ἐπὶ τοιρκοκρατίας⁽³⁾. Ν' ἀγωνισθεῖ νὰ μορφωθεῖ καὶ νὰ ἐκπολιτιστεῖ, γιὰ τὸς οἱ πικροὶ αἰῶνες τῆς σκλαβιάς τὸν εἶχαν ἀφήσει ἀμόρφωτο καὶ ἀπολίτιστο. Τέλος, ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀπελευθέρωση

1. Κοῖτ: Σερ. Ξενοπούλου «Δοκίμιον περὶ Ἄρτης», ἔκδ. 1962, σ. 42, 48, 151, 160. Ἐπίσης Κ' Βάγια «Ἐνθυμήσεις» στὸν «Ἑλ. Λόγο» Ἄρτας, φ. 1007)26—9—55.

2. Κοῖτ: Σ. Ξενοπούλου, ὁ. π. σ. 16—17. Ἐπίσης:—Ν. Καλέλλη «Ἡ κατάληψις τῆς Ἄρτης» περ. «Σκουφᾶς» τχ. 11, σ. 4,—περ. «Σκουφᾶς» τχ. 2, σ. 9 «Πῶς ἐγένετο ἡ προσάρτησις τῆς Ἄρτης»—Κ. Διαμάντη, «Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Ν. Ἄρτης» στὸν «Ἀγρ. Ἀγών» Ἰούλιος 1960—Ὀλμου Περάνθη «Ἡ προσάρτηση τῆς Ἄρτας» στὸν «Ἑλ. Λόγο» Ἄρτας, φ. 236, 238)1936,—«Ἑλ. Λόγος» Ἄρτας, φ. 429(19—6—40 «Πῶς ἐγένετο ἡ προσάρτησις τῆς Ἄρτης»,—Γιάννη Τσοῦτση «Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἄρτας ἀπὸ κείμενα τῆς ἐποχῆς» 1961, σ. 5—6.

3. Κοῖτ: Γιάννη Τσοῦτση, ὁ. π. σ. 2—3, ὅπου δημοσιεύεται ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῶν ἀρθρ. IV, V, VI τῆς σύμβαςης τῆς 24ης Μαΐου 1881.

τῶν ἀδελφῶν του τοῦ κάμπου τῆς Ἄρτας καὶ τῆς λοιπῆς Ἡπείρου, ποὺ ἔμειναν—καὶ μετὰ τὸ 1881—κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν τούρκων ⁽⁴⁾.

Καὶ στὰ τρία αὐτὰ καθήκοντα ἀνταποκρίθηκε μὲ συνέπεια καὶ πίστη ὁ λαὸς τῆς Ἄρτας:

Ἀπὸ τὸν πρῶτο κ' ὅλας χρόνος, μετὰ τὴν προσάρτηση στὴν Ἑλλάδα, ἄρχισαν σ' ὅλη τὴν περιοχὴ τῆς Ἄρτας σκληροὶ καὶ αἱματηροὶ ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς τσιφλικάδες ⁽⁵⁾. Ἀγῶνες, ποὺ τοποθέτησαν τὸν ἀρτινὸ λαὸ στὴν πρωτοπορεία τοῦ πανελλήνιου ἀγροτικοῦ κινήματος.

Μὲ τὴν ὕφεση τοῦ ἀγροτικοῦ ξεσηκωμοῦ τῆς περιοχῆς, ρίχνεται ἀπὸ τοὺς—ἐλάχιστους τότε—ἐπιστήμονες τῆς Ἄρτας, ἡ ιδέα γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ἐκπολιτιστικῆς κίνησης ⁽⁶⁾, ποὺ νὰ φέρει τὸν ἀμόρφωτο—στὸ μέγιστο ποσοστὸ του—λαὸ τῆς περιοχῆς σ' ἐπαφὴ καὶ γνωριμία μὲ τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμό. Ἡ ιδέα ὠριμάζει γρήγορα καὶ καταλήγει στὴ γέννηση τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Συλλόγου Ἄρτης ὁ Σκουφᾶς», στὰ 1896 ⁽⁷⁾. Ἐνα ἄλλα, πάνω ἀπὸ τὰ βαλτονέρια ποὺ ἄφησε πίσω τῆς ἡ τουρκοκρατία, συντελέστηκε.

Καὶ τὸ τρίτο καθήκον του ὁ ἀρτινὸς λαὸς τὸ ἐκπλήρωσε μὲ αὐτοθυσία. Ὅταν σήμανε ἡ σάλπιγγα τοῦ πολέμου (1897 καὶ 1912—13) γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν πέρα ἀπὸ τὸν Ἀραχθὸ ἀδελφῶν, οἱ ἀρτινοὶ πρόσφεραν τὰ πάντα, περιουσία καὶ ζωὴ, γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ ⁽⁸⁾. Βοήθησε κ' ὁ «Σκουφᾶς», μὲ τὸν τρόπο του βέβαια ⁽⁹⁾.

Ὅταν ὁ πόλεμος κ' οἱ συμφορὲς του ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν περιοχὴ, οἱ ἀρτινοὶ γύρισαν στὰ εἰρηνικὰ τοὺς ἔργα. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν καὶ ἡ συνέχιση τῆς προσπάθειας γιὰ τὸν ἐκπολιτισμὸ τοὺς. Τὸ βαρὺ καὶ δύσκολο αὐτὸ ἔργο τὸ ἀνάθεσαν πάλι στὸ σύλλογο «Σκουφᾶ». Ἐτσι ὁ «Σκουφᾶς» κατάφερε ὄχι μονάχα νὰ ἐπιζήσει, ἀλλὰ συνέχισε ν' ἀναπτύσσεται, νὰ ἐπεκτείνει τὴ δράση του σὲ νέους τομεῖς κ' ἐφέτος, στὰ 70χροιά του, νὰ ἐτοιμάζεται νὰ ἐγκαινιάσει τὴν ἰδιόκτητη Πνευματικὴ Στέγη του, καρπὸ τῆς πολύμοχθης προσπάθειας τῶν Διοικήσεών του τῶν τελευταίων πέντε χρόνων καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν σύλλογο, τόσο τῶν παλαιῶν στελεχῶν του ποὺ γίνθηκαν δημοτικοὶ ἄρχοντες, ὅσο καὶ τῶν ἀρτινῶν παραγόντων ποὺ κατέχουν ἀξίολογες θέσεις μέσα στὴν ἐλληνικὴ πολιτεία. Μὲ τὴν ἀπόκτηση τῆς Πνευματικῆς Στέγης, αὐτῆς τῆς στοιχειωδῶς ἀπαραίτητης ὑποδομῆς, μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς μιὰ νέα ἐποχὴ ἐκπολιτιστικῆς κίνησης ἀρχίζει γιὰ τὴν Ἄρτα. Καὶ ἡ κίνηση αὐτὴ μπορεῖ ν' αἰετίζει πανελλήνια πὰρ προβολὴ καὶ ἀπήχηση, ἂν τὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ—κ' ἰδιαίτερα οἱ νέοι—τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐπιστρατευθεῖ ἐθελοντικὰ καὶ προσφέρει τὴ συμβολὴ του στὴν κοινὴ προσπάθεια: Γιὰ τὸ δικό μας καλλίτερο μέλλον γιὰ τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν μας.

4. Ἦταν τόση ἡ πίκρα τῶν Ἡπειρωτῶν ποὺ ἔμειναν στὴ σκλαβιά, ὥστε τὴν τραγοῦδσαν μὲ δημοτικὰ τραγοῦδια. Κοῖτ: Μιχ. Περάνθη «Ποιητ. Ἀνθολογία» τ. Γ' σ. 622—3, Γιάννη Τσοῦτσινου, ὁ. π. σ. 14, Ν. Καλλιῆ, ὁ. π. ἐπίσης ἐφημερίδα «Ἄρτα» φ. 31)16—5—1882.

5. Κοῖτ: «Ἐφημ. Συζητ. τῆς Βουλῆς» στίς συνεδριάσεις 29—10—82, 5—2—83, 12—2—83, 13—2—83, 5—3—83. Ἐπίσης:—Γ. Παχὺ «Τὸ ἐν Ἡπείρῳ ἀγροτικὸν ζήτημα» (1882).—Κ. Καραπάνου «Ἡδημοκοπία ἀγωνιζομένη νὰ δημιουργήσῃ ἀγρ. ζήτημα» (1882).—Ὁλμου Περάνθη «Πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ στὴν Ἄρτα» στὸν «Ἑλ. Λόγο» Ἄρτας, φ. 354—356)1938.—Περ. «Σκουφᾶς» τχ. 12, σ. 68.

6. Κοῖτ: Θεοχ. Τσοῦτσινου Πρωτοπορεία» στὸ φ. 332)23—6—1938 τοῦ «Ἑλ. Λόγου» Ἄρτας.

7. Κοῖτ: Θεοχ. Τσοῦτσινου, ὁ. π. Ἐπίσης: Μιχ. Ράπτη «Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡπειρ. Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου ὁ Σκουφᾶς», 1896—1946 σ. 7 (1946) καὶ περ. «Σκουφᾶς» τχ. 5.

8. Κοῖτ. Χριστοφ. Κοντοχρήστου «Ἀπὸ τὰ λαογραφικὰ τῆς περιοχῆς μας» στὸ περ. «Σκουφᾶς» τχ. 14, σ. 153. Ἐπίσης, Νικ. Παπανικολάου «Τὸ Δημαρχεῖο τῆς Ἄρτας 1881—1912» σ. 11 (ἀνέκδοτο).

9. Κοῖτ. Μιχ. Ράπτη, ὁ. π. σ. 16.

Βρισκόμαστε στο τέλος του 1895. "Αν και πέρασαν δέκα τέσσερα χρόνια από τότε που οι τελευταίοι τούρκοι στρατιώτες διάβηκαν το γιοφύρι κι' άφησαν την Άρτα ελεύθερη, όμως τα σημάδια της μακρόχρονης τουρκικής παρουσίας εξακολουθούν να υπάρχουν⁽¹⁰⁾. Το ρολόι χτυπάει ακόμα τις δώδεκα στις 6 το πρωί⁽¹¹⁾. Ο στρατώνας έχει ακόμα στις τέσσερες άκρες του τα παρατηρητήρια—πύργους⁽¹²⁾. Οι πιδ πολλοί μιναρέδες εξακολουθούν με θρασύτητα να ύψώνονται στον ουρανό, χωρίς μινεζίνηδες πιά, αλλά σαν ένθάρρυνση στους πέρα από το ποτάμι τούρκους⁽¹³⁾.

Η σημερινή πλατεία «Σκουφά» είναι στα 1895 καπνοτόπι⁽¹⁴⁾. Ο κεντρικός δρόμος της Άρτας είναι ένα σοκάκι με πολλές στροφές και γωνίες, με χαμόγενα από δώ κι' από κεί, που δέν έχουν ούτε μπουχαριά για να βγει ο καπνός⁽¹⁵⁾. Ο δρόμος αυτός κόβεται από ρέμματα σκεπασμένα με ξυλογέφυρες⁽¹⁶⁾. Ο νυχτερινός φωτισμός είναι άνύπαρχτος· μονάχα τριάντα· σαράντα φανάρια πετρελαίου πασχίζουν να φωτίσουν όλη την πόλη⁽¹⁷⁾. Οι χασάπηδες σφάζουν ελεύθερα όπου θέλουν, γι' αυτό οι πιδ πολλοί δρόμοι είναι λερωμένοι και γεμάτοι μυίγες⁽¹⁸⁾.

10. Χαριτωμένη περιγραφή της τότε Άρτας έδωσε ο μακαρίτης Μιχ. Ράπτης δικηγόρος και Πρόεδρος του «Σκουφά» το 1946, στην «Ιστορία του Ήπειρωτικού—Μουσικού Συλλόγου δ Σκουφάς. 1896—1946».—Αξίζει να παραθέσουμε το παρακάτω κομμάτι: «Τα λείψανα της ασιατικής σεμνοτιφίας εις τα περισσότερα παράθυρα των Άρτινων οσιτιών ήσαν ακόμη μισογρεμισμένα. Τό νωχελικό τεζάκι που δεχόνταν σταυροπόδι τούς πελάτας του καφενείου, μόλις τότε είχαν υποχωρήσει από την θριαμβευτικήν είσοδον της καρέκλας. Καί ή κοσμική δόξα της συνοικίας τουρκοπάζαρο, σχεδόν τότε είχε γυρίσει όριστικά εις την δύσιν της, με ρωμαντικόν υπόλοιπον τόν έρειπωμένων γυαλι—καφενέ, όπου έοβυναν, βουβοί θρηνωδοί, όλοι οι παλαιοί γείτονες έπιχειρηματίαι, από του συμπαιθούς κουράες μέχρι του διαπρεπούς έμβλωματού. Αντίθετα, είχαν αρχίσει πλέον να διαμορφώνεται ή κεντρική αγορά... στα συγχρονισμένα καφενεία της, τα όποια ούδέποτε απέτολμηση να πατήση έντόπιο γυναικείο πόδι, έσύχναζαν αί Άρχαί, όπως ήτο γνωστή ή άνωτέρα ύπαλληλική ιεραρχία και οι άνθρωποι της έπιστήμης και του έμπορίου».

11. Το ρολόι αλλάχτηκε το 1908. Με την απόφαση του Δημοτ. Συμβ. 31—10—1908 δόθηκε έντολη να πληρωθεί ή αξία του των 3.000 δρχ.

12. Οι τέσσερες πύργοι—παρατηρητήρια γκρεμίστηκαν μάλλον το 1900, που έπισκευάστηκε ολόκληρη ή στέγη του κτιρίου.

13. Οι μιναρέδες αυτοί γκρεμίστηκαν μετά το 1897. Ο φανατισμός που δημιουργήθηκε από τη σύγκρουση του άρτινού λαού με τούς τούρκους δέν έπέτρεπε πιά την ύπαρξή τους.

14. Το Δημ. Συμβούλιο αποφάσισε την κατασκευή της πλατείας στις 11—1—1895, διαθέτοντας 4.300 δρχ. Το 1898 διέθεσε άλλες 3.000. Αρχικά έγινε μιά σκάλα από τη νότια πλευρά. Το 1900 έγιναν κι' άλλες δύο προς τόν κεντρικό δρόμο. Την τελική της μορφή την πήρε το 1906. Το 1962 όμως ο ΕΟΤ την άνακατασκεύασε με έντελώς άλλο σχέδιο.

15. Κοιτ. Ν. Παπανικολάου «Τό Δημαρχείο της Άρτας 1881—1912» σελ. 16.

16. Οι ξυλογέφυρες άντικαταστάθηκαν το 1908. Η ρυμοτόμηση ξεκίνησε το 1896, αλλά πραγματοποιήθηκε το 1904—5. Η έξέγερση των θιγομένων ήταν μεγάλη. Ο Δήμαρχος Εύαγγ. Γαρουφαλιάς έφυγε νύχτα για την Αθήνα. Αλλά ή Άρτα απόκτησε τόν πρώτο μεγάλο ευθύγραμμο δρόμο της. Πέρασαν εξήντα χρόνια για ν' αποκτήσει και δεύτερο.

17. Φανάρια οινόπνευματος τοποθετήθηκαν το 1907 (άποφ. Δημοτ. Συμβ. 27—2—907).

18. Τα σφαγεία έγιναν το 1904 (άποφ. Δημ. Συμβ. 3—8—904).

[illegible]

347

Και οἱ λαθρέμποροι δρῶνουν τὴν ποταμίᾳ, ἀπὸ τὴν Κάτω—Παναγιά μέχρι τὴν Κουκουναριά⁽¹⁹⁾. Αὕτῃ εἶναι ἡ Ἔρτα τοῦ 1895.

Ὅμως μέσα σ' αὕτῃ τὴν πόλιν ζοῦν ἄνθρωποι θερμοί, πλημμυρισμένοι ἀπὸ ἀγάπῃ γιὰ τὴν πόλιν τους καὶ γιὰ τὸν συνάνθρωπο. Μερικοὶ νέοι ἐπιστήμονες παίρνουν τὴν πρωτοβουλία. Καὶ στὸ τέλος τοῦ 1895, οἱ καθηγητὲς τοῦ σχολαρχείου τῆς Ἐρτας, ὕστερα ἀπὸ μιὰ συνεδρίασή τους, ἀποφασίζουν⁽²⁰⁾ νὰ γίνουν «πρωτοπόροι μιᾶς πνευματικῆς προόδου διὰ διαλέξεων φιλολογικῶν καὶ ἐν γένει ἰδρύσεως σωματείου φιλολογικοῦ, μουσικοῦ καὶ ἀθλητικοῦ». Κανονίζουν νὰ συγκεντρώσουν, σὰ μαγιά, τοὺς κυνηγοὺς. Τοὺς συγκεντρώνουν στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ τοὺς μιλάει γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ σωματείου ὁ σχολάρχης Θεοχ. Τσούτσινος. Καὶ ἡ ἰδρυση ἀποφασίζεται. Ἐκλέγεται πρόεδρος τοῦ σωματείου ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος Γεώργιος Ζάγκλης.

Γράφονται πολλὰ νέα μέλη, ποὺ δὲν ἔχουν τὴν ιδιότητα τοῦ κυνηγοῦ. Ἔτσι ἀρχίζει ἀνάμεσα στὰ μέλη διχογνωμία γιὰ τὸ ποιοὶ εἶναι οἱ βασικοὶ σκοποὶ τοῦ σωματείου. Ἐκεῖνοι ποὺ ἤθελαν τὸ σωματεῖο νὰ εἶναι καθαρὰ πνευματικόν, δὲν ἄρρηξαν νὰ ξεκοφθοῦν καὶ νὰ ἰδρῦσουν ἄλλο σωματεῖο, τὸν «Φιλολογο-Μουσικὸ Σύλλογο Ἐρτης». Πρόεδρος ἐκλέγεται ὁ Σπ. Καλέλλης, γυμνασιάρχης. Ἡ ἐκλογὴ αὕτῃ ἐγινε ἀφορμὴ γιὰ νέα διάσπαση. Γιατὶ ὁ Καλέλλης θεωρήθηκε σὰν πρόσωπο στενὰ συνδεδεμένο μὲ τοὺς Καραπαναίους. Οἱ ἀντικαραπανικοὶ ἀποφάσισαν νὰ ἰδρῦσουν ἕνα ἄλλο σωματεῖο. Ἔτσι, στίς 6 Ἀπριλίου 1896, ξεπήδησε ὁ «Ἡπειρωτικὸς Σύλλογος Ἐρτης ὁ Σκουφᾶς».

Αὕτῃ εἶναι ἡ πρὶν ἀπὸ τὴν ἰδρυση τοῦ «Σκουφᾶ» σωματειακὴ ἐκπολιτιστικὴ κίνησις στὴν Ἐρτα. Ἀς ποῦμε, ἡ προῖστορία τοῦ «Σκουφᾶ».

ἡ ἰδρυση

Στίς 6 Ἀπριλίου 1896, ἡμέρα Σάββατο καὶ ὥρα 5 μ.μ., στὸ σπίτι⁽²¹⁾ τοῦ Κων)νου Ξανθόπουλου, διευθυντοῦ τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς Ἡπειροθεσσαλικῆς Τράπεζας στὴν Ἐρτα, μαζεύτηκαν οἱ 1) Κων)νος Α. Ξανθόπουλος 2) Γ. Α. Γκίνος, 3) Εὐάγγελος Π. Γαρουφαλιάς, 4) Ἀναστάσιος Ρίζος, 5) Θεμιστοκλῆς Α. Ματσούκας 6) Π. Οἰκονόμου, 7) Κ. Ι. Βάλλας, 8) Π. Μητσογιάννης 9) Σπ. Α. Γκίνος, 10) Κ. Σινδωνᾶς, 11) Κ. Ι. Βρακοτσώλης, 12) Ἀριστ. Α. Οἰκονόμου, 13) Βασίλ. Δ. Κατσαδήμας, 14) Ἀλέξ. Μυλωνᾶς, 15) Κων)νος Ζάγκλης, 16) Σπυρ. Δ. Μπόρος 17) Βασ. Α. Ξανθόπουλος 18) Γεώργιος Χαραλάμπους 19) Π. Δ. Σπήλιος 20) Εὐστ. Κατσαδήμας, 21) Γεώργιος Ἀθ. Τσούτσινος 22) Ἀντ. Γαρουφαλιάς⁽²²⁾ καὶ «κοινῇ ἀπεφάσισαν κατόπιν ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν τὴν ἰδρυσιν σωματείου ἐν

19. Κοιτ: Θ.Δ. Ζαχάρι «Λαθρεμπόριο στὴν παλιὰ Ἐρτα» σὺν «Ἡπ. Βῆμα» Ἐρτας, φ. 76) 1931.

20. Κοιτ: Θεοχ. Τσούτσινου «Πνευμ. Πρωτοπορεία» σὺν «Ἐλεύθερο Λόγο» τῆς Ἐρτας, φ. 332) 1938.

21. Τὸ ἰδρυτικὸ πρακτικὸ ἀναφέρει σὰν τόπο ποῦ συγκεντρώθηκαν οἱ ἰδρυτὲς τὸ σπίτι τοῦ Ξανθόπουλου. Ὁ Θ. Τσούτσινος σὺν ἄλλοις «Πνευμ. Πρωτοπορεία» (Ἐλ. Λόγος φ. 332) 1938) ἀναφέρει τὰ γραφεῖα τῆς Ἡπειροθεσσαλικῆς. Ἴσως γραφεῖα καὶ σπίτι νὰ ἦταν στὸ ἴδιο κτίριο.

22. Οἱ δυὸ τελευταῖοι λόγῳ ἐπείγουσας ἐργασίας δὲν ἦταν παρόντες, ἀλλὰ ἐξουσιοδότησαν ὁ α' τὸν Κ. Ξανθόπουλο, ὁ β' τὸν Εὐάγγ. Γαρουφαλιά. Ὑπόγραψαν ὅμως τὸ πρακτικόν. Ἀντίθετα, οἱ Σπ. Γκίνος, Π. Σπήλιος, Εὐστ. Κατσαδήμας, ἂν καὶ ἦταν παρόντες, δὲν ὑπόγραψαν τὸ πρακτικόν. Ὁ Κ. Ι. Βρακοτσώλης ὑπόγραψε δυὸ φορές. Καὶ ὁ Θεμ. Ματσούκας τὸ ὑπόγραψε στίς 30—4—1954, δηλαδή ὕστερα ἀπὸ πενήντα ὀχτὼ χρόνια.

Ἄρτη ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑπειρωτικὸς Σύλλογος ὁ Σκουφᾶς» σκοποῦντος τὴν διὰ παντὸς μέσου βελτίωσιν τῶν τε μελῶν τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ λαοῦ διὰ στεγάζεως καὶ διατηρήσεως γυμναστηρίου, διὰ στεγάζεως σχολείου μουσικοῦ καὶ καθαρισμοῦ ὁρχήστρας ἐκ πνευστῶν καὶ ἐγγόρδων ὁργάνων, διὰ καθαρισμοῦ βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου, διὰ δημοσίων μαθημάτων καὶ ἀναγνωσμάτων καὶ διὰ παντὸς ἄλλου μέσου, ὅπερ ἤθελεν κριθῆ ὑπὸ τοῦ προέδρου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου».

Στὴ συνεδρίαση αὕτῃ συζητήθηκε καὶ ψηφίστηκε τὸ ἀπὸ 70 ἄρθρα καταστατικὸ καὶ ἐκλέχτηκε τὸ πρῶτο Διοικητικὸ Συμβούλιο. Πρόεδρος: Κ. Ξανθόπουλος—Ἀντιπρόεδροι: Κ. Βάλλας καὶ Γ. Γκίνος—Γεν. Γραμ.: Γ. Χαλαλάμπους—Εἰδ. Γραμ.: Κ. Ζάγκλης Ταμίας: Ἀριστ. Οἰκονόμου—Ἐπιμελητής: Κ. Σινδουκᾶς—Σύμβουλοι: Κ. Βρακοτσώλης, Π. Μητσογιάννης, Γ. Τσοῦτσινος, Β. Κατσαδήμας, Σπ. Μπόρος.

Αὐτὸ ἦταν τὸ ξεκίνημα τοῦ «Ἑπειρωτικοῦ Συλλόγου Ἄρτης ὁ Σκουφᾶς» (23). Ἄν ἀναλογισθοῦμε τίς δύσκολες συνθῆκες καὶ τὴν πνιγερὴ ἀτμόσφαιρα ἐκείνων τῶν χρόνων σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα (κι' ἰδιαίτερα στὴν Ἄρτα, ὅπου ὁ τσιφλικαδισμὸς μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Καραπανισμοῦ κυριαρχοῦσε σχεδὸν σ' ὅλους τοὺς τομείς κι' ἔβαζε τροχοπέδες, σὲ κάθε μορφῆς πρόοδο), βγάζουμε τὸ συμπέρασμα πὼς οἱ ἰδρυτὲς τοῦ «Σκουφᾶ» πρέπει νὰ ἦταν ἄνθρωποι ἐνθουσιώδεις, αποφασιστικοὶ καὶ ἰδεαλιστές, γεμάτοι ἀγάπη γιὰ τὸν τόπο τους καὶ γιὰ τοὺς συνανθρώπους των. Καὶ τοὺς ἀξίζει κάθε τιμὴ, γιατί δὲν ὁραματίστηκαν μονάχα ἓνα καλλίτερο μέλλον, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἀγῶνες καὶ τίς θυσίες των ἀξιώθηκαν νὰ δώσουν στὸ ὄραμα σάρκα καὶ ὅσπᾳ, νὰ φυτέψουν καὶ νὰ ἰδοῦν τοὺς πρῶτους καρποὺς τοῦ μικροῦ δένδρου.

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ δημιουργημὰ τους ἀντιστάθηκε στὸ χρόνο καὶ σ' ὅλες τίς ἀντιξοότητες, μᾶς κάνει νὰ ἐκτιμήσουμε ἀκόμα πιὸ πολὺ τὴν προσφορὰ τους. Σεβαστὴ κι' αἰώνια θὰ μένει ἡ μνήμη τους.

πρῶτη ἐποχὴ 1896 - 1914

Ἡ ἐβδόμηντάχρονη ἱστορία τοῦ «Σκουφᾶ» χωρίζεται σὲ τρεῖς ἐποχές. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ περίοδος 1896—1914. Ἡ δευτέρα εἶναι ἡ περίοδος 1924—1941. Καὶ ἡ τρίτη εἶναι ἡ περίοδος 1945—1965. Τὰ ἐθνικὰ γεγονότα τοῦ 1915—1923 καὶ 1941—1945 ἀποτέλεσαν ὑποχρεωτικὰ διαιρέματα στὴν πορεία καὶ δράση τοῦ συλλόγου. Καὶ τὰ ἐγκαίρια—στὶς ἀρχὲς τοῦ 1967—τῆς ἰδιόκτητης πνευματικῆς στέγης θὰ σημειώσουν τὸ κλείσιμο τῆς τρίτης ἐποχῆς καὶ τὴν ἐναρξὴ τῆς τέταρτης.

Ἡ ὁρμὴ καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἰδρυτῶν τοῦ «Σκουφᾶ» μεταδόθηκε σ' ὅλους τοὺς ἀρτινοὺς σὰ φωτιὰ σὲ ξύλινη πόλη. Μέσα στὸν πρῶτο μῆνα ἐγγράφονται 180 νέι μέλη. Καὶ γίνονται δωρεές, οἱ πιὸ πολλές τῶν 100 ὀρχ., ποσὸ σημαντικὸ γιὰ τότε. Τὸ πρῶτο Δ.Σ. μὲ πρόεδρο τὸν δημιουργικὸ Κων/νο Ξανθόπουλο

23. Ἀπὸ τὸ 1896 μέχρι τὸ 1966 ἡ ἐπίσημη ἐπωνυμία τοῦ συλλόγου ἦταν «Ἑπειρωτικὸς Σύλλογος Ἄρτης ὁ Σκουφᾶς». Ἀνεπίσημα ὅμως, πολὺ πρὶν ἀπ' τὴν κατοχὴ, ὅλοι μιλοῦσαν γιὰ «Μουσικοφιλολογικὸ Σύλλογο Σκουφᾶ». Αὕτῃ τῇ οἰωνερῇ ἀπὸ τὰ μέλη καὶ τῇ διοίκῳ τοῦ Συλλόγου ἀλλαγὴ, ἐπισημοποιήσε ἡ Γεν. Συνέλευσις τῆς 6ης Μαρτίου 1966 καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 130)1966 ἀπόφασις Πρωτοδικείου Ἄρτας.

προχωρεί με φανατισμό στην εκπλήρωση των σκοπών του Συλλόγου. Ὁ φιλολογικὸς τομέας (διαλέξεις, λαϊκὰ μαθήματα) καὶ ὁ ἀθλητικὸς, ἀναπτύσσουν ἀμέσως πλούσια δράση.

Νοικιάζεται γιὰ κατάσταση τοῦ συλλόγου τὸ σπῖτι τῆς Χρηστίνας χ.Δ. Ἀνωτονοπούλου, μὲ νοίκι 70 δρχ. τὸ μῆνα. Παίρνει δάνειο ὁ σύλλογος ἀπὸ τὴν Ἑπειροθεσσαλικὴ Τράπεζα 1.000 δρχ. καὶ διαθέτει τὰ μισὰ γιὰ ἐπιπλα τῶν γραφείων καὶ τὰ μισὰ γιὰ νὰ φτιάξει γυμναστήριο. Πυκνὲς διαλέξεις ἀλλάζουν τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πόλης. Ὀμιλητὲς ἦταν κυρίως ντόπιοι ἐπιστήμονες. Νά μερικὸι δμιλητὲς καὶ τὰ θέματά τους: Π. Οἰκονόμου «ἡ ἐπίδρασις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐπὶ τοῦ ἔθνους», Ἀλεξ. Ἀλεξόπουλος: «περὶ ἀνατροφῆς ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ περὶ γυμναστικῆς ὑπὸ παιδαγωγικῇν ἔποψιν», «περὶ μουσικῆς ὑπὸ ἱατρικῇν καὶ παιδαγωγικῇν ἔποψιν», «ἀποδείξεις περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», Κ. Μόραλης: «περὶ τοῦ παρ' ἀρχαίοις Γυμνασίου», Σπ. Σταματέλος «περὶ τῆς μορφωτικῆς δυνάμεως τῆς γυμναστικῆς», Δημ. Κασούμπης «περὶ τῶν ἐξ Ἑπείρου εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους», Σ. Δομβοῖτης «περὶ κατακρίσεως», «περὶ τοῦ νέου ἔτους», Γ. Χαραλάμπους «περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς θρησκείας ἐπὶ τῆς προόδου τῶν Ἑθνῶν». — κλπ.

Τὸ γυμναστήριο ἀπὸ τὸν πρῶτο μῆνα μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ συλλόγου ἀποτέλεσε κύριον στόχον τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Μισθώνεται ὁ χώρος μπροστὰ ἀπὸ τοὺς Ἀγίους Πάντες (αὐλὴ Αὐο Δημ. Σχολείου) πὺν ἀνήκε στὴν Παρηγορήτισσα. Τὸ Ἑκκλ. Συμβούλιον τὸν ἐδώρησε, ἀλλ' ὁ τότε Νομάρχης δὲν ἐνέκρινε τὴ δωρεά, γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ περάσῃ τριετία ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τοῦ συλλόγου καὶ ὕστερα ν' ἀναγνωρισθεῖ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση⁽²⁴⁾. Ψηφίζεται ὁ κανονισμὸς τοῦ γυμναστηρίου⁽²⁵⁾, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1896 τοποθετοῦνται τὰ ὄργανα καὶ τὸν Δεκέμβριον ἀρχίζει ἡ λειτουργία του. Παράλληλα ὁ «Σκουφᾶς» διοργανώνει γυμναστικὸς ἀγῶνες καὶ μετέχει στοὺς ἀγῶνες ἄλλων πόλεων, τῆς Πάτρας, τοῦ Ἀργιείου κλπ. Στὰ πανελλήνια γυμναστικὰ συνέδρια μετέχει πάντοτε. Οἱ ἀθλητὲς τοῦ Συλλόγου πετυχαίνουν θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅπως οἱ Ἀρ. Δημητριάδης, Δημ. Γκίνος, Κων)νος Γκίνος, Σπυρ. Δημολίτσας, Χαρ. Κονάκης, Θεοχ. Λαλᾶκος⁽²⁶⁾. Ἦταν τόσο τὸ πάθος γιὰ τὸν ἀθλητισμὸν ὥστε ὁ Σύλλογος ἐγγράφηκε συνδρομητὴς στὸ περιοδικὸ «Ποδηλατικὴ Ἀθλητικὴ Ἑνωσις». Στὸ γυμναστήριον δίδαξαν οἱ Σ. Σταματέλος. Σ. Σιμεωνίδης κ.ἄ.

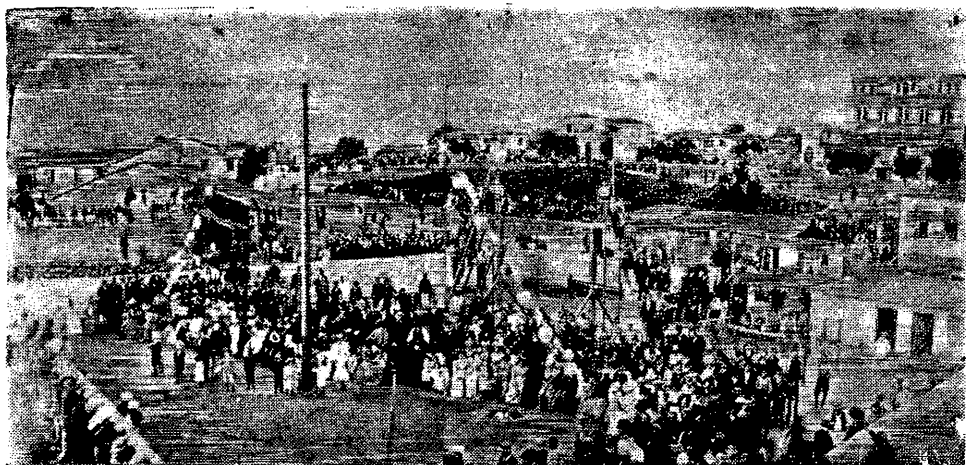
Ἄλλο μέλημα τοῦ συλλόγου ἦταν ἡ συγκρότησις βιβλιοθήκης. Τὸν Ἰούλιον 1896 ἀποστέλλονται ἐγγράφα στὸ Πανεπιστήμιον, στὸν Σύλλογον «Παρνασσό», καὶ σ' ὅλους τοὺς ἀρτινοὺς γιὰ νὰ δωρήσουν βιβλία. Γίνονται οἱ πρῶτες δωρεὲς τῶν βιβλίων ἀπὸ μέλη τοῦ ΔΣ. καὶ τοῦ Συλλόγου. Σημαντικὲς εἶναι οἱ δωρεὲς τῶν Θεοδ. Θωμόπουλου ἀπὸ 74 βιβλία, τοῦ «Παρνασσοῦ» ἀπὸ 100 βιβλία, τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ποιητῆ Κ. Κρυστάλλη⁽²⁷⁾ κλπ. Γίνεται ἐνέργεια στὸ Ὑπουργεῖον γιὰ νὰ

24. Τότε γιὰ ν' ἀναγνωρισθεῖ ἕνα σωματεῖον ἔπρεπε νὰ λειτουργεῖ μὴ τριετία. Ἐπρεπε ἐπίσης σύμφωνα μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 126)14—12—95 Ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπ. Ἑσωτερικῶν ἡ θητεία τοῦ Δ.Σ. νὰ εἶναι τριετής (ἐνῶ τοῦ «Σκουφᾶ» ἦταν ἐνός ἔτους) καὶ τὸ Καταστατικὸ νὰ μὴν ὑπερβαίνει τίς τρεῖς σελίδες χαρτοσήμου! Γι' αὐτὸ στὴ Γεν. Συνέλευσιν τῆς 25—12—97 ἀφαιρέθηκαν πολλὰ ἄρθρα ἀπὸ τὸ καταστατικὸν καὶ μὲ τὴ Γεν. Συνέλευσιν τῆς 19—6—901 μεταφέρθηκαν στὸν ἐσωτερικὸν κανονισμόν. Ὁ Σύλλογος ἐγκρίθηκε μὲ τὸ Β.Δ. 21—11—1898. Ὁ «Σκουφᾶς» τελικὰ ἀπόκτησε τὸ γήπεδον, ἀλλὰ τὸ πούλησε στὸν Δήμον (κοιτ. καὶ σὺμ. 50).

25. Σύμφωνα μὲ τὸν κανονισμόν στὸ Γυμναστήριον ἔμπαιναν μὲ προσωπικὸ εἰσιτήριο. Ἡ τιμὴ τοῦ εἰσιτηρίου ἦταν πολὺ χαμηλὴ.

26. Κοιτ: Μιχ. ῥάπτη, δ. π. σ. 10.

27. Δὲν γνωρίζουμε ἂν σήμερον βρισκῶνται στὴ βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου. Φαίνεται πὼς δὲν εἶχαν κανένα σημάδι καὶ ἀνακατεύθηκαν μὲ ἄλλα βιβλία.

Ἐκδήλωση στὸ Γυμναστήριο τοῦ «Σκουφᾶ»

Ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ «Σκουφᾶ» τὸ 1909—10, μετὸν ἀρχιμουσικὸ Μ. Μάστορη

προσαρτηθεῖ ἡ βιβλιοθήκη τῆς πόλης στὸν «Σκουφᾶ» καὶ τὸ Ὑπουργεῖο φαίνεται πρόθυμο νὰ ἐγκρίνει⁽²⁸⁾

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1898 ὁ σύλλογος δημιουργεῖ νυκτερινὴ σχολὴ λαϊκῶν μαθημάτων. Δυστυχῶς ὅμως τὰ λαϊκὰ μαθήματα συνεχίστηκαν μονάχα 3—4 χρόνια.

Ἀπὸ τὸν Δεκεμβρίου τοῦ 1896 ἀρχίζουν οἱ ἐνέργειες γιὰ τὴ συγκρότηση φιλαρμονικῆς. Τελικὴ ἀπόφαση παίρνεται τὸν Ἰούλιο τοῦ 1898. Γίνεται ἔρανος, βοηθάει ὁ Δῆμος (ἀπόφ. 29)7)98), προσφέρει ὁ τότε μητροπολίτης Γενναῖδος 200 δραχμές, καὶ τὰ ὄργανα παραγγέλλονται μέσω Γεν. Γραμμ. τοῦ «Παρνασσοῦ» Μιχ. Λάμπρου στὸν Οἶκο Μίλλερ τῆς Βιέννης. Πρῶτος ἀρχιμουσικὸς προσλαμβάνεται ὁ Παναγόπουλος (Γεν. Συν. 13)12)98). Καὶ στὶς 21 Μαΐου 1899 γίνεταί ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς Φιλαρμονικῆς μὲ 40 ὄργανα. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἀρτινῶν εἶναι μεγάλος, ἰδιαίτερα τῆς νεολαίας, ἡ ὁποία τρέχει στὴ μουσικὴ σχολὴ τοῦ «Σκουφᾶ» γιὰ νὰ μάθει τὴν ὠραία τέχνη τῆς μουσικῆς. Καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὴ σχολὴ αὐτὴ ἐξαιρέτοι μουσικοὶ ποὺ ἀποκοτῶν πανελλήνιο κύρος. Ὅπως οἱ Ἀλέξ. Λαλάκος, Ἀπ. Μονάντερος, Γεωργ. Μάγκος, Κων)νος Χαραλάμπους, Εὐαγγ. Μποῦλλκος, Γεῶργ. Μίγκος, Ἀθαν. Νικάκης, Σπυρ. Τριχιᾶς, ἐπίσης οἱ ἀδελφοὶ Τζιμόπουλοι, ὁ Γεωργ. Κδντης, Ἀλέξ. Χαρίσης, Ἀφοί Ἐξασχοι, ὁ Νικ. Κοντούρης, ὁ Δημ. Ράπτης, ὁ Χρήστος Σβεντζούρης, ὁ Γεώργ. Μπουργάνης. Ἡ ἀπόκτησις φιλαρμονικῆς ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» εἶναι ἕνας ἄθλος, ἀν βέβαια ληφθῶν ὑπ' ὄψιν τὰ οἰκονομικά του. Ἀπὸ τὸ 1896 μέχρι τὸ 1914 ἀρχιμουσικοὶ στὸν «Σκουφᾶ» ἔκαναν ὁ Παναγόπουλος, ὁ Α. Ρομποτής, ὁ Μ. Μάστορης, ὁ Ἀπ. Μονάντερος.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς παραπάνω ἐνέργειες, ὁ τότε νεαρὸς σύλλογος ὁ σχολήθηκε καὶ μὲ κοινωνικά καὶ ἐθνικά θέματα. Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε: τὴ συμμετοχὴ τοῦ Συλλόγου στὶς ἐθνικὲς γιορτὲς μὲ τρόπο ἐντυπωσιακὸν⁽²⁹⁾. Τὴν κίνηση ποὺ ἔκανε ὁ σύλλογος γιὰ τὴν καθιέρωσις τῆς Κυριακῆς ἀγίας⁽³⁰⁾, πολὺ πρὶν τὴν ζητήσῃ τὸ πανελλήνιο συνέδριο. Τὴν πρωτοβουλία του γιὰ ἔρανο γιὰ νὰ στηθεῖ τὸ μνημεῖο τῶν πεσόντων⁽³¹⁾. Τὴν διοργάνωσις μνημοσύνου γιὰ τὸν φιλέλληνα Γλάδστων (Γεν. Συν. 10—5—98). Τὴ συμμετοχὴ τοῦ Δ.Σ. στὴν «Ἀδρατὴ Ἑθνικὴ Ἑταιρεία», ποὺ προετοίμαζε τὴν ἀπελευθέρωσις τῆς Ἡπείρου⁽³²⁾. Ἐπικράτησε καὶ σκέψῃ νὰ συγκροτήσῃ ὁ σύλλογος ἐμπορικὸ τμήμα μὲ ξεχωριστὴ προεδρία, ἐξαοτημένη ἀπὸ τὸν Σύλλογο. Φαίνεται ὅμως πὼς ἡ σκέψῃ αὐτὴ ἐγκαταλείφθηκε (Γεν. Συν. 22—3—98).

28. Ἡ ὑπαρξὴ στὴ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου πολλῶν πλαιῶν βιβλίων τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰῶνα, δείχνει πὼς ἡ βιβλιοθήκη τῆς πόλης κατέληξε στὸ «Σκουφᾶ» ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τὸν «Μικρὸ Ὅμιλο». Κοίτ: «Ἐλευθ. Λόγος» φ. 710)23—5—49 «Μικρὰ Ἱστορικά». Ἐπίσης «Ἐλ. Λόγος» 241)17—10—36, ἀρθρο Ὅλμου Περάνθης.

29. Ἰδιαίτερα ἐντυπωσιακὴ ἦταν ἡ συμμετοχὴ τοῦ συλλόγου στὴ γιορτὴ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσις τῆς Ἀρτας. Τὰ μέλη πῆγαν ὅλα μαζί μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴ σημαία τοῦ Συλλόγου, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλα ἀπὸ ἐκείνη μὲ τὴν ὁποία ὑποδέχτηκαν οἱ ἀρτινοὶ τὰ ἐλληνικά στρατεύματα καὶ ποὺ τὴ δώρησε στὸ Σύλλογο ὁ ἀρχιμανδρίτης Διον. Ρηγίδης (Κοίτ: Σ. Ξενοπούλου, δ. π. σ. 17 σημ. 43. Ἐπίσης Μιχ. Ράπτη, δ. π. σ. 12 καὶ «Ἐλευθ. Λόγος» Ἀρτας, φ. 1057)24—9—56. Σχετικὰ καὶ πρακτικὰ Γεν. Συν. «Σκουφᾶ» 21—4—1896). Ὁ Σύλλογος διοργάνωνε γιὰ τὴ μέρα αὐτὴ γυμναστικούς ἀγῶνες. Τὸ βράδυ τὰ μέλη του μετεῖχαν στὴ λαμπαδηφορία.

30. Κοίτ: Μιχ. Ράπτη, δ. π. σ. 11, ὅπου σημειώνεται ὅτι τὸ συνέδριο δέχτηκε ἀτροποποιήτῃ τὴν εἰσήγησι τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ «Σκουφᾶ».

31. Τὰ ἀποκαλυπτῆρια ἔγιναν στὶς 2 Μαΐου 1904. Ὁ ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ τῆς Ἡπείρου χαράκτισε τὴν ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ «Σκουφᾶ» σὰν πράξιν εὐγνωμοσύνης πολιτισμένων» (κοίτ: Μ. Ράπτη δ. π. σ. 11).

32. Τὸ Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου πέτυχε νὰ τοποθετήσῃ σὰν ἐπιστάτῃ στὸ κτῆμα Ἰμάμ—Τσαοῦς τοῦ Καραπάνου τὸν Ἰωάν. Κοντογιάννη, ποὺ συγκέντρωνε πληροφορίες γιὰ τὶς κινήσεις τῆς δύναμης καὶ τὸν ὀπλισμὸ τῶν τούρκων, τὶς ἔδινε στὸ Δ.Σ. καὶ αὐτὸ στὴν ἀρμόδια στρατιωτικὴ ὑπηρεσία (κοίτ: Μιχ. Ράπτη, δ. π. σ. 16).

Κατὰ τὴν πρώτη ἐποχὴ ὁ Σύλλογος τύπωσε τὸ καταστατικὸ του, ἔφτιαξε 300 μετάλια—σήματα γιὰ τὰ μέλη καὶ καθιέρωσε μηνιαῖο λαχεῖο.

Ἡ πρώτη ἐποχὴ τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ ἰδιαίτερα τὰ τρία πρῶτα χρόνια δείχνουν πὼς ὑπῆρχαν τότε στὴν Ἄρτα τολμηροὶ καὶ ἀποφασιστικοὶ ἄνθρωποι. Ὁ Σύλλογος χαροπάλεψε πολλὰς φορὰς ἀπὸ λόγους οἰκονομικοὺς, ἀλλὰ τὸ ἔργο συνεχιζόταν.

Μερικὰ μέλη δὲν μποροῦσαν νὰ καταλάβουν τὸ πὼς ἔργο ἐπιτελοῦσε ὁ «Σκουφᾶς» καὶ δὲν πλήρωναν τὶς συνδρομὰς των. Ὁ σύλλογος διέγραφε τὰ τέτοια μέλη. Στὶς 5—5—96, ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἰδρυση, ἔχουμε τὴν πρώτη διαγραφὴ. Τὸ Μάρτιο τοῦ 98 ἔχουμε διαγραφὴ 150 μελῶν γιὰ καθυστέρηση τῆς συνδρομῆς. Τὸ μῆνα αὐτὸ ὁ Σύλλογος χρώσταγε 1.500 δραχμές. Παρ' ὅλες τὶς δαρεῖς τοῦ Κράτους, τοὺς ἐράνους, τὰ λαχεῖα, ὁ Σύλλογος ὑποφέρει οἰκονομικά. Στὶς 11—7—1903, τὸ Δ Σ. κάνει στὴ Γεν. Συν)ση ἕνα πρωτότυπο ἀπολογισμὸ: Ἀφοῦ εὐχαριστεῖ τὰ μέλη καὶ τὸν Λῆμο, τονίζει διτὴ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ἐκδηλώθηκε προθυμία, τώρα γίνονται διαγραφές. Παρ' ὅλες τὶς οἰκονομίες ποὺ ἔγιναν—συνεχίζει—τὰ οἰκονομικά δὲν καλυτέρεψαν. Ὁ ἀρχιμουσικὸς χρησιμοποιεῖται μόνον ἕξι μῆνες τὸ χρόνο. Ἀλλὰ «δὲν συνήλθομεν ἐνταῦθα ἵνα ἐπιθέσωμεν τὴν σφραγίδα τῆς διαλύσεως τοῦ συλλόγου. Οὐδέποτε! ὁ σύλλογος δύναται νὰ συντηρηθῇ πολὺ ἀξιοπρεπῶς, ἀρκεῖ ἡ πόλις νὰ τὸ θελήσῃ... ἴσως νὰ πταίη τὸ συμβούλιον, ἀν καὶ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, δι' ἣ καὶ παραιτεῖται σύσσωμον, διότι δὲν ἐννοεῖ νὰ θεωρεῖται ἀφορμὴ προσκόψεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ συλλόγου».

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1907 τὰ οἰκονομικά εἶναι ἄριστα. Ὑπάρχει πλεόνασμα 2.722 δρχ. καὶ ἡ Γεν. Συν)ση ἀπονέμει ἔπαινο στὸ Διοικ. Συμβούλιο. Τὸν Μάρτιο ὁμοῦς τοῦ 1909 τὰ οἰκονομικά τοῦ Συλλόγου εἶναι πάλι ἄσχημα. Οἱ συνδρομὰς δὲν εἰσπράττονται, τὰ ποσοστὰ ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματα εἶναι μειωμένα, καθὼς καὶ τὰ βοηθήματα τῶν ἱερῶν Μονῶν. Τὸ 1911 τὰ οἰκονομικά τοῦ συλλόγου εἶναι ἀκόμα ἄθλια. Ἀλλὰ στὸ τέλος τοῦ 1913 τὸ χρέος τοῦ Συλλόγου εἶναι μονάχα 13 δραχμές. Τὸ 1914 ἐγγράφονται 120 νέοι συνδρομητὲς, εἰσπράττονται τὰ ποσοστὰ, δίνονται μεγάλῃ ἐπιχορήγησι ἀπὸ τὸ Λῆμο⁽³³⁾. Ὁ Σύλλογος ξεχρεωμένος ἐτοιμάζεται νὰ γράψῃ μιὰ νέα σελίδα δραστηριότητος. Ἀλλὰ τὰ ἐσωτερικὰ γεγονότα καὶ οἱ ἔθνικες περιπέτειες ἀναστέλλουν τὴ δράση του, τυπικὰ μέχρι τὸ 1921, οὐσιαστικὰ μέχρι τὸ 1924. Σ' αὐτὸ τὸ νεκρὸ γιὰ τὸ σύλλογο διάστημα, ἡ περιουσία τοῦ Συλλόγου τοποθετεῖται στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο τοῦ Ἀϊ—Μηνᾶ καὶ ἀργότερα στὸ καπνεργοστάσιον (δίπλα στὸ ρολοῖ τῆς πόλεως) ποὺ κατεδαφίστηκε πιά, μὲ μόνιμο φύλακα τὸν μακαρίτη Ἀλκ. Μπιντελίσιο.

Στὴν πρώτη ἐποχὴ (1896—1914) Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου ἔκαναν οἱ: Κων)νος Ξανθόπουλος (1896—1900), Παντ. Οἰκονόμου⁽³⁴⁾ ὡς προεδρεύων ἀντιπρόεδρος (1900—1903), Σπ. Καλέλλης (1903—1905), Εὐαγγ. Χέλμης (1905—1910), Μιχ. Πατσαλιᾶς (1910—1914), Κων)νος Μόραλης (1914), Κων)νος Ζάγκλης (1914 καὶ 1924).

Ἦταν τόση ἡ ἀντανάκλαση τοῦ «Σκουφᾶ» σ' ὅλη τὴν Ἰλλάδα ἀπὸ τὰ πρῶτα κι' ὅλας βήματά του, ὥστε ὁ Σύλλογος «Παρνασσὸς» τιμητικὰ τὸν ἔκανε μέλος του, καὶ ὁ Πρύτανις Παν)μίου καὶ πρόεδρος τοῦ «Παρνασσοῦ» Τιμ. Ἀργυρόπουλος⁽³⁵⁾ τὸν ἀποκάλεσε «Παρνασσὸ» τῆς Ἡπείρου.

33. Τὸ 1914 ἔγινε καὶ τροποποίησι τοῦ καταστατικοῦ γιὰ νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸν ν' 281)1914.

34. Πρόεδροι ἐκλέχτηκαν καὶ οἱ Φ. Καρβούνης (15—4—1901) καὶ Δημ. Μίλων (19—6—1901). Ἀλλ' ὁ πρῶτος παραιτήθηκε ἀμέσως καὶ ὁ δεύτερος δὲν ἀποδέχτηκε τὴν ἐκλογή. Ἐταὶ συνέχισε νὰ προεδρεύει ὁ ἀντιπρόεδρος.

35. Ὁ «Σκουφᾶς» τὸν ἀνακήρυξε στὶς 4—10—98 ἐπίτιμο μέλος, ὅπως καὶ τοὺς Κ. Καραπάνο, Σπυρ. Λάμπρου, Μιχ. Λάμπρου καὶ Μητροπολίτη Ἀρτίας Γεννάδιο.

Στὰ χρόνια τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ «Σκουφᾶ», ἡ ἄρτα σιγὰ - σιγὰ χάνει τὸ τοῦρικο χρῶμα τῆς καὶ γίνεται ὄλο καὶ πὺ πολὺ πόλῃ Ἑλληνικὴ⁽³⁶⁾. Οἱ μιναρῆδες γκρεμίζονται, τὰ καφάσια ἕνα - ἕνα ἐξαφανίζονται, ὁ κεντρικὸς δρόμος ρυμοτομεῖται καὶ στολίζεται μὲ καινούργια σπίτια. Σχηματίζονται οἱ πλατεῖες «Σκουφᾶ», «Κιλκίς», «Μονοπλειοῦ». Φυτεύονται δενδροστοιχίες, οἱ περιφημες «Λεῦκες», ἡ δενδροστοιχία τοῦ μνημείου⁽³⁷⁾, τὸ ἄλσος τῆς πλατείας «Σκουφᾶ» καὶ πολλοὶ εὐκάλυπτοι ἀπὸ τὰ «διόδια» μέχρι τοῦ Καπούτση. Σταματᾷ τὸ θάψιμο στὶς αὐλὲς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ γίνεται στὸ νεκροταφεῖο⁽³⁸⁾. Χτίζεται τὸ ἐξοχικὸ ἐκκλησάκι τοῦ προφήτη Ἡλία στὴν κορυφὴ τῆς Περάνθης⁽³⁹⁾, χτίζεται τὸ κυνηγετικὸ περίπτερο, καθιερῶνεται ἡ ἐμποροπανήγυρη⁽⁴⁰⁾, ἰδρύεται ἡ Ἱερατικὴ Σχολὴ⁽⁴¹⁾, ἀνοίγεται ὁ δρόμος πρὸς τὴν Κάτω Παναγιά⁽⁴²⁾, τὰ φανάρια πετρελαίου τ' ἀντικαθιστοῦν τὰ φανάρια οἰνοπνεύματος καὶ γκαζολίνης. Στὸν κεντρικὸ δρόμο τοποθετοῦνται δέκα φανάρια γκαζολίνης τῶν 100 κηρίων καὶ στὴν πλατεία «Σκουφᾶ» τοποθετεῖται ἕνας γίγαντας γιὰ τὴν ἐποχὴ, ἕνα φανάρι γκαζολίνης τῶν 100 κηρίων.⁽⁴³⁾ Στὸ δρόμο πρὸς τὴν στρατώνα τοποθετοῦνται φανάρια. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ Δῆμος δὲν ἔχει προσωπικὸ, τὰνάβουν οἱ «πυροβοληταί...».

Ἔτσι ὁ πόλεμος τοῦ 1912—13 βρίσκει τὴν ἄρτα ριζικὰ ἀλλαγμένη. ἔχει πιά σχῆμα καὶ χρῶμα ἑλληνικόν. Καὶ χάρις στὸν «Σκουφᾶ» καὶ τοὺς φανοὺς τῆς γκαζολίνης, ὁ σκοταδισμὸς παραχωρεῖ τὴ θέσιν του στὴ μόρφωση καὶ τὸν πολιτισμό....

*6. Ὅποιος ἐνδιαφέρεται νὰ σχηματίσει πληρέστερη εἰκόνα γιὰ τὴν παλῆᾶ ἄρτα, ἂς διαβάσει: Τὰ «Πάρεργα φύλλα» τοῦ Σπυρ. Παγανέλη (1905), τὰ ἄρθρα τοῦ Θεοδ. Δ. Ζαχάρη στὸ «Ἠπειρ. Βῆμα» τῆς ἄρτας φ. 76)1930 «Λαθρεμπόριο στὴν παλῆᾶ ἄρτα», φ. 78)1930 «τύποι τῆς ἄρτας», φ. 79)1930 «Ριζόκαστρο», φ. 80)1930 «Συναγωνισμός», φ. 81)1930 «Σπόρ—Ρεκόρ», φ. 83)1930 «Λίγα ἀπ' ὅλα», φ. 88)1930 «Διδάσκαλοι καὶ μαθηταί», φ. 103)1930 «Κουρδοκλίστρα», φ. 124)1931 «Γάμος», φ. 127)1931 «Ἀποκρηές», φ. 139)1931 «Πολιτευταί», φ. 140)1931 «Συγκοινωνία», φ. 141 «Τὰ παλῆᾶ καὶ τὰ νέα χρόνια». Στὸν «Ἑλ. Λόγο» ἄρτας, τοῦ ἴδιου, φ. 20)1932 «Βελούχια», φ. 23)1932 «Σαρακοστή», φ. 27)1932 «ὁ Λάζαρος», φ. 245)1936 «Καφὲ Σαντάν», φ. 247)1936 «Ἐπιστήμονες», φ. 1096)1957 «Ἀϊ—Γιάννης Ρηγανᾶς», φ. 1140 καὶ 1148)1958 «Οἱ φωτιές τ' Ἀϊ Γιάννη». Ἐπίσης Χαρ. Οἰκονόμου «Τοπικὰ ἀποκρηάτικα ἔθιμα» στὸν «Ἑλ. Λόγο» φ. 411) 1940 καὶ Κ. Ἀγνάντη «Ἀρτινὲς ἀναμνήσεις» στὸ περ. «Σκουφᾶς» τχ. 9—10, σ. 402. Γιὰ τὴν ἔξω ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» κίνηση αὐτῆς τῆς ἐποχῆς (σωματεῖα ποὺ ἰδρύθηκαν, ἐφημερίδες ποὺ ἔβγαιναν, θεατρικὴ κίνηση ποὺ σημειώθηκε), κοίταξε: Ὀλμου Περάνθη «Κοινωνικὴ καὶ Πνευμ. ζωὴ στὴν Ἑλεῦθερη ἄρτα» στὰ φ. 354, 355, 356, 358, 359)1938 τοῦ «Ἑλ. Λόγου» ἄρτας. Ἐπίσης «Πνευματικὴ ἄρτα» ὑπὸ Ἀριστογείτονος στὸ φ. 638)1947 τοῦ «Ἑλ. Λόγου», Τάκη Βαφιᾶ «Τὸ ἐρασιτεχνικὸ θέατρο στὴν ἄρτα» στὸ περ. «Σκουφᾶς» τχ. 1. σ. 22, Χαρ. Μαργακοῦ «Ἀναμνήσεις τοῦ 1912» στὸν «Ἑλ. Λόγο» φ. 995)1955 καὶ Γεωργ. Βασταρούχα «Τύποι τῆς παλῆᾶς ἄρτας» στὸ περ. «Σκουφᾶς» τχ. 30 καὶ 31.

37. Ἡ δενδροστοιχία τοῦ μνημείου φυτεύθηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1904 καὶ οἱ λεῦκες τὸν Ὀκτώβριο 1905.

38. Ἀπὸ τοὺς πρώτους θάφτηκε ὁ Κώστας Κρουστάλλης.

39. τὸ 1903.

40. 1903.

41. τὸ 1903.

42. τὸ 1907.

43. τὸ 1907.

Ἡ μεγάλη περιπέτεια τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας ἐμπόδισε τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» ποὺ ἐκλέχτηκε ἀπὸ τὴ Γεν. Συνέλευση τῆς 10ης Ἰανουαρίου 1921⁽⁴⁴⁾ ν' ἀναπτύξει ὅποιαδήποτε δράση. Στις 16—3—1924 γίνεται νέα Γεν. Συνέλευση, ἐκλέγεται νέο διοικ. συμβούλιο καὶ μιὰ νέα ἐξόρμηση ἀρχίζει. Σ' αὐτὴ τὴν ἐξόρμηση θὰ βοηθήσουν καὶ οἱ νέοι συμπολίτες, ποὺ ἤρθαν στὴν Ἄρτα ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία.

Στις ἀρχὲς τοῦ 1924 ὁ «Σκουφᾶς» εἶναι ἀνύπαρχτος. Ἐχει γιὰ περιουσία του λίγα ἐπιπλα καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα ποὺ ἀγοράστηκαν τὸ 1898. Ἡ νέα ἐξόρμηση κύριο στόχο της ἔχει τὴ διατήρηση τῆς φιλαρμονικῆς. Καὶ ἡ ἐξόρμηση πολὺ γρήγορα φέρνει τ' ἀποτελέσματά της. Γίνονται πολλὲς καὶ μεγάλες δωρεές. Γίνονται ἔρανοι. Ὁ Δήμος ἀνεβάσει τὴν ἐπιχορήγησή του σὲ 14.000 δρχ. κι' ἀργότερα σὲ 25.000 δρχ. Τὰ μέλη ἀπὸ 130 γίνονται 190. Ὁ Γ. Καζαντζῆς προσφέρει στὸ σύλλογο αἰτοκο δάνειο 4.000 δρχ. Ἔτσι συγκεντρώνονται τὰ ποσὰ ποὺ χρειάζονται γιὰ νέα ὄργανα καὶ στολές. Καὶ παραγγέλλονται τὰ ὄργανα στὸ ἐργοστάσιο Roth-Peliti τοῦ Μιλάνου καὶ οἱ στολὲς στὸ Βόλο. Στὸ τέλος τοῦ 1924 ἡ φιλαρμονικὴ εἶναι ἔτοιμη.

Τὸ 1925—26 ὁ Σύλλογος κάνει προσπάθεια ν' ἀναπτύξει τὸ φιλολογικὸ του τμῆμα, νὰ ἐπεκτείνει τὸ γυμναστήριο, ν' ἀποκτήσει ἰδιόκτητο κατάστημα. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς προσπάθειες ναυαγοῦν. Ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς νέου σωματείου, τοῦ «Μικροῦ Ὀμίλου», ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» τὴν πρωτοβουλία στὸν φιλολογικὸ τομέα. Ὁ «Μ.Ο.» γίνεται τὸ σωματεῖο τῶν διανοουμένων, ἐνῶ ὁ «Σκουφᾶς» διατηρεῖ τὴ λαϊκὴ του βάση. Ὁ «Μ.Ο.» διοργανώνει λαϊκὴ βιβλιοθήκη, λαϊκὰ μαθήματα, φιλολογικὰς γιορτές, χοροὺς κλπ. Οἱ σχέσεις του ὅμως μὲ τὸν «Σκουφᾶ» εἶναι καλές, ἀπὸδειξὴ τὸ ὅτι ἡ ἰδρυτικὴ συνέλευση τοῦ «Μ.Ο.» ἔγινε στὰ γραφεῖα τοῦ «Σκουφᾶ». Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση τοῦ «Μ.Ο.» κράτησε ἀπὸ τὸ 1927 μέχρι τὸ 1935⁽⁴⁵⁾. Ὅταν διαλύθηκε πρόσφερε τὴ βιβλιοθήκη του καὶ τὰ ἐπιπλά του στὸν «Σκουφᾶ».

Ἡ προσπάθεια νὰ ξαναζωντανέψει τὸ ἀθλητικὸ τμῆμα τοῦ «Σκουφᾶ» δὲν πέτυχε κι' αὐτὴ. Ἡ ἐμφάνιση χωριστῶν ἀθλητικῶν σωματείων, ὅπως τοῦ «Συλλόγου Φυσικῆς Ἀγωγῆς»⁽⁴⁶⁾, τοῦ «Παναμβρακικοῦ» κλπ., ἔπεισε τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» ὅτι τὸ ἀθλητικὸ τμῆμα δὲν ἔχει μέλλον. Ἔτσι ὁ «Σκουφᾶς» ρίχνεται

44. Ἡ συνέλευση αὐτὴ ἔγινε στὴν αἴθουσα τοῦ τότε Αου Δημ. Σχολείου Ἀρρένων.

45. Γιὰ τὴ δράση τοῦ «Μικροῦ Ὀμίλου» κοίταξε:—Ἡπειρωτικὸν Βῆμα» Ἄρτας φ. 3)1929, 54)1930, 108)1930, 123)1931.—«Ἐλεύθερος Λόγος» Ἄρτας, φ. 5)1931, 14)1931, 15)1931, 16)1932, 48)1932, 49)1932, 59)1933, 105)1934, 118)1934, 187)1935 καὶ 194)9—10—35 (σχετικὰ μὲ διάλυση τοῦ «Μ.Ο.» ὑπαγωγή του στὸν «Σκουφᾶ» καὶ μεταφορὰ τῶν ἀρχείων, βιβλιοθήκης καὶ ἐπιπλῶν στὴν αἴθουσα τοῦ «Σκουφᾶ»), 354, 355, 356, 358,)1938 καὶ 359)1939, στὰ ὁποῖα δημοσιεύεται ἡ μελέτη τοῦ Ὀλμου Περάνθη «Κοινωνικὴ—Πνευματικὴ ζωὴ στὴν ἐλεύθερη Ἄρτα», 363)1939 (μὲ ἀρθρο τοῦ Π. Παπασπύρου «πὺς ἰδρύθη ὁ Μ.Ο.»), 425)1940, 638)1947 (μὲ ἀρθρο τοῦ Ἀριστογείτονος «Ἡ Πνευματικὴ Ἄρτα») καὶ 680)29—9—1948 (ὅπου γίνεται λόγος γιὰ σύσκεψη στὰ γραφεῖα τοῦ «Σκουφᾶ» μὲ σκοπὸ τὴν ἐπανάδρυση τοῦ Μ.Ο.).—«Ἀραχθός» φ. 27)19—1—1928, 30)15—2—28, 34)8—4—28, 35)15—4—28.

46. Ὁ «Σύλ. Φυσ. Ἀγωγῆς» ἰδρύθηκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ τότε Νομάρχου. Ὁ «Σκουφᾶς» ἀντέδρασε ἔντονα (γεν. συν. 13—2—1927) γιὰτὶ ἦταν φανερὸ πὺς ὁ νέος Σύλλογος θὰ ὀδηγοῦσε στὴ διάλυση τὸ ἀθλητικὸ τμῆμα τοῦ «Σκουφᾶ».

στην προσπάθεια ν' αποκτήσει ιδιόκτητο κατάστημα, έχοντας πάντα υπ' ὄψην τὴν ἐπίσημη δήλωση τοῦ δημάρχου Γ. Καζαντζή⁽⁴⁷⁾ ὅτι ὁ Δῆμος θὰ δώσει οἰκόπεδο. Στις 11—12—1927 ἡ γεν. συνέλευσις τοῦ «Σκουφᾶ» ἀποφασίζει τὴν πώλησι τοῦ γυμναστηρίου στὸν Δῆμο ἀντὶ 100.000 δρχ., γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ ποσὸ αὐτὸ στὴν ἀνέγερση καταστήματος τοῦ «Σκουφᾶ». Ἐλπίδες μάταιες! Οὔτε οἰκόπεδο ἔδωσε ὁ Δῆμος, οὔτε τὶς 100.000 δρχ. πλήρωσε⁽⁴⁸⁾. Ἔτσι ὁ «Σκουφᾶς» ἐξακολουθεῖ νὰ περιφέρεται σὲ νοικιαστὰ κτίρια, γιὰ νὰ πῶθαι μεγάλες ζημιές, δυνόφες, ἀπὸ πυρκαγιές⁽⁴⁹⁾.

Στις ἀρχὲς τῆς δεύτερης ἐποχῆς τοῦ «Σκουφᾶ» ρίχνεται ἡ τολμηρὴ ἰδέα⁽⁵⁰⁾, νὰ συνεταιρισθεῖ ὁ Σύλλογος μὲ τὴν ἡλεκτρικὴν ἐταιρεία Γκινάκα, γιὰ νὰ ἐκμεταλλευστῶν ἀπὸ κοινὸν κινήματογράφον. Τὸ 1926⁽⁵¹⁾ προτείνεται στὸ σύλλογον ἀπὸ τὸν Νικ. Καλέλλη νὰ προκηρυχθεῖ διαγωνισμὸς γιὰ τὴν συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς Ἄρτας καὶ δηλώνεται ὅτι προσφέρει—ὁ Ν.Κ.—δρχ. 1.000 γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Τὸ 1927 προτείνεται ἡ ἀγορὰ ραδιοφώνου⁽⁵²⁾ «διὰ τὰς οἰκονομικὰς ὠφελείας τοῦ Συλλόγου καὶ τὴν ἐπὶ τῶν μελῶν του ψυχαγωγικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἐπίδρασίν του». Ὡραία ἐποχὴ, ὅπου ἀπὸ ἓνα ραδιόφωνο προσδοκοῦσαν τόσα πολλὰ ἀποτελέσματα, κ' ἄς μὴν ὑπῆρχε στὴν Ἑλλάδα Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς!

Εἶπαμε πὼς ὁ «Μ.Ο.» εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» τὴν πρωτοβουλία στὸν φιλολογικὸν τομέα. Μὲ τὴν διάλυσή ὅμως τοῦ «Μ.Ο.» ἐπιτακτικὴ ἐμφανιζόταν ἡ ἀνάγκη νὰ συνεχίσει κάποιοι ἄλλοι καὶ νὰ ἐπεκτείνει τὸ ἔργον τοῦ «Μικροῦ Ὁμίλου». Καὶ αὐτοὺς δὲν μπορούσε παρά νὰ εἶναι ὁ «Σκουφᾶς». Δεῖλὰ—δεῖλὰ ἔγιναν τὸ 1936—37 μερικεὲς διαλέξεις⁽⁵³⁾. Στὸ τέλος τοῦ 1939 ἡ προσπάθεια γίνεται ἐντονότερη. Στις 25—12—1939 γίνεται μιὰ μουσικοφιλολογικὴ βραδυὰ⁽⁵⁴⁾. Στις 25—1—1940 παίζεται τὸ θεατρικὸ ἔργον «Ἀρραβωνιάσματα» τοῦ Μπόγρη⁽⁵⁵⁾ καὶ λίγο ἄργότερα συγκροτεῖται τὸ τμήμα «Νέοι τοῦ Σκουφᾶ»⁽⁵⁶⁾ ποὺ κάνει διαλέξεις, ἐκδρομὰς κλπ. Ἀλλ' ὁ πόλεμος τοῦ 40 σταμάτησε αὐτὸ τὸ—ἔστω καθυστερημένο—φιλολογικὸν ξεκίνημα τοῦ «Σκουφᾶ» τῆς δεύτερης ἐποχῆς του.

Ἔτσι στὸ ἐνεργητικὸν τοῦ Συλλόγου, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς δεύτερης ἐποχῆς του, δὲν μπορούμε νὰ καταχωρήσουμε παρὰ μονάχα τὴ διατήρησιν⁽⁵⁷⁾ τῆς φιλαρμονικῆς χάρις στὶς μεγάλες προσπάθειες τῶν κατὰ καιροὺς Διοικητικῶν Συμβουλίων. Ἄν καὶ οἱ οἰκονομικὲς δυσκολίες ἦταν μεγάλες⁽⁵⁸⁾ καὶ δὲν ἔλλειψαν

47. Ἡ δήλωσις αὕτῃ ἐγίνε στὴ γεν. Συνέλευσι τοῦ «Σκουφᾶ» τῆς 4ης—4—1926.

48. Ἡ Γεν. Συνέλευσις τοῦ «Σκουφᾶ» τῆς 26ης—3—1933 διαμαρτυρήθηκε γι' αὐτὸ.

49. Πρῶτὴ φορὰ ὅταν κήκε τὸ σπῆτι Ἀλεξίου (σήμερα Σιώκου) στὰ 1926—27 καὶ δεύτερη ὅταν κήκε τὸ κατάστημα Ἀφῶν Τζιμπούλου, κάτω ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» τὴν 1—8—1937.

50. Γεν. Συνέλευσις 14—6—1925.

51. Γεν. Συνέλευσις 4—4—1926: Τὸ θέμα τῆς συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῆς Ἄρτας ἦρθε στὴν ἐπιφάνεια πολλὰς φορὲς ἀπὸ τότε. Κοιτ: «Ἐλευθ. Λόγος» φ. 199)1935, 366)1939, 376)1939, 638)1947 καὶ 799)1950.

52. Γεν. Συνέλευσις 4—9—1927.

53. Κοιτ: «Ἐλευθ. Λόγος» φ. 204)8—1—1936.

54. Κοιτ: «Ἐλ Λόγος» φ. 405)20—12—1939.

55. Ἡ παράστασις δόθηκε ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» μὲ συμμετοχὴ φοιτητῶν καὶ ἀποφοίτων γυμνασίου, στὸν τότε κινήματογράφον «Τιτάνια». Τὸ ἔργον δίδαξε ὁ Γιάννης Παπαβασιλείου. Κοιτ: «Ἐλ. Λόγος» φ. 410)2—2—1940. Γιὰ τὴν ὅλη θεατρικὴν ἐρασιτεχνικὴν κίνησιν τῆς Ἄρτας, κοιτ: Τάκη Βαφιᾶ. «Τὸ ἐρασιτεχνικὸν θέατρον στὴν Ἄρτα» στὸ περ. «Σκουφᾶς» τχ. 1 καὶ 2.

56. Κοιτ: «Ἐλευθ. Λόγος» φ. 442)14—9—1940, 443)21—9—1940. Πρῶτὴ διάλεξις ἔκανε ὁ Τάκης Βαγιᾶς μὲ τὸ θέμα «Δημήτρης Μπόγρης».

57. Κοιτ: «Ἡπειρ. Βῆμα» Ἄρτας, φ. 118)1930, ὅπου σημειώνεται: «μιὰ ὥρα ἐργασία γίνεται στὸν «Σκουφᾶ», σιγὰ—σιγὰ ὁ «Σκουφᾶς» ἐξεῖλχθη εἰς μουσικὸν Σύλλογον τοῦ ὁποίου σκοποὺς ὑπῆρξε ἡ συντήρησις τῆς φιλαρμονικῆς».

58. Κοιτ: «Ἡπειρ. Βῆμα» Ἄρτας, φ. 98)1930 «Ὁ σύλλογος Σκουφᾶς καὶ τὸ καθήκον τῶν συμπολιτῶν μας», «Ἐλ. Λόγος» φ. 319)24—3—1938 «διὰ νὰ μὴ διαλυθῇ ὁ Σκουφᾶς», φ. 395)11—10—1939 «ὁ Σκουφᾶς ὑπὸ διάλυσιν».

οί γκρίνιες γύρω από τους αρχιμουσικούς και τους μαθητές⁽⁵⁹⁾, όμως η φιλαρμονική πρόκοψε και έγινε η καλύτερη στην Ήπειρο⁽⁶⁰⁾.

Τò 1933 γίνεται στο σύλλογο μιὰ σοβαρή δωρεά από τον Ι. Κατσῆ, ð ðποῖος ζήτησε νὰ τοῦ δίνει ð σύλλογος 2.000 δρχ. τò μῆνα. Γύρω ἀπὸ τῇ δωρεά αὐτῇ, στὴν ðποία τόσες ἐλπίδες στηρίχτηκαν, γίνονται πολλές συζητήσεις καὶ τελικὰ ἡ δωρεά ἐπιστρέφεται⁽⁶¹⁾.

Κατὰ τὴ δευτέρα ἐποχὴ τοῦ «Σκουφᾶ», πρόεδροί του ἔκαναν οἱ: Κων(νος) Ζάγκλης (1921—24 καὶ 1935—38), Ἀπ. Σέρρης (1924—1927), Ἀθ. Μουκογιάννης (1927—28, 1933—35 καὶ 1939—41), Χρήστος Χατζόπουλος (1928—30). Δημήτριος Παναβέλης (1930—33) καὶ Εὐρ. Καζαντζῆς (1938—39).

Ἀρχιμουσικοὶ στὴν ἴδια περίοδο ὑπηρετήσαν οἱ Φαναργιώτης, Μονάντερος, Δημ. Παπαϊωάννου, Ἐρ. Τζινιόλι, Μάνδηλας, Ἀνδρ. Πόγκης, Παπαδόπουλος.

Στὴν περίοδο αὐτῇ δὲν σημειώνεται πρόοδος τῆς Ἀρτας ἀπὸ ἀποψη πολεοδομική. Γίνονται ὅμως ἄλλα ἔργα πολιτισμοῦ. Τò 1925 ἔρχεται τὸ ἠλεκτρικὸ ρεύμα. Στις 10—11—1929 γίνονται τὰ ἐγκαίνια τοῦ ὁδραγωγείου⁽⁶²⁾—ποὺ δὲν ὑπάρχει πᾶς σήμερα—κι' ἔτσι οἱ ἀρτινὲς σταματοῦν νὰ μαζεῦνται γιὰ νερὸ στὰ γνωστὰ πηγὰδια τοῦ Πλάτανου, τ' Ἀϊ—Μηνᾶ, τ' Ἀϊ—Λουκᾶ, τοῦ Τζαμιοῦ κλπ. Τὰ ἱπποκίνητα ἀμάξια λιγοστεύουν σιγὰ—σιγὰ καὶ τὰ αὐτοκίνητα «μὲ τὰ μουστάκια» παίρνουν τὴ θέση τους. Ἀνοίγουν οἱ πρῶτοι κινηματογράφοι—ἀποθήκες καὶ προβάλλουν ἔργα τοῦ Βαλεντίνο, τοῦ Σαρλώ, τοῦ Νοβάρο.

Οἱ δρόμοι καταβρέχονται μὲ αὐτοκίνητο—καταβρεχτήρα, σηκώνεται σύννεφο ἡ σκόνη, ἀλλὰ ὅλοι εἶναι εὐχαριστημένοι.

Τò 1925 ἀρχίζει νὰ λειτουργεῖ τὸ Ὁρφανοτροφεῖο⁽⁶³⁾ Τò 1930 στῆνεται ð ἀνδριάντας τοῦ Κώστα Κρυστάλλη⁽⁶⁴⁾, ποὺ τόσες συζητήσεις προκάλεσε καὶ γίνεται τὸ ἐξοχικὸ Κέντρο «Κρυστάλλης» στὴ θέση τῆς πασίγνωστης παράγκας τοῦ Στάθῃ. Τὰ χωνιά τῶν «φωνογράφων» χάνονται, ἔρχονται τὰ γραμμόφωνα, ἔρχονται τὰ ραδιόφωνα. Χτίζονται τὰ νέα σχολεῖα. Γκρεμίζονται τὰ χάνια καὶ τὰ ψυφικὰ ἀρκασιήρια ποὺ ἀπὸ τὴν πλατεῖα «Κιλκίς» ἔφταναν ὡς τὸ Μουχοῦστι. Ἡ κίνηση συγκεντρώνεται στὴν πλατεῖα «Σκουφᾶ» καὶ στὴν «Αὔρα» τοῦ Καπούτσῃ. Στις 27—6—1937 ἐγκαίνιαζεται τὸ νέο γυμναστήριο, τὸ «Παναμβρακικὸ Στάδιο»⁽⁶⁵⁾ ὅπως τὸ εἶπαν, χωρὶς βέβαια τὶς σημερινὲς τιμὲντινες κερκίδες του.

59. Στις γεν. συνελεύσεις: 14—6—1925, 1—11—1931, 12—6—1932 κλπ. καθὼς καὶ στὸν «Ἐλευθ. Λόγο» φ. 154)1934. Ἐπίσης στὴ «Φωνὴ τῆς Ἀρτης» φ. 235)115)23—4—1938, στὸ ðποῖο δημοσιεύεται ἄρθρο τοῦ τότε προέδρου τοῦ «Σκουφᾶ» Εὐρ. Καζαντζῆ καὶ τονίζεται ἡ ἀπροθυμία ἐγγραφῆς μαθητῶν στὴ μουσικὴ σχολή, καὶ «Φωνὴ τῆς Ἀρτης» φ. 236)190) 9—11—1939 ὅπου σημειώνεται: «Τὰ σημερινὰ παιδιὰ τῆς φιλαρμονικῆς δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦν ὅτι εἶναι δημοσιεύματα τοῦ «Σκουφᾶ», στὸν ðποῖο πῆχαν ἀμαθεῖς νεανίσκοι, γιὰ νὰ φτάσουν σὲ καλοὺς μουσικούς. Λόγω τῆς οἰκον. καταστάσεως τοῦ συλλόγου πρέπει νὰ παραιτηθοῦν τοὺ ὅλου ἢ μέρους τῶν ὅσων τοὺς δίνει ð Σύλλογος, γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα τοῦλάχιστον».

60. Κοίτ: «Ἐλ. Λόγο» φ. 4)29—8—1931, ὅπου ἀναδημοσιεύεται ἄρθρο ἀπὸ τὸ φ. 345)122—8—1931 τοῦ «Κήρυκος» Ἰωαννίνων, στὸ ðποῖο σημειώνεται ὅτι «ἡ Ἀρτα ἔχει τὴν καλλιτέραν μουσικὴν κίνησιν ἐν Ἠπείρῳ».

61. Γεν. συνελεύσεις: 20—2—1933, 25—11—1934.

62. Κοίτ: «Ἠπειρ. Βῆμα» φ. 47)1929.

63. Κοίτ: «Ἠπειρ. Βῆμα» φ. 50)1929.

64. Τ' ἀποκαλυπτήρια ἔγιναν στίς 22—4—1930. Κοίτ:—«Ἠπειρ. Βῆμα» φ. 85)1930,—«Ἐλευθ. Λόγο» φ. 21—25)1932 «ἡ ἱστορία μιᾶς προτομῆς» ἄρθρο Γ. Κουτσογιάννη, φ. 477) 1940 «Ἡ φυσιογνωμία τοῦ Κρυστάλλῃ», φ. 540)4—8—43 «Ἡ προτομὴ τοῦ Κρυστάλλῃ» ἄρθρο Φαίδωνος (Γρηγ. Ξενοπούλου) ἀπὸ τὴ Δ. τ. Παίδων τῆς 27—2—1921, φ. 541)11—8—43 «Ἡ προτομὴ τοῦ Κρυστάλλῃ» (ἐπιστολὴ Ἰ. Ζαχαρή), φ. 664)28—5—1948 «ἓνα γράμμα πρὸς τοὺς φίλους τοῦ Κρυστάλλῃ ἀπὸ τὸν Ψυχάρη»—«Ἀραχθός» φ. 34)8—4—1928.

65. «Ἐλ. Λόγο» φ. 666)11—6—1948.

Παράλληλα, κυκλοφοροῦν πολλές ἐφημερίδες⁽⁶⁶⁾ καὶ ἰδρύονται πολλά σωματεῖα⁽⁶⁷⁾, ποὺ μὲ τοὺς χορούς, τὶς ἐκδρομὲς τους καὶ γενικὰ τὴν πολύμορφη δράση τους, δίνουν ζωντάνια στὴ μικρὴ κοινωνία τῆς Ἑρτας τοῦ μεσοπόλεμου. Καὶ οἱ «φωνές» γιὰ μιὰ καλλίτερη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ δὲν λείπουν⁽⁶⁸⁾ Μέσα σ' αὐτὴ τὴν Ἑρτα, ὁ «Σκουφᾶς» συνεχίζει τὴν προσπάθειά του. Τὴν κόβει ὅμως ὁ σκληρὸς πόλεμος τοῦ 40 καὶ ἡ κατοχῇ. Τὸ Δ.Σ., ἀναστελλεῖ τὶς ἐργασίες τοῦ Συλλόγου καὶ διατηρεῖ στὴ θέση του τὸν κλητῆρα, τὸν Ἀλκίδα Μπιντελίσιο πάλι, γιὰ νὰ φυλαχτεῖ ἡ περιουσία. Κάνει μόνο μιὰ προσπάθεια τὸ Δ.Σ. νὰ συγκεντρώσει τὰ σκορησιμὰ βιβλία ποὺ βρίσκονται σὲ χέρια ἀναγνωστῶν⁽⁶⁹⁾ καὶ νὰ τὰ καταγράψει⁽⁷⁰⁾.

Τὸ 1943, μὲ Γερμανικὴ διαταγὴ, διαλύονται ὅλα τὰ σωματεῖα, φυσικὰ καὶ ὁ «Σκουφᾶς». Ἡ τότε δημοτικὴ ἀρχὴ γιὰ νὰ σώσει ὅτι εἶναι δυνατό, ἀποφασίζει στίς 27—7—1943 νὰ κάνει τὴ φιλαρμονικὴ τοῦ «Σκουφᾶ» δημοτικὴ, καθὼς καὶ τὴ βιβλιοθήκη. Ἀποφασίζει ἀκόμα καὶ τὴν ἰδρυση «Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν»⁽⁷¹⁾. Ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἀπὸ φλόγες ζωσμένη, κανένας δὲν ἤξαιρε ἀν αὔριο θὰ ξεῖ, τὸ δημοτικὸ ταμεῖο ἦταν ὀλότελα ἄδειο, κι' ὅμως ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ προγραμμάτιζε Στέγη Γραμμάτων. Ἄγρια τὰ κίνητρα, ἀλλὰ καὶ ἄγρια ἡ ἀφέλεια τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς.

Οἱ γερμανοὶ δὲν ἄργησαν νὰ δώσουν τὴν ἀπάντηση: Ὁ γερμανὸς Κίτι Μπρόκμαν λεηλάτησε τὸν «Σκουφᾶ» παίρνοντάς του ὅ,τι πολύτιμο σὲ ὄργανα, μουσικὰ τεμάχια κλπ. εἶχε⁽⁷²⁾.

66. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Ἑρτα» (1881—82), «Ἀραχθὸς» (1883—84), καὶ «Φῶς τῆς Ἡπείρου» (1908), κυκλοφόρησαν οἱ ἐξῆς μέχρι τὸ 1941 ἐφημερίδες: «Ἡπειρωτ. Ἠχώ» (1923), «Ἡπειρ. Ταχυδρόμος» (1929), «Βορειοδυτικὴ» (1925), «Βέλος» (;), «Ἀραχθὸς» (1928), «Ἀναγέννησις» (1928), «Ἡπειρ. Βῆμα» (1928—1931), «Φωνὴ τῆς Ἑρτης» (1928—1941), «Ἐλευθ. Λόγος» (1931—1959), «ὁ Ἀγρότης» (;), «Ἐμπρὸς» (;) καὶ ἄλλες ποὺ ἡ ζωὴ τους ἦταν ἐλάχιστη.

67. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Δραματ. Σύλλογο» ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1903, σύλλογοι καὶ ὁμάδες μὲ πνευματικὲς ἐπιδιώξεις ἰδρύθηκαν οἱ ἐξῆς, μέχρι τὸ 1941: «Μαθητικὴ ὁμάς διὰ προτομὴν Κρουστάλλη» (1920), «Λογοτεχ. Ἐνωσις» (1921), «Οἱ φίλοι τοῦ Κρουστάλλη» (1925) ποὺ ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὸν «Μικρὸ Ὀμιλο», «Φοιτητικὸς Ὀμιλος» (1926), «Μικρὸς Ὀμιλος» (1927), «Καλλιτεχν. Ἐπιτροπὴ Ἑκλογῆς ὀρειοτέρων Ἑλληνίδος Ἑρτης» (1929), «Ἐπιτροπὴ διοργανώσεως Ἀπόκρεω», «Σύλλογος πρὸς συγγραφὴν Ἱστορίας τῆς Ἑρτης» (1933), «Νέοι τοῦ Σκουφᾶ» (1940). Τὸ 1933 οἰχτήκε καὶ ἡ ἰδέα γιὰ ἰδρυση Συλλόγου «προστασίας ἀρχαιοτήτων».

68. «Ἡπειρ. Βῆμα» φ. 54)1930 «Τὸ πνευματικὸ 1929» ἄρθρο Π. Παπασπύρου, φ. 123) 1931 «Τὸ πνευματικὸ 1930» ἄρθρο τοῦ Π. Παπασπύρου, «Ἑλ. Λόγος» φ. 5)1931 «Ὁ Πνευματικὸς Μαρασμός», φ. 15)1931 «ὡς θὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸν πνευματικὸ μαρασμό» ἄρθρο Γ. Κουτσογιάννη, φ. 16) 1931 «αἱ διαλέξεις τοῦ Μ.Ο. ὡς Πνευμ. κοιν. ἀνάγκη», φ. 241)1936 «Ἀρχεῖον τῆς Ἑρτας» ἐπιστολὴ Ὀλμου Περάνθη, φ. 255)1936 «Ἡ Πνευματικὴ κίνησις τὴν Ἑρτα» ἄρθρο Ὀλμου Περάνθη (δημοσιεύτηκε καὶ στὴ «Νέα Ἑστία» τχ. 234)1936, φ. 421)1940 «Γιὰ τὴ δημιουργία Πνευμ. ζωῆς στὴν Ἑρτα» ἄρθρο Γιάννη Τσοῦτσινου, φ. 425)1940 «Ἡ πνευματικὴ μας παράδοσις», φ. 442)1940 «Γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐπαρχίας» ἄρθρο Γιάννη Τσοῦτσινου.

69. Κοιτ: «Ἐλευθ. Λόγος» φ. 452)22—8—1941.

70. Ἐπιτροπὴ καταγραφῆς ἦταν οἱ Στεφ. Παμπᾶς, Τάκης Βαφιάς, Εὐστράτιος Πατσαλιᾶς καὶ Γιάννης Τσοῦτσινος.

71. Κοιτ: «Ἐλευθ. Λόγος» φ. 541)11—8—43.

72. Κοιτ. Μχ. Ράπτη, ὁ. π., σ. 19 καὶ «Ἐλευθ. Λόγος» φ. 544)30—5—1945.

Φωτοτυπία του πρώτου τεύχους
του περιοδικού «Σκουφάς»

λυθεί φιλικά τὸ ζήτημα τῶν γραφείων τοῦ συλλόγου, ποὺ τὰ κατέλαβαν οἱ πρόσκοποι, β) νὰ γίνει καταγραφή τοῦ ὕλικου ποὺ διασώθηκε μετὰ τὴν κατοχή, γ) νὰ γίνει νέος ἐσωτερικὸς κανονισμός, δ) νὰ ρυθμισθεῖ τὸ ποιοὶ μποροῦν νὰ εἶναι μέλη καὶ ε) νὰ ἐξασφαλιστοῦν πόροι γιὰ τὴν ἀνεμπόδιστη λειτουργία τοῦ συλλόγου.

Μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 16/1945 ἀπόφαση τοῦ Πρωτοδικείου Ἀρτας ἀναγνωρίζεται ἡ ἐπανίδρυση τοῦ συλλόγου. Ἐτοί οὐλόλογος προχωρᾷ στὴν πρόσληψη ἀρχιμουσικοῦ καὶ ἐπισκευάζει τὸ κατὰσθημά του. Ἡ μουσικὴ ἀνασυγκροτεῖται⁷³⁾ καὶ ἀποφασίζεται νὰ γίνει σειρά διαλέξεων⁷⁴⁾. Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1946 γιορτάζονται τὰ 50 χρόνια τοῦ συλλόγου μὲ διάλεξη τοῦ Μιχαὴλ Ράπτη⁷⁵⁾ καὶ μετὰ τὸ ἀνάβημα, στίς 10-4-1946, τοῦ θεατρικοῦ ἔργου τοῦ Γ. Θεοτοκά «Τὸ γεφῦρι τῆς Ἀρτας»⁷⁶⁾, ποὺ τὸ

Ἡ νικηφόρα προέλαση τῶν συμμάχων καὶ τὰ ἀνελέητα χτυπήματα τῶν ἐπαναστατημένων λαῶν ἀνάγκασαν τοὺς γερμανοὺς νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944. Ἀφῆσαν πίσω τοὺς αἵμα, νεκροὺς, ὀρφάνια καὶ θλίψη. Καὶ πῆραν μαζί τους τὰ ματωμένα χέρια καὶ τὶς τύψεις τους--ἀν μπορεῖ γερμανοὶ νὰ νοιώθουν αἶσθημα ἐνοχῆς γιὰ ὅσα κάνουν.

Λίγους μῆνες μετὰ τὴ φυγὴ τῶν γερμανῶν, στίς 25-5-1945, ὁ τότε διημάρχος κ. Ξενοφῶν Κοτσαριδᾶς κάλεσε στὸ Δημαρχεῖο ἀρκετοὺς ἀρτινοὺς ποὺ ἀγαποῦσαν τὸν «Σκουφά» καὶ πρότεινε τὴν ἐπανίδρυσή του⁷³⁾. Ἡ πρόταση ἔγινε δεκτὴ καὶ στίς 17-6-1945 ἡ Γεν. Συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου ψήφισε τὸ νέο καταστατικὸ καὶ ἔβγαλε Διοικ. Συμβούλιον⁷⁴⁾. Στίς 19-6-45 γίνεται κατανομή ἀξιωμάτων καὶ ἐκλέγεται πρόεδρος ὁ κ. Γιάννης Παπαβασιλείου. Οἱ πρῶτες ἐνέργειες τοῦ πρώτου Δ. Σ. τῆς τρίτης ἐποχῆς τοῦ «Σκουφᾶ», ἦταν: α) νὰ

73. Κοιτ.: Πρακτ. Γεν. Συν. 25-5-45 καὶ «Ἑλ. Λόγο» φ. 544)30-5-45.

74. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 547)20-6-45.

75. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 548)27-6-45 καὶ φ. 552)25-7-45.

76. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 562)5-10-45.

77. Κοιτ.: Μιχ. Ράπτη «Ἡ ἱστορία τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλ. ὁ Σκουφᾶς» 1946.

78. Πρακτικά Δ. Σ. 21-1-46 καὶ «Ἑλ. Λόγο» φ. 577)18-2-46, φ. 581)20-4-46, φ. 382)3-5-46, φ. 583)11-5-46, φ. 584)18-5-46, «Ἡπειρ. Μέλλον» φ. 44)4-5-46, «Ἑθνος» φ. 24-4-46, «Νέα Ἑστία» τχ. 449)46, «Ἑλ. Λόγο» φ. 588)19-6-46, φ. 590)6-7-46, φ. 631)8-9-47, με ἐδχαριστήρια ἐπιστολὴ τοῦ Θεοτοκά, τὸν ὁποῖο ὁ σύλλογος στίς 25-4-46 ἀνακήρυξε ἐπίτιμο μέλος.

σκηνοθέτησε ο Γιάννης Παπαβασιλείου. Τὸ Δ. Σ. τοῦ συλλόγου κάνει ἐνέργειες ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴ φιλαρμονικὴ τοῦ Βόλου γιὰ τὴν ἐπιβολὴ 5 ο/ο στὰ δημόσια θεάματα, γιὰ νὰ συντηρεῖται ἡ μουσικὴ⁽⁷⁹⁾.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1946 μέχρι τὸ τέλος τοῦ 1949 ἡ δραστηριότητα τοῦ «Σκουφᾶ» περιορίζεται, λόγῳ τῶν γνωστῶν γεγονότων. Μόνη φροντίδα τοῦ Δ. Σ. τὸν εἶναι νὰ μὴ διαλυθεῖ ἡ φιλαρμονικὴ, ποὺ ἡ κατάστασή της εἶναι θλιβερὴ⁽⁸⁰⁾. Γίνονται ἐκκλήσεις στὸν Δῆμο, στὰ Ὑπουργεῖα καὶ τελικὰ τὸ Δ. Σ. διαπιστώνει ὅτι «ὁ σύλλογος πρέπει νὰ στηριχτεῖ μόνο στὶς ἰδies του δυνάμεις⁽⁸¹⁾». Παρ' ὅλες ὁμως αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς δυσκολίες, στίς 12—2—49 ἀποφασίζεται ἡ κατασκευὴ νέων στολῶν.

Στὰ 1950 ὁ Δῆμος μὲ τὸ 3089/27—10—50 ἔγγραφό του ἀπειλεῖ τὸν σύλλογο ὅτι θὰ διακόψει τὴν εἰσφορά ἐνίσχυσής του, λόγῳ τῆς κακῆς ἀποδόσεως τῆς φιλαρμονικῆς. Τὸ Δ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» στὴ συνεδρίασή του τῆς 3ης—11—50 ἀποκρούει τὴν ἐπέμβαση τοῦ Δήμου. Τότε, σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη γιὰ τὴ μουσικὴ στιγμὴ, δημοσιεύεται τὸ Β. Δ. 22/30—7—1949, ποὺ ἐξασφαλίζει στὸν σύλλογο σὰν ἔσοδο τὸ 10% ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν δημοσίων θεαμάτων⁽⁸²⁾.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ γράφονται πολλὰ στὸν τοπικὸ τύπο γιὰ τὸ πῶς μπορεῖ ὁ σύλλογος νὰ πετύχει περισσότερα καὶ καλλίτερα ἀποτελέσματα⁽⁸³⁾.

Τὸ 1951 εἶναι ὁ χρόνος ποὺ γίνεται ἀνανέωση τόσο στὰ πρόσωπα ποὺ διοικοῦν τὸν «Σκουφᾶ», ὅσο καὶ στὶς ἰδέες ποὺ ἐπικρατοῦν. Μιὰ νέα ἐξόρμηση ἀρχίζει⁽⁸⁴⁾. Γίνεται μιὰ σειρὰ ἐκλαϊκευμένων διαλέξεων. Ἀνεβαίνει—γιὰ δεύτερη φορὰ μετὰ τὸ 1939—στὴ σκηνὴ τὸ ἔργο «Ἀρραβωνιάσματα» τοῦ Μπόργη⁽⁸⁵⁾. Παραγγέλλονται 25 νέα μουσικὰ ὄργανα στὸ ἐργοστάσιο Romeo Orsi τοῦ Μιλάνου καὶ παραλαβαίνονται στίς 6·1—1953.

Τὸ 1952 ὁ «Σκουφᾶς» ἀποφασίζει νὰ ξαναζωντανέψει τὰ ἀποκρηάτικα κομμάτια⁽⁸⁷⁾, ποὺ σημειώνουν μεγάλη ἐπιτυχία. Τὴν ἴδια χρονιά ὁ ζωγράφος Ἀγγελος Στεργίου δωρίζει στὸ σύλλογο μιὰ προσωπογραφία τοῦ Νικ. Σκουφᾶ⁽⁸⁸⁾. Τόσο τὸ 1952, ὅσο καὶ τὸ 1953, γίνονται πολλὲς διαλέξεις, ἐκδρομές, φιλολογικὰ πρῶϊνά ἢ βραδυνά, καθὼς καὶ ἐκθέσεις ζωγραφικῆς. Στίς 8—1—1953 ἀνεβαίνει στὴ σκηνὴ τὸ ἔργο «Οἰδίποδας Τύραννος» καὶ τὸ Πάσχα τοῦ 53 τὸ ἔργο «Οἱ κληρονόμοι τῆς θείας» τοῦ Γεω. Σπαταλά, μὲ σκηνοθεσία καὶ τὰ δυὸ τοῦ Τάκη Βαφιᾶ⁽⁸⁹⁾. Ἡ ἔντονη αὐτὴ πνευματικὴ κίνηση δίνει τὴν ἀφορμὴ στὸν τότε μητροπολίτη Ἀγίας (τὸν σήμερᾶ Ἰωαννίνων) νὰ καλέσει τὸ Δ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» σὲ κοινὴ σύσκεψη, στὴν ὁλοῖα ἀποφασίζεται α) νὰ ἰδρυθεῖ τμῆμα βυζαντινῆς μουσικῆς, β) νὰ γίνῃ προσπάθεια γιὰ τὴ συγκέντρωση τοῦ ἱστοριογραφικοῦ ὕλικου τοῦ Νομοῦ, γ) νὰ ἐκδοθεῖ ἱστοριογραφικὸ περιοδικό. Τὸ Δ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» στὴ συνεδρίασή του τῆς 28—12—53 ἀποδέχεται ὅλες αὐτὲς τὶς προτάσεις καὶ ὁ μητροπολίτης ἀνακηρύσσεται ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ συλλόγου⁽⁹⁰⁾.

79. Πρακτ. Δ. Σ. 25—4—46.

80. Πρακτ. 20—8—46.

81. Πρακτ. Δ. Σ. 5—9—47.

82. Πρακτ. Δ. Σ. 3—11—50 καὶ 18—8—52. Ἀποφασίζεται ἡ ἀνάρτηση τῆς φωτογραφίας τοῦ κ. Δημ. Χέλμη στὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ 10%.

83. Κοιτ.: «Ἐλ. Λόγο» φ. 783)—18—12—50, φ. 784)8—1—51. Ἐπίσης ἀρθρο τοῦ Γ. Οἰκονομίδη στὸ φ. 793)12—3—51.

84. Πρακτ. Δ. Σ. 8—2—51.

85. Κοιτ.: «Ἐλ. Λόγο» φ. 818)8—10—51.

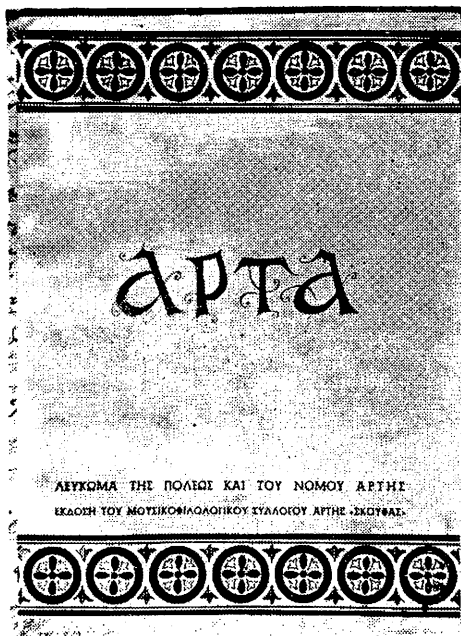
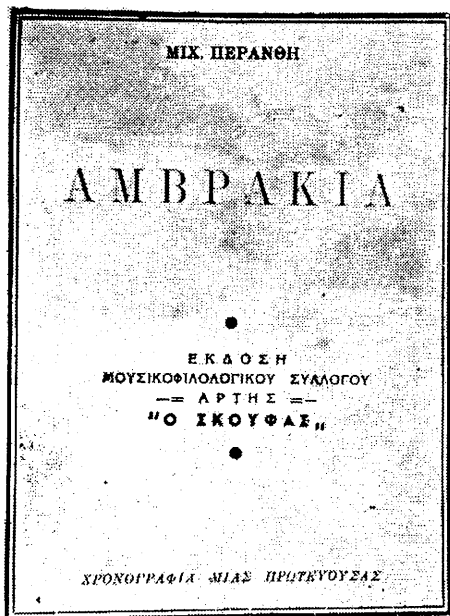
86. Πρακτ. Δ. Σ. 19—1—53, «Ἐλ. Λόγο» φ. 872)8—12—52.

87. Κοιτ.: «Ἐλ. Λόγο» φ. 833)20—2—52, φ. 835)5—3—52.

88. Πρακτ. Δ. Σ. 15—1—52.

89. Πρακτ. Δ. Σ. 19—1—53, «Ἐλ. Λόγο» φ. 877)19—1—33.

90. Πρακτ. Δ. Σ. 28—12—53.

Στὴ συνεδρίαση τοῦ Δ. Σ. τῆς 11—1—54 ὁ πρόεδρος τοῦ συλλόγου κáνον-
τας τὸν áπολογισμό τοῦ 1953, ἐτόνισε πὼς τὸ «ἐπιτελεθὲν ἔργον ἦτο γονιμώτα-
τον εἰς τὸν φιλολογικὸν τομέα διὰ τῶν συχνῶν διαλέξεων, θεατρικῶν παραστά-
σεων εἰς Ἄρταν καὶ Ἰωάννινα, áποκτήσαντος τοῦ συλλόγου μεγάλην φῆμην εἰς
ὄλην τὴν Ἠπειρον. Ἐπίσης εἰς τὸν τομέα τῶν ἐκδρομῶν, ἐκθέσεων ζωγραφικῆς,
μὲ συμμετοχὴν τῶν Κ. Παπαφωτίου, Τ. Βαφιᾶ, Ἄγγ. Στεργίου, Εὐάγγ. Τριάν-
τη, Ἰ. Βαγενᾶ, Μ. Γκογκοστάμου κλπ.»

Τὸ 1954 παίρνονται δύο σημαντικὲς áποφάσεις: Νὰ ἐκδοθεῖ ἱστορία τῆς
Ἀμβρακίας καὶ ἱστοριοκλαογραφικὸ περιοδικό. Τὸ Δ. Σ. ἀναθέτει τὴ συγγραφὴ
τῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως τῆς στὸν Μιχάλη Περάνθη⁹¹). Γιὰ
τὸ περιοδικό δίνεται ἡ ὑπ' ἀριθ. 23205γ' / 6—11—54 áδεια τοῦ Ὑπ. Προε-
δρίας⁹²) καὶ τὸ πρῶτο τεῦχος του κυκλοφορεῖ τὴν áνοιξη τοῦ 1955⁹³). Τὴν ἴδια
χροنيὰ ὁργανώνεται φιλολογικὴ βραδυνὰ (28—4—54) μὲ συμμετοχὴ τῶν ἡθοποι-
ῶν Γρηγ. Βαφιᾶ, Ἀλκῆ Παππᾶ καὶ Ἄννας Παπακωνσταντίνου.

Τὸ 1955 ἀνεβαίνει στὴ σκηνὴ τὸ θεατρικὸ ἔργο «Τὸ μυστικὸ τῆς κοντέσ-
σας Βαλέραινας» τοῦ Ξενόπουλου, μὲ σκηνοθεσίᾳ Τάκη Βαφιᾶ⁹⁴). Ὁ σύλλογος

91. Πρακτ. Δ. Σ. 6—4—54, 27—8—54, 8—10—54.

92. Πρακτ. Δ. Σ. 6—4—54, 28—11—54, 8—3—55, 30—5—61.

93. Ἀπὸ τὸ 1955 μέχρι σήμερα κυκλοφόρησαν 32 τεύχη. Γιὰ τὸ περιοδικὸ ἐκφράστη-
καν μὲ τὰ εὐνοϊκώτερα σχόλια πολλὲς ντόπιες καὶ ξένες ἐφημερίδες καθὼς καὶ περιοδικά.
Τελευταία, στὸ ὑπ' ἀριθ. 7) 1966 φύλλο τῆς ἡ ἐφημερίδα «Μουσικὸς Κόσμος» ἔγραφε:
«Ἡ τριμηνιαία ἔκδοση «Σκουφᾶς» Ἀρτῆς áποτελεῖ θετική προσφορά στὴν πνευματικὴ ζωὴ
τῆς πόλης καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Συγχαίρομεν Ἀποτελεῖ μιὰ πνευματικὴ
δασὴ μὲς στὴν ἀπέραντη ἔρημο πού βασιλεύει στὴ χώρα μας». Κολακευτικότερο ἔρθρο
δημοσίευσε στὸ φ. 616) 1966 τοῦ «Ἐλεύθερου» ὁ καθηγητὴς κ. Μυστακίδης (Μεσεμβρινός)
ἀπὸ τὸ Μάλμοε τῆς Σουηδίας, πού áποτελεῖ ἀληθινὸ τίτλο τιμῆς γιὰ τὸ περιοδικό.

94. Πρακτ. Δ. Σ. 16—1—55 καὶ περ. «Σκουφᾶς» τχ. 1, σελ. 44.

διοργανώνει τὰ κομιτάτα, μὲ ἐπιτροπὴ τοὺς Γρηγ. Βαφιᾶ, Λεων. Βλάχο καὶ Βασιλ. Τσολιὰ⁽⁹⁵⁾.

Τὸ Πάσχα τοῦ 1956 γιορτάζονται τὰ 60 χρόνια τοῦ συλλόγου μὲ δυὸ ὁμιλίες τοῦ Μιχάλη Περάνθη. Μία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Νικ. Σκουφᾶ καὶ μίᾳ γιὰ τὶς πνευματικὰς μορφὰς τῆς Ἑλλάδας. Σύγχρονα γίνονται καὶ τὰ ἀποκαλυπτήρια ἀναμνηστικῆς πλάκας στὴ θέση ὅπου εἶχε τὸ «ἀργαστήρι» τοῦ ὁ Νικ. Σκουφᾶς⁽⁹⁶⁾.

Τὸ 1956 γίνονται οἱ πρῶτες ἐνέργειες γιὰ τὴν ἐξασφάλιση οἰκοπέδου γιὰ τὴν ἀνέγερση Πνευματικῆς Στέγης. Ἀρχικὰ⁽⁹⁷⁾ τὸ Δ. Σ. στρέφεται πρὸς τὸ οἰκόπεδο τῆς Ἑθνικῆς Γράπεζας στὴν πλατεία «Κιλκίς». Ἀργότερα προσπαθεῖ νὰ τακτοποιήσει τὸ οἰκόπεδο ποὺ μὲ αὐτοὺς δωρεὰ χάρισε στὸ σύλλογο ὁ Βασ. Τάτσης⁽⁹⁸⁾. Τὸ 1956 πάλι, ὁ σύλλογος ἀπορρίπτει πρόταση ποὺ τοῦ ἔγινε, γιὰ νὰ κάνει τὴ βιβλιοθήκη του δημόσια, ὁπότε θὰ εἶχε ἐφαρμογὴ ὁ ν. 1362/49⁽⁹⁹⁾.

Τὸ 1957 ἀρχίζει ὁ σύλλογος νὰ συγκεντρώνει ὕλικὸ γιὰ τὴ συγκρότηση «ἱστορικῶν ἀρχείου»⁽¹⁰⁰⁾. Στις 12—3—1957 γίνεται πρὸς τὸ σύλλογο ἡ μεγαλύτερη δωρεὰ ποὺ τοῦ ἔγινε ὡς τότε καὶ ποὺ χρωστῆται ὀλοκληρωτικὰ στὶς ἐνέργειες τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ συλλόγου, τοῦ μακαρίτη Θανάση Εὐταξία, δικηγόρου: Ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότητα τῆς Ἑλλάδας, μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1011/12—3—57 ἔγγραφο της, ὑπογραφόμενο ἀπὸ τὸν πρόεδρό της Ραφαὴλ Γκιούλη, ἐδώρησε στὸν «Σκουφᾶ» τὸ οἰκόπεδο τῆς Συναγωγῆς, ποὺ βρισκόνταν μπροστὰ ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς Ἑλλάδας⁽¹⁰¹⁾. Αὐτὴ ἡ τόσο μεγάλῃ δωρεὰ στάθηκε ἡ μαγιά τῆς σημερινῆς Πνευματικῆς Στέγης. Ὁ «Σκουφᾶς» σὰ μικρὸ δείγμα εὐγνωμοσύνης, διέθεσε τότε 3000 δρχ. γιὰ τὴν ἐνίσχυση ἀναξιοπαθούντων ἰσραηλιτῶν τῆς Ἑλλάδας⁽¹⁰²⁾.

Τὸ 1958 ἀποφασίζεται ἡ ἐκδοσις τουριστικοῦ ὁδηγοῦ τῆς Ἑλλάδας, μὲ ἐπιμέλεια τοῦ Μιχ. Περάνθη⁽¹⁰³⁾.

Τὸ 1959 γιορτάζονται τὰ 20χρονα τῆς λογοτεχνικῆς ζωῆς τοῦ συμπατριώτη μας λογοτέχνη Μιχάλη Περάνθη⁽¹⁰⁴⁾. Τὸ 1959 (23—8—59) βρίσκει τὸν σύλλογο μεγάλο δυστύχημα. Ἐνῶ ἡ φιλαρμονικὴ του μὲ τὸν ἀρχιμουσικὸ της Δημ. Παπαϊωάννου πῆγαινε γιὰ ἐκτέλεση ὑπηρεσίας μὲ στρατιωτικὸ αὐτοκίνητο, τὸ αὐτοκίνητο ἀνατράπηκε, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σκοτωθεῖ ὁ ἀρχιμουσικός, νὰ τραυματιστοῦν πολλοὶ μαθηταὶ καὶ νὰ πάθουν μεγάλες ζημιὲς τὰ ὄργανα⁽¹⁰⁵⁾.

Τὸ 1960 γίνεται ἀνταλλαγὴ τῶν ἀψιδόλιδων τῆς πόρτας τῆς συναγωγῆς μὲ βιβλία (Ἐγκυκλ. Λεξικὸ «Ἠλλίου», Ἱστορία Παπαρηγοπούλου κλπ) ποὺ τὰ πρόσφερε ὁ ἀρχιτέκτων Ἀπέργης.

Τὸ 1961 ἡ μάχη γιὰ τὴν ἐξασφάλιση οἰκοπέδου γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς

95. Πρακτ. Δ. Σ. 25—2—55.

96. Πρακτ. Δ. Σ. 3—4—56, «Ἑλ. Λόγος» φ. 1038)14—5—56, περ. «Σκουφᾶς» τχ. 5, σελ. 256—7.

97. Πρακτ. Δ. Σ. 14-6-56.

98. Πρακτ. Δ. Σ. 10-1-57.

99. Πρακτ. Δ. Σ. 14-6-56.

100. Κοιτ.: σχετικὰ καὶ «Ἑλ. Λόγος» φ. 840)9-4-52.

101. Πρακτ. 21-3-57, 5-2-58. Ὑπογράφηκε σχετικὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2433)14-1-58 συμβόλαιο δωρεᾶς. Κοιτ.: περ. «Σκουφᾶς» τχ. 7, σ. 349.

102. Πρακτ. Δ. Σ. 13-1-58.

103. Πρακτ. Δ. Σ. 5-10-58, 21-9-60.

104. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγος» φ. 1191)11-5-59, φ. 1192)18-5-59. Στὸ γιορτασμὸ μίλησε ὁ λογοτέχνης Γιάννης Δάλλας, παρευρίσκονταν δὲ οἱ Στρ. Μυριβήλης, Μαρία Ράλλη, Γ. Κουρνούτος κλπ. Κοιτ.: περ. «Σκουφᾶς» τχ. 15.

105. Πρακτ. Δ. Σ. 1-9-59.

Πνευμ. Στέγης γίνεται έντονη κι' αποφασιστική⁽¹⁰⁶⁾ Τò γεγονόςòς òτι ò δήμαρχος κ. Χρ. Γκίζας ήταν έπì χρόνια πρόεδρος τού «Σκουφά» και òι δημοτικοί σύμβουλοι ήταν και μέλη τού Δ.Σ. τού «Σκουφά», διευκόλυνε πολύ τὰ πράματα. Χρειάστηκε βέβαια νὰ παρακαμφθούν πολλές αντίδρασεις, τόσο μερικῶν συμβούλων τού «Σκουφά», πού έβλεπαν τὸν σύλλογο νὰ μὴν ἔχει κότσια γιὰ ἕνα τέτοιο μεγάλο ἔργο, ὅσο και μερικῶν δημοτικῶν συμβούλων πού πίστευαν ὅτι ὁ «Σκουφάς» οὔτε τὸ 2000 μ. Χ. δὲν θὰ ὀλοκληρώσει τὴν Πνευματικὴ του Στέγη. Ὁ ένθουσιασμός ὅμως τῶν πιδ πολλῶν συμβούλων τού «Σκουφά» κι' ἡ ἀγάπη τού δημάρχου και τῶν δημοτικῶν συμβούλων πρὸς τὸν σύλλογο, ἔφεραν τὸ ποθητὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 23/1962 ἀπόφασή του δώρησε⁽¹⁰⁷⁾ στὸν «Σκουφά» τὸν ἀέρα (σὲ ὕψος 6 μέτρων) τού δημοτικοῦ κέντρου «Ἀμβρακικῶν» πού βρίσκεται στὴν κεντρικὴ πλατεία, ἔμβαδου 550 τ. μ. Ἀφοῦ τηρήθησαν οἱ νόμιμες διατυπώσεις ὑπογράφηκε ἀπὸ τὸν δήμαρχο Χρ. Γκίζα, τὸν πρόεδρο τού «Σκουφά» και δημοτικὸ τότε σύμβουλο Τάκη Βαφιᾶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 15263/9—9—63 συμβόλαιο τού συμβ)φου Τηλ. Γαρουφαλιᾶ, μὲ μάρτυρες τὸν Γιάννη Τσοῦτσινο (πρόεδρος τότε τού Δημοτικοῦ Συμβουλίου και ἀντιπρόεδρο τού «Σκουφά») και τὸν Κώστα Τσέτη (σύμβουλο τότε τού «Σκουφά»). Ὁ σύλλογος παίρνει βαθειὰ ἀνάσα. Ἐπὶ τέλους! Ἐχει πιά ἕνα ἀπὸ τὰ κεντρικώτερα οἰκόπεδα. Ἐχει στὸ ταμεῖο του κάπου 180.000 δρχ, ποσὸ ἀσήμαντο γιὰ τοὺς ὀλιγόπιστους, ὑπεραρκετὸ γιὰ ὅσους πιστεύουν ὅτι και βουνὰ κινάει ἡ πίστη.

Τὸ 1961 ὁ «Σκουφάς» ἔμφανίζει στὸ κοινὸ τὴ χορωδία τῶν Μικρῶν Γάλλων τραγουδιστῶν. Τροποποιεῖ τὸν ἑσωτερικὸ του κανονισμό κι' ἀποφασίζει τὴ λειτουργία λαϊκοῦ ἀναγνωστηρίου⁽¹⁰⁸⁾.

Τὸ 1962 γίνεται μιὰ μεγάλη δωρεὰ νομικῶν βιβλίων (σὲ ἑλληνικὴ και σὲ ξένες γλῶσσες) ἀπὸ τὸν δικηγόρο τῆς Ἀλεξάνδρειας κ. Ἀναγνωστόπουλο. Ὁχτὼ μεγάλα κιβώτια ήταν τὰ βιβλία πού δωρήθηκαν⁽¹⁰⁹⁾. Δὲν ἀρκεῖται σ' αὐτὰ ὁ σύλλογος. Στέλνει ἀπανωτὰ τὰ ἔγγραφα στοὺς ἐκδοτικούς οἴκους, στὴν Ἀκαδημία κι' ἄλλου και ζητάει τὴν ἐνίσχυση τῆς βιβλιοθήκης του. Σύγχρονα στέλνονται ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὸ ἂν σώζεται ὁ τάφος τού Ν. Σκουφά, μὲ τὸ πόσο θὰ στοιχίσει μιὰ προτομὴ τού ἰδρυτῆ τῆς Φιλικῆς, μὲ τὸν Μάξιμο τὸν Γραικὸ⁽¹¹⁰⁾. Ἀποφασίζεται ἡ διενέργεια ἐτήσιου μαθητικοῦ λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ⁽¹¹¹⁾. Τέλος προτείνεται στὴν Ἐτ. Ἡπειρωτ. Μελετῶν νὰ κατασκευάσει και τοποθετήσει στὴν Ἄρτα μὲ δαπάνες τῆς μιὰ προτομῆ τού Καραϊσκάκη. Μέσα στὸ 1962 ὁ ἀρχιτέκτων Ἰάσων Ρίζος φτιάχνει χωρὶς ἀμοιβὴ τὸ ἀρχιτεκτονικὸ σχέδιο τῆς Πνευμ. Στέγης⁽¹¹²⁾.

Τὸ 1963 γίνονται ἐνέργειες γιὰ νὰ περιληφθεῖ ἡ Πνευματικὴ Στέγη τού «Σκουφά» στὸ Πρόγραμμα Ἀναπτ. Ἡπείρου, γιὰ τὸ ἔτος 1964. Ὁ ἀρτινὸς προϊστάμενος τού Προγράμματος κ. Γιάννης Ἐξαρχος γράφει στὸν προϋπολογισμό σχετικὸ κονδύλιο. Χωρὶς ὅμως ἀκόμα νὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὰ ἀρμόδια Ὑπουρ-

106. Λέμε «γιὰ τὴν ἐξασφάλιση οἰκοπέδου», γιατί τὸ οἰκόπεδο τῆς Συναγωγῆς πού δώρησε ἡ Ἰοραηλ. Κοινότητα ἀπαλλοτριώθηκε, γιὰ νὰ γίνει ἡ προοπέλαση στὸ χωρὸ τού φρουρίου, ὅπου χτίστηκε τὸ «Ξενία». Ὁ σύλλογος μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 65)21-6-61 ἀπόφαση πῆρε ἀποζημίωση κάπου 150.000 δρχ. Πρ. Πρωτ.

107. Πρακτ. Δ. Σ. «Σκουφά» 18-8-61. Ὁρίζεται τριμελὴς ἐπιτροπὴ γιὰ τὶς σχετικὲς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Δῆμο. Ἐπίσης κοιτ. πρακτικὰ Δ. Σ. «Σκουφά» 23-11-61, 1-2-62, 28-6-62. Γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς δωρεᾶς ἔγινε Γεν. Συνέλευση τῶν μελῶν τού «Σκουφά». Εἰσηγητὴς στὸ θέμα ήταν ὁ Γιάννης Τσοῦτσινος.

108. Πρακτ. Δ. Σ. 21-9-61.

109. Πρακτ. Δ. Σ. 16-6-62.

110. Πρακτ. Δ. Σ. 10-8-62.

111. Πρακτ. Δ. Σ. 2-10-62.

112. Πρακτ. Δ. Σ. 19-7-62.

γεία, τὸ Δ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» προχωρεῖ στὴν πρώτη δημοπρασία μέρους τοῦ κτιρίου, μὲ βάση πάντα τὶς 180.000 δραχ. τοῦ ταμείου του...⁽¹¹³⁾.

Τὸ 1964 (17, 18 καὶ 19 Γενάρη) ὁ «Σκουφᾶς» ἀνεβάξει στὴ σκηνὴ τὸ ἔργο «Νησὶ τῆς Ἀφροδίτης» τοῦ Ἀλέξη Πάρνη, μὲ σκηνοθεσία τοῦ Τάκη Βαφιά. Στὶς 29—2 64 ἡ φιλαρμονικὴ τοῦ συλλόγου δίνει συναυλία ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ ἀρχιμουσικοῦ τῆς Κούτνα. Καὶ τὸν Μάρτη τοῦ 64 ὁ δήμαρχος Χρῆστος Γκίζας φέρνει τὴ μεγάλη καὶ εὐχάριστη εἰδηση: ὅτι ἐγκρίθηκε κατ' ἀρχὴν ποσὸν 1.000.000 δραχ. γιὰ τὴν Πνευμ. Στέγη⁽¹¹⁴⁾.

Τὸν Μάιο τοῦ 1964 ὁργανώθηκε Φιλολογικὸ Πρωῖνὸ ἀφιερωμένο στὴν συμπατριώτισσά μας ποιήτρια Μαρία Ἀρκαδίου, μὲ ὁμιλητὲς τοὺς Μιχάλη Περόνη, Γιάννη Παπαβασιλείου καὶ συμμετοχὴ στὶς ἀπαγγελίες τοῦ ἡθοποιοῦ Γρηγ. Βαφιά. Ἐγινε δεκτὴ αἴτηση τοῦ Γιώργου Ζέρβα, μὲ τὴν ὁποία πρόσφερε δωρεὰν στὸν σύλλογο τὰ μηχανήματα ἐνὸς ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ καὶ ἀποφασίστηκε (συνεδρίαση 22—4—1964) νὰ γίνουν οἱ σχετικὲς ἐνέργειες γιὰ τὴ λειτουργία του⁽¹¹⁵⁾. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 64 ὁ σύλλογος παρουσίασε στὸ κοινὸ τὴ Μικτὴ Χορωδία τῶν Παρισίων Ρεζιανῶν καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἐπίδειξη χορευτικῶν συγκροτημάτων στὰ Γιάννινα, μὲ χορευτικὸ συγκρότημα ἀπὸ τὸ χωριὸ Ροδαυγῆ⁽¹¹⁶⁾.

Τὸ 1965 ὁ «Σκουφᾶς» διαμαρτύρεται γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν Γιαννίνων σὰν ἔδρας Ἐφορίας Βυζαντ. ἀρχαιοτήτων ΒΔ Ἑλλάδας⁽¹¹⁷⁾. Προωθεί τὶς ἐργασίες τῆς Πνευμ. Στέγης μὲ δεύτερη δημοπρασία⁽¹¹⁸⁾. Ζητᾷ ἀπὸ τὸν Δήμο τὸ μὴ χρησιμοποιοῦμενο πλᾶ ἔσοχικὸ Κέντρο «Κρυστάλλης» γιὰ νὰ φτιάξει ἐκεῖ τὴ Μουσικὴ Σχολή του⁽¹¹⁹⁾. Ἀποφασίζει τὴν ἀγορὰ 28 νῶν μουσικῶν ὁργάνων γιὰ τὴ φιλαρμονικὴ⁽¹²⁰⁾, ποὺ τελικὰ παραγγέλλονται στὸ ἐργοστάσιο Romeo Orsi τοῦ Μιλάνου ἀντὶ 125.000 δρχ. καὶ παραλαμβάνονται τὸν Ἰούνιο τοῦ 1966 στὸν Πειραιᾶ ἀπὸ τὸν ἀντιπρόεδρο Βασ. Πετρόπουλο. Τὸν Δεκέμβρη γίνεται ἡ τρίτη δημοπρασία γιὰ τὸ μεγαλύτερο καὶ τελευταῖο τμήμα τῆς Πνευμ. Στέγης⁽¹²¹⁾.

Τὸ 1966 γίνονται ἐνέργειες γιὰ νέα ἐπιχορήγηση ἀπὸ τὸ Πρόγραμμα Ἡ-πεύρου. Καὶ πραγματικὰ ἐγγράφεται ὁ σύλλογος στὸν προϋπολογισμὸ γιὰ 350.000 δρχ. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ ποσὸ εἰσπράχτηκαν οἱ 280.000 δραχ. (ΣΑΣ-624/1966, ἀποφ. Ὑπ. Συντ. 40391/1419/273/3—8—66). Στὴ Γεν. Συνέλευση τοῦ Μαρτίου τροποποιοῦνται μερικὰ ἀρθρα τοῦ καταστατικοῦ, γιὰ τὴν εὐρρυθμότερη λειτουργία τοῦ συλλόγου⁽¹²²⁾. Ἀγοράζεται μαγνητόφωνο ἀξίας 9.000 δρχ.⁽¹²³⁾. Ἀποφασίζεται ἡ συγκρότηση τμήματος φωτογραφιοθήκης⁽¹²⁴⁾ καὶ παραρτημά-

113. Πρακτ. Δ. Σ. 26-6-63, 29-8-63, 17-9-63, 30-10-63.

114. Πρακτ. Δ. Σ. 19-3-64, ὅπου ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινεῖ ὅτι, ὡς τοῦ ἐγνώρισεν ὁ κ. Δήμαρχος, κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ κ. Γαρρυφαλιᾶ ἐνεκρίθη ἡ διάθεσις 1.000.000 δρχ. ἐκ τῶν κονδυλίων τοῦ Προγρ. Ἀναπτ. Ἡπείρου διὰ τὴν ἀνάγειν τῆς Πνευματικῆς Στέγης». Ἡ ἔγκριση δόθηκε μὲ τὴν 102)1964 πράξη τοῦ Ὑπ. Συμβουλίου (131/Α/1964 Φ.Ε.Κ.).

115. Ἡ λειτουργία τοῦ Ραδ. Σταθμοῦ ἀρχισε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 64. Βοήθησαν στὸ ἐκκίνημά του οἱ Ἀντώνης Θρ. Στρατῆς καὶ Νίκος Γ. Ἀλιβεράκης. Τὸν σταθμὸ τὸν διηύθυνε ὁ Κώστας Τσέτης, μέχρι ποῦ ἔκλεισε, τὴν ἀνοίξη τοῦ 66. Ὁ Δήμαρχος, ὁ Νομάρχης, οἱ βουλευταὶ Δημ. Καρατζίνης καὶ Ντίνος Παπαδημητρίου καὶ ὁ τ. ὑπουργὸς Π. Γαρρυφαλιᾶς ἐνεργοῦν γιὰ νὰ ξαναλειτουργήσει.

116. Πρακτ. Δ. Σ. 30-7-64

117. Πρακτ. Δ. Σ. 18-5-65.

118. Πρακτ. Δ. Σ. 2-7-65.

119. Πρακτ. Δ. Σ. 2-7-65.

120. Πρακτ. Δ. Σ. 22-10-65, 8-12-65, 7-6-66.

121. Πρακτ. Δ. Σ. 21-12-65, 14-1-66.

122. Πρακτ. Δ. Σ. 3-3-66, Γεν. Συν. 6-4-66.

123. Πρακτ. Δ. Σ. 28-3-66.

124. Πρακτ. Δ. Σ. 5-5-66.

των τοῦ συλλόγου στὰ κεφαλοχώρια⁽¹²⁵⁾. Ἀνατίθεται στὸν ζωγράφο Ἀγγ. Στεργίου ἡ φιλοτέχνηση ἑνὸς μεγάλου πορτραίτου τοῦ Νικ. Σκουφᾶ⁽¹²⁶⁾. Ὁ νομάρχης Ἀρτας κ. Ἀντωνόπουλος μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 12.866/19—5—1966 ἔγγραφό του ἀπονέμει στὸν «Σκουφᾶ» τὴν ἡθικὴ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπαίνου γιὰ τὶς ἐξαιρετικὲς ὑπηρεσίες του στὴν πόλιν. Ὁ νομάρχης Ἀρτας κ. Δημ. Σισμανίδης, στὸ ὑπ' ἀριθ. 15353/28—6—66 ἔγγραφό του πρὸς τὴν Προεδρία τῆς Κυβερνήσεως σημειώνει: «ὁ ἐν λόγῳ σύλλογος ἰδρυθεὶς τὸ 1896 εἶναι στενὰ συνδεδεμένος μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρτης καὶ πολλὰ προσέφερε μέχρι τοῦδε εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων τοῦ νομοῦ». Προτείνει ἐπίσης τὸν σύλλογο γιὰ εἰδικὴ τιμητικὴ διάκριση ἀπὸ μέρους τῆς Πολιτείας.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 66 ὁ «Σκουφᾶς» παρουσίασε στὸ κοινὸ τῇ διεθνῇ 75μελῇ χορωδία Οὐίλλιαμ Χὼλλ καὶ τὸ χορευτικὸ συγκρότημα τῆς Ἑτ. Ἡπ. Μελετών.

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 66 ὁ Γιάννης Παπαβασιλείου προσφέρει στὸν σύλλογο ὅλη τὴ σειρὰ τῶν ἐφημερίδων «Ἡπειρ. Βῆμα» (1928—1931) καὶ «Ἐλευθέρου Λόγου» (1931—1959). Ὁ Δημ. Ζαρχαλῆς τῇ σειρὰ τῆς «Φωνῆς τῆς Ἀρτης» (1930—1941).

Τὴν ἴδια ἐποχὴ παραγγέλλονται καὶ παραλαμβάνονται οἱ νέες βιβλιοθήκες τοῦ συλλόγου. Ἐπίσης μετέχει ὁ σύλλογος στὸ 1ο Πανελλήνιο λογοτεχν. συνέδριο τῆς Λάρισσας καὶ στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο γιὰ τὸν Καρυωτάκη στὴν Πρέβεζα⁽¹²⁷⁾. Στὸ τέλος τοῦ 1966 ὁ σύλλογος ἐγγράφεται στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ Προγρ. Ἀναπτ. Ἡπείρου τοῦ 1967 γιὰ 500.000 δρχ.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ φθινόπωρο τοῦ 66 ὁ συμπατριώτης μας καθηγητὴς Καλῶν Τεχνῶν κ. Γιάννης Μόραλις χάρισε στὸν σύλλογο τὸ σχέδιο τοῦ σήματος καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ποὺ θὰ τοποθετηθεῖ στὴν πρόσοψη τῆς Πνευμ. Στέγης. Καὶ ὁ κ. Σόλων Κοτσαρίδας χάρισε 10.000 δρχ. (στὴ μνήμη τοῦ Ἐλευθ. Κοτσαρίδα), ποὺ τὸ Δ. Σ. τὶς διέθεσε γιὰ τὴν κατασκευὴ μιᾶς ὑδάτινης συνεδριάσεως⁽¹²⁸⁾.

Τὸ 1966 κλείνει μὲ μιὰ ἐκθεση ζωγραφικῆς καὶ μὲ ἐκκλήσεις ποὺ στέλνει ὁ σύλλογος στὰ Ὑπουργεῖα, στὴν Ἀκαδημία, στὶς βιβλιοθήκες, στοὺς ἐκδοτ. οἴκους, γιὰ ἐνίσχυση σὲ βιβλία καὶ σὲ χρήματα.

Ἡ τρίτῃ ἐποχὴ τοῦ «Σκουφᾶ» ἄρχισε ὑποτονικά, μὲ βραδὺ ρυθμὸ, μὲ περιορισμένους τὶς φιλοδοξίες καὶ τοὺς στόχους. Ἐφταίγει ἴσως ἡ νωπὴ μνήμη τῆς κατοχῆς καὶ τὰ πικρὰ γεγονότα τοῦ 1946—1949. Ἀπὸ τὸ 1951 ὅμως ὁ ρυθμὸς ἐπιταχύνεται, οἱ στόχοι ὑπερακοντίζονται, οἱ φιλοδοξίες μεγαλώνουν. Καὶ μὲ διαρκῶς αὐξανόμενη τὴν ἐπιτάχυνση, καταφέραμε νὰ πετύχουμε σὲ μιὰ τετραετία ἐκεῖνο ποὺ οἱ ὀλιγόπιστοι τόβλεπαν ἀπραγματοποίητο κί' ὕστερα ἀπὸ πενήντα χρόνια. Κί' ἐνῶ τὸ Δ. Σ., τὸ ἀπορροφοῦσε ὁ μέγας ἀγώνας γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς Πνευμ. Στέγης, παράλληλα ὅλα τὰ τμήματα συνέχιζαν τὴ δουλειά τους καὶ δημιουργοῦνταν νέα τμήματα (ραδιοφ. σταθμός, φωτογραφιοθήκη, μουσεῖο νεωτέρων χρόνων κ.λ.π.).

Στὴν ἐποχὴ αὕτῃ γίνονται ἀπανωτὲς οἱ διαλέξεις, οἱ ἐκδρομές, οἱ φιλολογικὲς ἐκδηλώσεις. Νὰ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁμιλητὲς: Πέτρος Γλέζος, Νικηφ.

125. Πρακτ. Δ. Σ. 7-6-66.

126. Πρακτ. Δ. Σ. 7-6-66. Τὸ πορτραῖτο παραδόθηκε στὸν σύλλογο καὶ τοποθετήθηκε σὲ μιὰ κορνίζα ποὺ βρέθηκε στὰ ὑπόγεια τῆς οἰκίας Καραπάνου καὶ δωρήθηκε ἀπὸ τὸν Χρ. Κουτσούμπα στὸν «Σκουφᾶ».

127. Στὴ Λάρισα τὸν σύλλογο τὸν ἀντιπροσώπευσε ὁ Γιώργος Ἀναλογίδης, καὶ στὴν Πρέβεζα ὁ ἀντιπρόεδρος Θεόδ. Μπουτσάλης.

128. Πρακτ. Δ. Σ. 30-9-66 καὶ 26-10-66.

Βρεττάκος, Γαλ. Σαράντη, Σαββόπουλος, Δημ. Γιᾶκος, Τάκης Δόξας, Π. Δελαπόρτας, Γ. Ζευγώλης, Έρμ. Φωτιάδου, Κ. Δαφνῆς, Β. Τόγιας, Στυλ. Σουγλές, Μαρ. Οἰκονόμου, Εὐαγγ. Δημόπουλος, Ἡλ. Σιμόπουλος, δις Παναγιωτίδου, Ἄντ. Ματαράσης, δις Μιχαλοπούλου, Γ. Ἀγόρος, Δημ. Λουκάτος (καθηγητὴς Παν/μίου), Π. Φάντης, Γ. Κοίλιας κλπ.). Γίνονται ἐκδρομὲς στὴν Ἐπίδαυρο, Λαδώνη, Πάργα, Ναύπακτο, Πήλιο, Θεσ/νίκη, Δυτ. Μακεδονία, κλπ. Ἐκθέσεις ζωγραφικῆς ἀτομικὲς καὶ ὁμαδικὲς (Ἄγγ.ελ. Στεργίου, Γιάννη Βαγενᾶ, Κων. Παπαφωτίου, Τάκη Βαφιᾶ, Εὐαγγ. Τριάντη, Μ. Γκογκοστάμου, Τάκη Κεφάλα, Κ. Σιώκου, Ντ. Χουλιᾶρα, Τ. Σωτηρίου, Λ. Παπακίτσου, Ἀπ. Τσιρογιάννη, Στάθη Κούρτη, Κοτσώνη κλπ. Ἄλλα καὶ δωρεὲς πολλὲς σὲ χρῆμα ἢ σὲ διάφορα χρήσιμα εἶδη γίνονται πρὸς τὸν σύλλογο, ἀπὸ τοὺς Ἄλ. Ζάρα, Π. Γαρουφαλῆ, Ἑλπινίκη Καζαντζῆ, Σολ. Κοτσαρίδα, Ἰ. Καλμούχο, Ἄγγ. Στεργίου κλπ.).

Κατὰ τὴν περίοδο αὕτῃ (1945—τέλος 1966) πρόεδροι τοῦ συλλόγου ἔκαναν οἱ: Γιάννης Παπαβασιλείου (Ἰούνιος 1945—Ἰούλιος 1946), Μιχάλης Ράπτης (Ἰούλιος 1946—Ἰούνιος 1950), Κων/νος Παπαφωτίου (Ἰούνιος 1950—Γενάρης 1951), Χρῆστος Γκίζας (Φεβρουάριος 1951—Ἀπρίλιος 1955 καὶ Μάιος 1955—Μάρτιος 1958), Νικόλαος Τσίτσικας (Ἀπρίλιος καὶ Μάιος 1955), Ξενοφῶν Κοτσαρίδας (Μάρτιος 1958—Ἰούνιος 1962), Τάκης Γ. Βαφιᾶς (Ἰούνιος 1962—Μάιος 1964 καὶ Φεβρουάριος 1965—Σεπτέμβριος 1965), Κώστας Δ. Τσέτης (Ἰούνιος 1964—Φεβρουάριος 1965), Γιάννης Γ. Τσούτσινος (Σεπτέμβριος 1965—).

Στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα ἀρχιμουσικοὶ τοῦ συλλόγου ἔκαναν οἱ: Δημ. Παπαϊωάννου, Σπυρ. Κοσμᾶς, Κ. Καρυδάκης, Παγγές, Βαφειάδης, Σπ. Μπιφέρνος, Κούτνας, Ἄνδρον. Κουρούκλης καὶ Ἄγγ. Παπακωνσταντίνου.

Ἀπὸ τὸ 1945ὼς τὸ τέλος τοῦ 1966 σημειώθηκαν στὴν Ἄρτα καὶ ἄλλες, παράλληλες μὲ τὸν «Σκουφᾶ», κινήσεις. Ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε τοὺς «Φίλους τῆς Τέχνης»⁽¹²⁹⁾, τὸν «Ὁρφέα» ποὺ ἔδωσε καὶ μιὰ συναυλία⁽¹³⁰⁾, τὴ «Μουσικοφιλολογικὴ Συντροφιά»⁽¹³¹⁾, τὰ «Ἀρτινὰ Γράμματα»⁽¹³²⁾, τὸ νεοσύστατο «Μουσικὸ Ὅμιλο Χορωδίας», ποὺ ἔκανε συναυλία τὸν Μάιο 66. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐγιναν οἱ ἐξῆς ἐκδηλώσεις: Στις 16—1—46 ἀνεβάστηκε τὸ ἔργο τοῦ Μίμη Σταμούλη «Ἐνὼ περνοῦν τὰ χρόνια». Στις 2—5—46 τὸ «Στραβόξυλο» τοῦ Δ. Ψαθᾶ ἀπὸ τὸν «Παναμβρακικὸ». Τὰ Χριστούγεννα τοῦ 47 ὁ «Ἀγαπητικὸς τῆς Βοσκοπούλας» ἀπὸ τοὺς προσκόπους. Τὸν Γενάρη τοῦ 52 τὸ «Γεφύρι τῆς Ἄρτας» τοῦ Γ. Θεοτοκά ἀπὸ τὸ Φιλόπτωχο Ταμεῖο⁽¹³³⁾. Στις 10—9—48 στὰ γραφεῖα τοῦ «Σκουφᾶ» ἐγινε συγκέντρωση μὲ σκοπὸ τὴν ἐπανίδρυση τοῦ «Μικροῦ Ὀμίλου»⁽¹³⁴⁾, φαίνεται ὅμως πὼς ἡ κίνηση αὕτῃ ναυάγησε ἀμέσως.

Στὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο (1945—τέλος 1966) κυκλοφόρησαν στὴν Ἄρτα πολλὲς ἐφημερίδες, ἀπ' τὶς ὁποῖες ἀξίζει νὰ σημειώσουμε τὰ «Ἀρτινὰ Νέα» τοῦ Χρ. Ρίζου, τὸ «Ἠπειρ. Βῆμα» τοῦ Ν. Κοσσυνάκη, τὸ «Ἐμπρὸς» τοῦ Ἐπ. Κουβαρά, τὴ «Νέα Ἐποχὴ» τοῦ Ν. Σιμεντζῆ, τὸ «Φῶς» τοῦ Δημ. Μαγειριώτη, τὴ «Βορειοδυτικὴ» τοῦ Γεωργ. Βασταρούχα, τὴν «Ἀφύπνιση» τοῦ Ἀχιλ. Οἰκονόμου, τὴν «Ἐπαρχία» τοῦ Νικ. Τούμπουρου, τὸν «Μαχητὴ» τοῦ Ἀλ. Λιαροκάπη, τὴν «Ἀλήθεια» τοῦ Ἀπ. Ἀγῆ, τὴ «Φωνὴ τοῦ Λαοῦ» τοῦ Δημ. Πάσσα, τὴν

129. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 637)47.

130. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 920)14-12-53, φ. 937)14-4-54.

131. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 1015)21-11-55.

132. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 1162)20-10-58, φ. 1163)27-10-58, φ. 1175)19-1-59.

133. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 608)6-2-47, φ. 646)12-1-48, περ. «Σκουφᾶς» τχ. 2 «Τὸ Ἑρασιτεχνικὸ Θέατρο στὴν Ἄρτα» τοῦ Τάκη Βαφιᾶ.

134. Κοιτ.: «Ἑλ. Λόγο» φ. 680)27-9-48.

«Ἀμβρακία» τοῦ Γεωργ. Καραγιάννη, καὶ τὶς ἡμερῆσιες «Ἠχὼ τῆς Ἀρτης» τοῦ Κ. Τσακτσίρα, «Σχολιαστὴ» τοῦ Γ. Ἀβαιάγγελου καὶ «Ἀμερόληπτο» τοῦ Στεφ. Παπῶ. Ἐβγαίνουν καὶ οἱ σατυρικὲς «Παρατηρητῆς» τοῦ Ἀπ. Καραπάνου (κάθε πρωτοχρονιά) καὶ «Γαβριᾶς» ποὺ τὸν ἔβγαξε ἐπιτροπὴ νέων.

Ἡ Ἄρτα τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀλλάζει κυριολεκτικὰ ὄψη. Ἡ κατοχὴ καὶ τὰ γεγονότα τοῦ 1946—49 ὑπερτριπλασιάζουν τὸν πληθυσμὸ τῆς. Ὡλὴ ἡ πλαγιά τῆς Περάνθης χτίζεται, ἀπὸ τὴν Κάτω Παναγιά μέχρι τὴ Στρατώννα καὶ μέχρι τὸ κυνηγετικὸ περίπτερο. Ἀλλὰ χτίζεται χωρὶς σχέδιο, σὰ χωριό. Σ' αὐτὴ ὁμως τὴν καινούργια Ἄρτα δὲν ἀρρεῖ νὰ πάει καὶ φῶς καὶ νερό. Τὸ 1952 γίνονται τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου ἀντλιοστασίου⁽¹³⁵⁾ καὶ τὸ 1958—1959 ἀρχίζει ἡ κατασκευὴ τῆς νέας κεντρικῆς πλατείας. Ἀπὸ τὸ 1959 ἡ προσοχὴ τοῦ Δήμου στρέφεται στὸ στρώσιμο τῶν δρόμων μὲ ἀσφαλτο ἢ τσιμέντο. Οἱ ἀρτινοὶ ἀρχίζουν νὰ περπατοῦν σὰν ἀνθρώποι καὶ τὰ γυναικεῖα τακούνια ταλαιπωροῦνται πολὺ λιγώτερο. Ἡ πλατεία «Σκουφᾶ» ἀνακατασκευάζεται ἀπὸ τὸν ΕΟΤ, γίνεται τὸ «Ξενία» στὸ χῶρο τοῦ φρουρίου, γίνονται ρυμοτομήσεις. Στήνεται ἡ προτομὴ τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, ἀνοίγει ὁ περιφερειακὸς δρόμος ποὺ προβάλλει στοὺς ξένους τὸ κάστρο, ἀρχίζουν οἱ ρυμοτομήσεις καὶ ἐκδηλώνεται ἔντονος οἰκοδομικὸς ὀργασμὸς ἀπὸ τὸ 1960 καὶ ὠθε. Τὸ 1962 ἀρχίζει ἡ διαδικασία γιὰ τὸ μεγαλύτερο ρυμοτομικὸ ἔργο: τὴ ρυμοτόμηση τῶν ὁδῶν Βασιλέως Πύρρου, Τζαβέλλα, Ἀμβρακίας. Τὸ ἔργο μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ σὲ τόλμη μονάχα μὲ τὴ ρυμοτόμηση στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, τῆς ὁδοῦ Νικ. Σκουφᾶ.

Ἡ Ἄρτα ἐξελίσσεται πιά μὲ ταχὺ ρυθμὸ, ἀπὸ ἀποψη πολεοδομικῆ, πληθυσμιακῆ, οἰκονομικῆ καὶ κοινωνικῆ. Ὅλα δεῖχνουν πὼς γρήγορα θά ναι μιὰ ἀπὸ τὶς ὁμορφότερες καὶ ζωντανότερες ἐπαρχιακὲς πόλεις. Παράλληλα ἐξελίσσεται καὶ στὸν πνευματικὸ νομέα. Τὴν ὥρα πρὶν γράφονται οἱ γραμμὲς αὐτὲς ἡ Πνευματικὴ Στέγη τῆς, ἡ Στέγη τοῦ «Σκουφᾶ», κοντεῦει νὰ τελειώσει. Τὸ ὄνειρο τῶν περασμένων γενεῶν ἔγινε πραγματικότητα.

προοπτικές

Μὲ τὴν ἐναρξὴ τῆς λειτουργίας τῆς Πνευματικῆς τοῦ Στέγης ὁ «Σκουφᾶς» κλείνει τὴν τρίτη τοῦ ἐποχὴ καὶ μπαίνει στὴν τέταρτη. Πάνυ πιά νᾶναι ὁ περιφερόμενος τσιγγάνος καὶ γίνεται νοικοκύρης. Καὶ οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ (διαλέξεις, παραστάσεις κλπ.) θὰ γίνωνται στὸ ἔξῃς στὶς πὺ κατὰλλῃς μέρες καὶ ὥρες, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ τὶς παρακολουθεῖ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερος κόσμος.

Ἡ Πνευματικὴ Στέγη στεγάζει: Τὴ βιβλιοθήκη τοῦ συλλόγου, ποὺ ἡ λειτουργία τῆς θὰ εἶναι πιά τακτικὴ, μὲ ὥρες καθορισμένες. Τὴν αἴθουσα συγκεντρώσεων, στὴν ὁποία θὰ γίνωνται διαλέξεις, μουσικοφιλολογικὲς ἐκδηλώσεις, θεατρικὲς παραστάσεις, ἐκθέσεις καὶ μορφωτικὲς κινηματογραφικὲς προβολές. Τὴν ἀναγνωστικὴ λέσχη, ποὺ ὁ καθένας θὰ βρῇ ὅποιοδήποτε περιοδικὸ καὶ ὅποιαδήποτε ἐφημερίδα θέλει. Τοὺς χώρους στοὺς ὁποίους θὰ τοποθετεῖται τὸ λαογραφικὸ καὶ ἐθνολογικὸ ὑλικό, ἔτσι ὥστε ὅποιος προσφέρει τέτοια ἀντικείμενα νᾶναι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ χαθοῦν καὶ ὅτι θὰ τὰ βροῦν οἱ μελλοντικὲς γενιές.

135. Κοιτ.: «Ἐλ. Λόγο» φ. 848)9-6-52.

Ὅμως, παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτεύγματα, τὸ ἔργο τοῦ «Σκουφᾶ» δὲν τελειώνει ἐδῶ. Νέα καθήκοντα γεννιῶνται γιὰ τὴν διοίκησίν του καὶ γιὰ τὰ μέλη του. Πρῶτο καθήκον: Νὰ βρεθοῦν οἱ πόροι ποὺ θὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀπρόσκοπη λειτουργία τῆς Πνευματικῆς Στέγης, γιὰτὶ οἱ δαπάνες της θὰ εἶναι πολλές (ὑπαλληλικὸ προσωπικόν, καθαριότητα, φωτισμός, θέρμανση κλπ.). Καὶ δεύτερο καθήκον: Νὰ ἐξασφαλιστοῦν χώρος καὶ χρήματα γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς Μουσικῆς Στέγης τοῦ «Σκουφᾶ», στὴν ὁποία νὰ στεγαστοῦν ἡ μουσικὴ σχολή, ἡ φιλαρμονική, ἡ ὀρχήστρα καὶ ὁ ραδιοφωνικὸς του σταθμός. Ἴσως ὁ πιὸ κατάλληλος χώρος νάναι τὸ κέντρο «Κρυστάλλης».

Αὐτὰ εἶναι οἱ δυὸ βασικοὶ στόχοι τοῦ «Σκουφᾶ» γιὰ τὸ 1967. Παράλληλα βέβαια, θὰ γίνεται προσπάθεια γιὰ τὴ βελτίωση, τὸν πλουτισμὸ καὶ τὸν τεχνικὸ ἐξοπλισμὸ ὅλων τῶν παλαιῶν καὶ νέων τμημάτων τοῦ Συλλόγου. Θὰ πρέπει: Νὰ βελτιωθεῖ ἡ φιλαρμονικὴ καὶ ἡ ὀρχήστρα. Νὰ πλουτισθοῦν ἡ βιβλιοθήκη, ἡ πινακοθήκη, ἡ φωτογραφιοθήκη, τὸ ἱστορικὸ ἀρχεῖο, τὸ ἐθνολογικὸ καὶ λαογραφικὸ τμῆμα. Νὰ ἐξοπλισθεῖ ἡ Πνευματικὴ Στέγη μὲ τὰ ἀπαραίτητα μηχανήματα. Νὰ αὐξήσουν καὶ νὰ βελτιωθοῦν ποιοτικὰ οἱ κάθε εἴδους ἐκδηλώσεις. Νὰ πυκνωθοῦν οἱ ἐκδόσεις.

Ὅλα αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ ἐκπληρωθοῦν ἀπὸ μόνα τὰ μέλη τοῦ διοικ. συμβουλίου. Χρειάζεται νὰ κινητοποιηθοῦν ὅλοι ὅσοι ἔχουν ἱκανότητες σχετικὲς καὶ θέλουν—θυσιάζοντας λίγες ὥρες—νὰ συμβάλουν στὴν πρόοδο τοῦ τόπου.

Τὸ 1967 θὰ εἶναι ὁ χρόνος τῆς ἐπιστράτευσης τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς Ἀρτας. Ἔτσι μονάχα θὰ ἐπισπεύσουμε τὴν ἐκπλήρωση τῶν δυὸ βασικῶν μας καθηκόντων καὶ ὅλων τῶν ἄλλων στόχων τοῦ «Σκουφᾶ». Ἄν λίγοι ἄνθρωποι πέτυχαν χάρις στὴν πίστη καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ τους ἓνα τόσο δύσκολο ἔργο, τὴν ὁλοκλήρωση τῆς Πνευματικῆς Στέγης, οἱ πολλοί, στὸν τομέα του ὁ καθένας, θὰ πετύχουν πολὺ περισσότερα, θὰ κάνουν θαύματα.

Μὲ δικαιολογημένες ἐλπίδες λοιπὸν ἄς προχωρήσουμε στὴν τέταρτη ἐποχὴ τοῦ «Σκουφᾶ».

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΛΑ·Ι·ΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ἀπὸ τὸ 1958 γίνεται κάθε χρόνο στὸ Σάλτσμπουργκ τῆς Αὐστρίας διεθνὲς συνέδριο Λαϊκῆς Ἐπιμόρφωσης (ἐκπαίδευσης ἐνηλίκων), ποὺ τὸ ὁργανώνει ἡ Οὐνέσκο καὶ ἡ Ἐνωσὴ Λαϊκῶν Πανεπιστημίων τῆς Αὐστρίας. Σκοπὸς αὐτῶν τῶν συνεδρίων εἶναι ἡ ἐξασφάλισή τοῦ πρόσθετης μόρφωσης στοὺς ἐνήλικες.

Στὸ τελευταῖο συνέδριο (Ἰούλιος 1966) διαπιστώθηκε πὺς ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται πολὺ πίσω, σχετικὰ μὲ τὴν πρόοδο ποὺ ἔχουν πραγματοποιήσει οἱ ἄλλες χῶρες. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι στὴ Γιουγκοσλαβία ὑπάρχουν στὸ Πανεπιστήμιο εἰδικὲς ἑδρες γιὰ τὴ Λαϊκὴ Ἐπιμόρφωση, ὅπου καὶ καταρτίζονται τὰ στελέχη γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν ἐνηλίκων. Τὰ στελέχη αὐτὰ ἐργάζονται στὰ πνευματικὰ κέντρα τῶν ἐπαρχιῶν.

Στὴν Αὐστρία, στὴ Δανία, στὴ Γιουγκοσλαβία καὶ σ' ὅλες τίς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χῶρες, δίνεται μεγάλη προσοχὴ στὰ Λαϊκὰ Πανεπιστήμια καὶ στὰ πνευματικὰ κέντρα τῶν ἐπαρχιῶν. Στὴν Ἑλλάδα δυστυχῶς μόλις τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισαν νὰ γίνονται πνευματικὰ κέντρα, μὲ ἰδιωτικὴ ἢ συλλογικὴ σχεδὸν πάντοτε πρωτοβουλία καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν οὔτε τεχνικὰ μέσα, οὔτε πόρους, γιὰ τὴν ἐκπλήρωσή τοῦ ἀποστολῆς των.

Οἱ ξένοι, συγκεκριμένα ὁ αὐστριακὸς Χέρμπερτ Γκράου καὶ ὁ δανὸς Ἐνγκμπεργκ Πέτερσεν, ἔχουν μελετήσῃ τὸ θέμα τῆς Ἰδρύσεως λαϊκῶν πανεπιστημίων καὶ πνευματικῶν κέντρων στὴ χώρα μας καὶ ἔχουν καταστρώσει τὰ σχέδιά τους. Λεῖπει ὅμως ἡ κρατικὴ ἐνίσχυση γιὰ νὰ μεταβληθοῦν τὰ σχέδια σὲ πράξη.

Ἄν κράτῃ μὲ τῶσων αἰῶνων πολιτισμὸ, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Δανία, ἐξακολουθοῦν νὰ μιλοῦν γιὰ λαϊκὴ ἐπιμόρφωση, τότε τί νὰ ποῦμε ἐμεῖς; Βέβαια καὶ ἐδῶ γίνονται προσπάθειες, ἀλλὰ ὁ ρυθμὸς εἶναι βραδύς, ὥστε θὰ χρειαστοῦν αἰῶνες γιὰ νὰ φτάσουμε τὰ σημεῖα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπίπεδα.

Φέτος π.χ. ἐγκαινιάστηκαν πνευματικὰ κέντρα στὸ Ρέθυμνο καὶ στὴν Ἀγιάσο. Ὅπου νᾶναι ἐγκαινιάζεται καὶ τὸ δικό μας. Ἀλλὰ εἶναι ρυθμὸς αὐτός; Κι' ἔχουν αὐτὰ τὰ πνευματικὰ κέντρα τὰ μέσα γιὰ ν' ἀποδώσουν σοβαρὸ ἔργο; Ἄς φροντίσει λοιπὸν ἡ Πολιτεία νὰ κάνει τὰ ὑπάρχοντα πνευματικὰ κέντρα ἱκανὰ ν' ἀνταποκριθοῦν στὸν προορισμὸ τους καὶ ὅστερα νὰ δημιουργήσει καὶ νέα, μέχρι νὰ δικτυωθεῖ ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα.

Ὁ σύλλογος «Σκουφᾶς» ὁργανώνει τμήμα φωτογραφιοθήκης καὶ τμήμα λαογραφικὸ καὶ ἐθνολογικόν. Τὰ δύο αὐτὰ τμήματα θὰ ἔχουν τὸ δικό τους χώρο στὴν Πνευματικὴ Στέγη τοῦ συλλόγου. Ὅλοι λοιπὸν οἱ ἄρτινοὶ ποὺ ἔχουν στὰ χέρια τους παλιές φωτογραφίες, ἀντικείμενα λαϊκῆς τέχνης ἢ ιστορικῆς ἀξίας, παρακαλοῦνται νὰ τὰ παραδώσουν στὸν σύλλογο (π.χ. κεντήματα, φορέματα, οἰκιακὰ σκευῆ, παλιές λιθογραφίες, παλιὰ ὄπλα, ὑπερβυρες ἐπιγραφές, κεφαλοπήγαδα, παλιὰ ἔγγραφα κλπ.). Θὰ τοποθετηθοῦν σὲ βιτρίνες, ὥστε νὰ μὴ τὰ καταστρέφει ὁ χρόνος.

Ὅσοι θέλουν νὰ μὴ χάσουν ἀπὸ τὴν κατοχὴ τους τίς φωτογραφίες,μποροῦν νὰ τίς δώσουν μόνο γιὰ νὰ βγοῦν ἀντίτυπα καὶ νὰ τίς ξαναπάρουν. Ἔτσι μονάχα θὰ διασώσουμε τὸν παλὸν μας πολιτισμὸ καὶ τὴν ἱστορίαν. Γιατὶ κάθε μέρα καταστρέφονται πολὺ ἀντικείμενα, ποὺ οἱ γέροι τὰ φυλάτταν σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ κι' οἱ νέοι τὰ πετάνε σὰν ἀχρεῖστα ἀντικείμενα ποὺ πιάνουν ἀδικαιολόγητα τὸν τόπο.

ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ Ε.Ο.Τ.

Καὶ ἐφέτος ὁ Ε.Ο.Τ. φρόντισε νὰ γίνουν στὴν Ἄρτα καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις. Ἀλλὰ γιατί τὴν προχειρότητα καὶ ἑλλειψὶν προεργασίας; Γιατὶ νᾶρχωνται οἱ ἀρμόδιοι τίς τελευταῖες στιγμές, ὅποτε οὔτε τὸ κοινὸ προετοιμάζεται, οὔτε ὁ χώρος εὐπεριπίπτει ὅπως πρέπει; Καὶ γιατί αὐτὴ ἡ σπατάλη χρημάτων γιὰ τὴν διαμόρφωση τοῦ χώρου, γιὰ τὴ μεταφορὰ καθισμάτων, γιὰ τὴν τοποθέτηση καὶ ἀποξύλωση ἡλεκτρικῶν καὶ ὑδραυλικῶν ἐγκαταστάσεων; Δὲν θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ διατεθοῦν ἐφ' ἅπαξ μεγαλύτερα κονδύλια καὶ ἡ κάθε πρωτεύουσα νομοῦ ν' ἀποκτήσῃ τὸ μόνιμο θερινὸ τοῦ θεάτρου, εἴτε μὲ τσιμέντινες, εἴτε μὲ ξύλινες κερλίδες; Κἀθήσε κανεὶς νὰ λογαριάσει πόσα θερινὰ θεάτρα θὰ γίνονταν ἂν ἡ Πολιτεία διέθετε ἐφ' ἅπαξ τὰ κονδύλια ποὺ θὰ ξοδέψει γιὰ μεταφορὰς κλπ. μέσα σὲ μιὰ δεκαετία;

Εἰμαστε στ' ἀλήθεια περίεργοι ἄνθρωποι. Μᾶς ἀρέσει νὰ ξοδεύουμε χωρὶς πρόγραμμα καὶ χωρὶς μελέτη. Καὶ γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Θὰ γίνουμε ποτὲ Εὐρωπαῖοι;

Ὁ «Σύνδεσμος Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» Θεσσαλίας πῆρε μιὰ ἀξιόπαινη πρωτοβουλία. Συγκάλεσε τὸ πρῶτο πανελλήνιο λογοτεχνικὸ συνέδριο, στὸ ὁποῖο πῆραν μέρος καὶ τὰ πνευματικὰ σωματεῖα—κι' ὁ «Σκουφᾶς».

Εἰναι ἀλήθεια γινώσκων πολλὰ εἶναι τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὰ γράμματα κι' οἱ τέχνες στὴν Ἑλλάδα καὶ πολὺ περισσότερα τὰ θέματα ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὰ πνευματικὰ σωματεῖα τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ πρώτη ἐπαφὴ ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες καὶ τὰ σωματεῖα ἦταν πολὺ τιμὴ.

Βέβαια, ἄλλοι εἶναι οἱ στόχοι τῶν λογοτεχνῶν κι' ἄλλοι οἱ στόχοι τῶν πνευματικῶν σωματείων. Ὑποτίθεται ὅμως πὼς οἱ λογοτέχνες ἐνδιαφέρονται καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξύψωση τοῦ κοινοῦ. Ἔτσι, μπορούμε νὰ πούμε πὼς οἱ στόχοι τους εἶναι ἐπ' ἀλλήλοι.

Οἱ ἀποφάσεις ποὺ πάρθηκαν εἶναι ἀξιόλογες, χρειάζεται ὅμως ἡ ὠραία πρωτοβουλία κι' ὁ ἐνθουσιασμός νὰ μὴν ἐξαπλῶνται μὲ τίς προσφωνήσεις καὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ νὰ συνεχίζονται, γιὰ νὰ μποροῦν ἔτσι νὰ ἐκτελοῦνται ὅσα ἀποφασίζονται.

Ἀς ἐλπίσουμε πὼς στὸ Βο συνέδριο θ' ἀναγγελθεῖ ὅτι οἱ ἀποφάσεις τοῦ Αοῦ—κατὰ ἓνα μέρος τοῦλάχιστο—ἔγιναν δεκτὲς ἀπὸ τίς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες.

«ΜΕ ΤΗ ΛΑΜΨΗ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ»

Ὁ συμπατριώτης μας παραγωγὸς κινηματογραφικῶν ἔργων κ. Γεώργιος Στεργίου, εἶχε τὴν ἐμπνευση νὰ γυρίσῃ ἓνα κινηματογραφικὸ ἔργο στὴν περιοχὴ μας, συγκεκριμένα στὸ Πέτα. Δούλεψε ἐκεῖ σχεδὸν δυὸ μῆνες, μὲ τὴν συνδρομὴ καὶ ντόπιων ἐθελοντῶν.

Τὸ ἔργο πῆρε τὸν τίτλο «Μὲ τὴ λάμψη στὰ μάτια» καὶ πῆρε μέρος στὸ φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, ὅπου ἀπέσπασε τίς καλλίτερες κριτικὲς καὶ πολλὰ βραβεῖα.

Τὸ περιοδικὸ μας εὐχεται στὸν κ. Στεργίου καλὴ ἐπιτυχία καὶ στὸ εἰσπρακτικὸ μέρος. Καὶ ἐλπίζει ὅτι θὰ μᾶς ξανάρθει. Ἔχει τὸσες ὁμορφιὲς καὶ τόσα μνημεῖα ὁ τόπος μας—φυσικὴ σκηνογραφία καὶ ντεκόρ—ποὺ εἶναι βέβαιο, ὅτι ὁ ἐκλεκτὸς συμπατριώτης μας θὰ τὸν ἐπιλέξει πάλι γιὰ ἄλλα του ἔργα.

Η ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

Περίεργα πράγματα συνέβηκαν στὴν Πρέβεζα κατὰ τὸν γιορτασμὸ τῆς μνήμης τοῦ ποιητῆ Κ. Καρυωτάκη. Ἐνῶ εἶχε προγραμματισθεῖ καὶ θρησκευτικὸ μνημόσυνο, ἡ Μητρόπολις Πρεβέζης τὸ ἀπαγόρευσε. Δὲν γνωρίζουμε τοὺς κανόνες τῆς Ἑκκλησίας, οὔτε ἂν ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια πρέπει νὰ δείχνει ἡ Ἑκκλησία τέτοια στάση. Ἐκεῖνο ποὺ ξέρουμε εἶναι ὅτι ἔπρεπε αὐτὰ νὰ ρυθμιστοῦν γρηγορώτερα, ὥστε νὰ μὴ γίνονται ἀπὸ τίς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες τέτοιος θόρυβος.

ΤΙΜΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΤΑ:
ΓΙΑΝΝΗΣ ΕΞΑΡΧΟΣ
ΦΩΚΙΩΝ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗΣ

«ΑΝΕΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΣΟΥΛΙ»

Τοῦ ΒΑΣ. ΚΡΑΨΙΤΗ

Ἀνὸ συμπατριῶτες μας ἔγιναν καθηγητὰ Πανεπιστημίων. Ὁ κ. Γιάννης Κων. Ἐξαρχος, τῆς Γεωπονικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ κ. Φωκίων Τιμ. Χατζηγιάννης, τῆς Φυσικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Τοὺς σφίγγουμε θερμὰ τὸ χέρι καὶ θεωροῦμε τὴν ἐπιτυχία τους σὰ μεγάλη τιμὴ γιὰ τὸν τόπο μας, πὺν εἶναι πατρίδα τους. Ἐλπίζουμε πὺς δὲν θὰ ξεχάσουν τὸν τόπο πὺν γεννήθηκαν καὶ πὺν πῆραν τὴν πρώτη μόρφωση καὶ πὺς ἀπὸ τῆς νέας τους θέσης θὰ βοηθήσουν τὴν Ἀρτα, ιδιαίτερα γιὰ τὴν πνευματικὴ της πρόοδο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝ. ΕΞΑΡΧΟΣ
Ο ΝΕΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ

Εἶδε τὸ φῶς στὸ Καλὲντζι, τὸ 1911. Μεγάλωσε στὴν Ἀρτα κ' ἐδῶ πῆρε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Ἀπὸ ἐδῶ ἐκίνησε γιὰ τὴν πολυπλευρὴ του μόρφωση. Τελείωσε τὴ Γεωπονικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν καὶ πῆγε στὴν Οὐγγαρία γιὰ πέντε χρόνια, ὅπου ἀναγορεύτηκε διδασκτορας τῆς Κτηνιατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης. Εἰδικεύτηκε στὴ ζωοτεχνία. Ἐργάστηκε τὰ πιδι πολλὰ χρόνια στὰ Γιάννινα (Διευθυντὴς τοῦ Γεωργοκτηνοτροφικοῦ Σταθμοῦ, Προϊστάμενος τοῦ Προγράμματος Ἀναπτύξεως Ἡπείρου, Ἐπιθεωρητὴς τῆς Κτηνιατρικῆς Ὑπηρεσίας). Ταξίδεψε γιὰ ἐπιστημονικοὺς λόγους στὴν Κύπρο, Τουρκία, Σαρδηνία, Ἰταλία, Ἑλβετία, Γαλλία, Αὐστρία, Δανία, Γερμανία. Πῆρε μέρος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς χώρας μας στὸ συνέδριο Ο.Ο.Σ.Α., στὸ Μπιλλάτζιο τῆς Βορ. Ἰταλίας. Ἐξέπληνσε πλῆθος ἀπὸ ἐπιστημονικὰς μελέτας, πὺν δημοσιεύθηκαν σὲ διάφορα περιοδικὰ.

Ὁ συντοπίτης μας καθηγητὴς ἔχει σημαντικὴ συνθετικὴ ἱκανότητα, καθολικότητα στὴ σύλληψη τῶν προβλημάτων καὶ εὐθύτητα στὸ χωρισμὸ τῶν.

Τὸν τόπο πὺν μεγάλωσε, κ' ιδιαίτερα τὸν σύλλογο «Σκουφᾶ», τὸν περιέβαλε μὲ ξεχωριστὴ ἀγάπη, ἀπ' τῆς σκοπιά τοῦ Προγράμματος Ἀναπτύξεως Ἡπείρου.

Ὁλόψυχα εὐδόκαστε λαμπρὰ νᾶναι τὰ ἐπιτεύγματα του κ' ἀπ' τὴν κορυφὴ τῆς ἐπιστημονικῆς πυραμίδας, στὴν ὁποία ἡ ἐργατικότητά του κ' ἡ συνθετικὴ του ἱκανότητα τὸν ἀνέβασαν.

Β. Δ. Π.

Γνωστὸς ὁ συγγραφέας ἀπὸ τὶς προηγούμενες λογοτεχνικὰς καὶ ποιητικὰς του ἐργασίες «Ἡπειρώτες Λυρικοί», «Σουλιώτικη Ραφῶδια», «Ταξίδι στὴν Ἡπειρο» καὶ ἄλλα.

Μέσα στὴν ἐπαρχιακὴ πνευματικὴ ξεραίλα, τὰ βιβλία τοῦ κ. Β. Κραψίτη, εἶναι μιὰ ὁαση, πὺν ὁ ἀναγνώστης ἀναγεννιέται καὶ δημιουργεῖ τὴν πίστη του στὴν πνευματικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Φαίνεται πὺς ὁ κ. Κραψίτης ἔκλεισε μέσα στὴν ψυχὴ του τὸ πατριδολατρικὸ χρέος. Κι' ἀλήθεια, ὁλόκληρο κεφάλαιο ἀφιερώνει στὸ βιβλίο του γιὰ τὸ χρέος μας στὸν τόπο μας. Πολὺ χαρακτηριστικὴ ἡ φράση του: Τί δύσκολος ὁ δρόμος τῆς εὐθύνης! Χαραγμένοι στὶς κορυφές τοῦ χρέους, ὑπόσχεται τὴ χαρὰ καὶ τερματίζει τὶς περισσότερες φορές, στὸν ἀφανισμό.

Τὸ «Ἀνεβαίνοντας στὸ Σοῦλι» μᾶς παίρνει ἀπὸ τὰ κοσμικὰ καὶ τὰ ἐπίκαιρα καὶ μᾶς πηγαίνει στὶς περιοχὲς ἐκεῖνες πὺν εἶναι κ' ἀπὸ τὸ τόπο κ' ἀπὸ ψυχῆς πλασμένες κ' ὅπου ὁ ἄνθρωπος διάλεξε γιὰ νὰ διαμορφώσῃ ἕνα ἀνώτερο τύπο ζωῆς: τὸν ἡρωισμό. Καὶ σὰν ἀπόκτημα τῆς παλληκαριᾶς, τὴν Ἐλευθερία. Τὴν ψυχικὴ καὶ σωματικὴ ἐλευθερία. Τί ὑπέροχο καταστάλαγμα τοῦ μετέπειτα, οἱ σκέψεις πὺν βάνει νὰ ξεχειλίσουν ἀπ' τὸ παραπονιάρικο στόμα τοῦ σημερινοῦ σουλιώτη: — Ἀργῆς νᾶρθε δῶ ἡ Λευτεριά, ψιθυρίζει. Μὰ ὅταν ἦρθε στὰ 1912, οὐτ' αὐτὴ γινώρισε τὴν πατρίδα της, οὐτ' ἐμεῖς τὴ θεὰ μας. Γιατὶ μᾶς ἦρθε μὲ τὶς ἄλυσσιδες τῆς πείνας.

Ὁ Κραψίτης σὰν λογοτέχνης καλύπτει ὅλο τὸν χώρο τῆς περιοχῆς τοῦ λυρισμοῦ, τοῦ ἡπειρώτικοῦ λυρισμοῦ, τοῦ ἀβοήθητου, ἀλλὰ καὶ πηγαινοῦ.

Μὲ τὸ «Ἀνεβαίνοντας στὸ Σοῦλι» ὁ Κραψίτης ἀνέβηκε στὴν ψηλότερη κορυφὴ τῆς συναισθηματικῆς του ὠριμότητας καὶ ἀντίκρυσε βαθύτερα τὸν ὄριμο αὐτοῦ του, βρισκοντας τοὺς πιδι μελωδικοὺς τόνους τῆς φλογέρας του:

Ξένε, σὰν προσκυνήσης ἐδῶ,
μὴ σβήσης, μὴ καταστρέψης τίποτε!
Φρόντισε, ὅσο ἔχεις σπόρο,
τὸ Σοῦλι ὁλόρθο νὰ κρατήσης.

Τὸ Σοῦλι βρῆκε στὸν Κραψίτη τὸν ἐκφραστὴ του. Ἀλήθεια! ἂν μπορούσαν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ Σοῦλια νᾶβρισκαν τὸν Κραψίτη τους. Θὰ γίνονταν τὸ πιδι καλὸ ἀνάγνωσμα γιὰ τὸν Ἕλληνα, γιὰ τὸ ἑλληνόπουλο, τὸν δάσκαλο, τὸν μαθητὴ, τὸν ἄνθρωπο!

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

«Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΠΟ- ΤΣΑΡΑΙΩΝ ΣΤΟ ΣΕΛΤΣΟ» Του ΝΑΠ. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Σ' ένα καλοτυπωμένο τόμο από 200 τόσες σελίδες, ό κ. Ναπολ. Οικονόμου, καταπιάνεται μ' ένα από τὰ δραματικά γεγονότα που έπηρέασαν σημαντικά τις κάθε λογής εξελίξεις στον ελληνικό χώρο : τὸ χαλασμό τῶν Μποτσαραιῶν στὸ Σέλτσο τὸ 1803.

Πρόθεση τοῦ συγγραφέα εἶναι νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ ζωντανή εἰκόνα τοῦ δράματος πού ἔζησε ἕνα μέρος τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, τὸ Σουλι καὶ ιδιαίτερα ἡ φάρα τῶν Μποτσαραιῶν, ἡ ὁποία δοκιμάστηκε σκληρά στὸ Μοναστήρι τοῦ Σέλτσου, στὸ ὁποῖο κατέφυγε γιὰ νᾶβρῃ σωτηρία. Καὶ τὸ πέτυχε μὲ τὴν καταγραφή τῶν γεγονότων πού διαδραματίστηκαν καὶ τὴ διερεύνηση τῆς ψυχολογίας τοῦ.

Στὴν περιγραφή τῶν γεγονότων βλέπει ὁ καθénας τὴν ἀναμφισβήτητη ἱκανότητα τοῦ συγγραφέα νὰ δημιουργῇ ζωντανούς ἀνθρώπους. Καὶ χαίρεται, βλέποντας νέους νὰ ξεκινοῦν μὲ ἄγια πρόθεση νὰ καταπιαστοῦν μὲ θέματα δύσκολης πλοκῆς, πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ ἔρευνα, γιὰ νὰ παρουσιάξουν τὴν ὁποία πρέπει πληρό-

τητα. Ἀπ' τὴν παράδοση ξεκινάει καὶ τὴν παράδοση συνεχίζει κάπως ἀνανεωμένη.

Στὴν ἱστορία τοῦ δράματος τῶν Σουλιατῶν ἀπὸ ἄλλων συντοπίτη μας, προστέθηκε ἡ ιδιαίτερη αὐτὴ «σελίδα»—ὁ χαλασμός πού ἔγινε στὸ Σέλτσο—σὰν ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τοῦ δράματος πού ἄρχισε στὶς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα, γιὰ νὰ συντελέσῃ στὸ γενικὸ ξεσηκωμὸ τοῦ 1821. Οἱ κάποιες ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα τῆς φάρας—συνηθισμένο φαινόμενο στὴ φυλὴ μας—ἀντὶ νὰ γίνουν ἐμπόδια στὸν ἀγῶνα, συνετέλεσαν, ἀντίθετα, στὸ φρονιματισμὸ τοῦ συνόλου. Καὶ στὴν ἀπελπισία, ἡ ἐπίκληση τῆς θείας δυνάμεως, τὸ καταφύγιον τῶν ἀδύναμων. «Χίλιοι τρακόσιοι ὕμνοι ξεσηκώθηκαν γεμάτοι θερμὴ καὶ κατάνυξη καὶ στράφηκαν ψηλά, στὸν παντοδύναμο χτίστη τοῦ σύμπαντος» μέσα στὴν ἐκκλησία τοῦ Σέλτσου, σημειώνει ὁ ἐρευνητής.

Κι' ἐκεῖ ὠπλίστηκαν μὲ ψυχικὴ δύναμη καὶ πολέμησαν λιονταρίσια τῆς μυρμηγκιά τῶν τουρκαρβανταδῶν. Ἀκριβὰ πολὺ πληρώσαν τὴ νίκη τους οἱ ὀρδές. Καὶ τοῦ νὰ φαντάζονταν ὅτι τὰ μποτσαρέικα κουφάρια πού σωριάστηκαν στὸ Σέλτσο θ' ἀποτελοῦσαν τὰ θεμέλια τοῦ γένους μας καὶ τὴν ἀρχὴ ἐνὸς συνεχοῦς ἀγῶνα γιὰ τὰ ὑψηλὰ ἰδανικά.

ΒΑΣΙΛΗΣ Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀπὸ τὴν 1ῃ Ἰανουαρίου μέχρι 31 Ὀκτωβρίου 1966 ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν οἱ ἐξῆς πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις :

—Στις 20 Φεβρουαρίου δόθηκε ὁ ἀποκριάτικος χορὸς τοῦ «Σκουφᾶ» στὸ «Ξενία».

—Στις 24 Μαρτίου ἔγινε θεατρικὴ παράσταση ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Β' Δημοτικοῦ Σχολείου.

—Στις 14 Μαΐου δόθηκε συναυλία τοῦ Μουσικοῦ Ὁμίλου «Χορωδία Ἀρτης» ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ ἀρχιμουσικοῦ κ. Ἀνδρονίκου Κουρουκλή καὶ με ἔργα Verdi, Brahms, Richter, Flemming, Θεοδωράκη, ξένα, λαϊκὰ καὶ δημοτικὰ.

—Στις 15 Μαΐου συνῆλθε συνέδριο Δήμων καὶ Κοινοτήτων Νομοῦ Ἀρτης.

—Στις 29 Μαΐου ὠργανώθηκε στὸ Πέτα λαϊκὸ πανηγύρι ἀπὸ τὸν κ. Γεώργιο Στ. Στεργίου (κινηματογραφικὸ παραγωγὸ), μὲ συμμετοχὴ τοῦ σκηνοθέτη Γλυκοφρύδη, τῶν ἡθοποιῶν Φούντα, Φέρτη, Βλάχου κλπ., καθὼς καὶ πολλῶν ἀρτινῶν καὶ τῶν κατοίκων Πέτα. Τὸ πανηγύρι ὠργανώθηκε γιὰ νὰ γιορτασθεῖ ἡ ἐναρξὴ τοῦ γυρίσματος τοῦ κινηματογραφικοῦ ἔργου «Μὲ τὴ λάμψη στὰ μάτια». Τὸ γύρισμα κράτησε ὅλο τὸν Ἰούνιο καὶ τὸν Ἰούλιο καὶ πῆραν μέρος ἐθελοντικὰ πολλοὶ ἀρτινοὶ καὶ πετανίτες.

—Στις 3 Ἰουλίου ἐμφανίστηκε στὸ κοινὸ τῆς Ἀρτας ἡ Χορωδία Λαρίσης (πρόγραμμα ΕΟΤ).

—Στις 9 Ἰουλίου ἐμφανίστηκε τὸ χορευτικὸ

συγκρότημα ἐλληνικῶν χορῶν τῆς κ. Ἑλ. Τσαοῦλη (πρόγραμμα ΕΟΤ).

—Στις 16 Ἰουλίου ἐμφανίστηκε τὸ Ἄρμα Θεάτρου μὲ τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἐρωφίλη» (πρόγραμμα ΕΟΤ).

—Στις 22 Ἰουλίου ἐμφανίστηκε ὁ θίασος Διαμαντοπούλου μὲ τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἀθάνατη πολυαγαπημένη» (πρόγραμμα ΕΟΤ).

—Στις 31 Ἰουλίου ἐμφανίστηκε τὸ συγκρότημα Χορωδία Πατρῶν (πρόγραμμα ΕΟΤ).

—Τὴν πρώτη Αὐγούστου ἔγινε στὴ Νομαρχία σύσκεψη τοικικῶν παραγόντων, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ νομάρχου κ. Δημ. Σισμανίδη, μὲ θέμα τὴν τουριστικὴ ἀξιοποίηση καὶ προβολὴ τῆς Ἀρτας καὶ τοῦ νομοῦ τῆς.

—Στις 3 Αὐγούστου ἐμφανίστηκε στὸ κοινὸ τῆς Ἀρτας ἡ 75μελὴς Χορωδία Οὐίλλιαμ Χάλλ, στὸ χῶρο τοῦ Φουρίου. Τὴν ἐμφάνιση διωργάνωσε ἡ Ἀμερικανικὴ Ὑπηρεσία Πατρῶν καὶ ὁ «Σκουφᾶς».

—Στις 16 Αὐγούστου ἡ Κοινότης Κορμμένου ὠργάνωσε μνημόσυνο γιὰ τὴν 23ῃ ἐπέτειο τῆς σφαγῆς τῶν κατοίκων Κορμμένου ἀπὸ τοὺς γερμανοὺς. Ὁμιλεῖ τὸ κ. Στέφ. Παππάς.

—Στις 11 Σεπτεμβρίου ἐμφανίστηκε στὸ κοινὸ τῆς Ἀρτας, στὴν κεντρικὴ πλατεία, τὸ χορευτικὸ συγκρότημα τῆς ΕΗΜ. Τὴν ἐκδήλωση διωργάνωσαν ἡ ΕΗΜ καὶ ὁ «Σκουφᾶς».

—Στις 26 Σεπτεμβρίου συνήλθε τὸ 6ο Ἱερατικὸ Συνέδριον τῆς ἱ. μ. Ἀρχ.τῆς.

—Στὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου ὁ «Σκουφᾶς» ἔλαβε μέρος μὲ ἀντιπροσώπους του στὸ Ἀσ. Πανελλήνιο Λογοτεχνικὸ Συνέδριον Λαρίσης καὶ τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο γιὰ τὸν Κ. Καρυωτάκη στὴν Πρέβεζα.

—Στις 9 Ἰανουαρίου μίλησε στὸν «Ὀρφέα», καλεσμένος ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» ὁ στρατηγὸς Γεωργίος Ἀγόρας με θέμα «Οἱ πύραυλοι».

—Στις 19 Μαρτίου μίλησε στὸ Ἀσ. Λύκειο Ἀρρένων ὁ κ. Δημ. Μαργέλος με θέμα «Κινηματογράφος καὶ παιδικὴ ἡλικία».

—Στις 20 Μαρτίου μίλησε στὸν «Ὀρφέα», καλεσμένος ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» ὁ καθηγητὴς Πανεπιστημίου κ. Δημ. Λουκάτος με θέμα «Τῆς Ἀρτας τὸ Γεφύρι καὶ ἡ λαογραφικὴ παράδοση».

—Στὸ τέλος Μαρτίου μίλησε στὸ «Ξενία», καλεσμένος ἀπὸ τὴν Ἱατρικὴ Ἑταιρίαν τῆς Ἀρτας, ὁ ἱατρὸς κ. Γεώργ. Πούλιας, με θέμα «Αἱ παθήσεις τῶν ἀγγείων εἰς τὸ πλαίσιον τῆς συγχρόνου χειρουργικῆς».

—Τὴν 1ην Ἀπριλίου μίλησε ὁ σχολιάτρος κ. Γ. Ρίζος με θέμα «Ὁ ἄνθρωπος τῶν πόλεων καὶ ἡ ὑγεία του».

—Στις 5 Μαΐου μίλησε ὁ κ. Ἐρ. Κολοβὸς με θέμα «Ἐπὶ τῇ 19ῃ ἐπετείῳ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης».

—Στις 22 Μαΐου μίλησε στὸν «Ὀρφέα», καλεσμένος ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» ὁ δικηγόρος τῶν Ἰωαννίνων κ. Παν. Φάντης, μέλος τῆς ΕΗΜ, με θέμα «Δίκαιον καὶ ἠθικὴ».

—Στις 5 Ἰουνίου μίλησε ὁ κ. Θεόδ. Μπουγέλος, καλεσμένος ἀπὸ τὸν Γεωπονικὸν Σύλλογον Ἀρτας με θέμα «Ἱστορία τῆς φύσεως καὶ βιολογικὴ ἰσορροπία».

—Στις 16 Ὀκτωβρίου μίλησε στὸν «Ὀρφέα», ὁ λογοτέχνης κ. Κωστῆς Μεραναῖος, καλεσμένος ἀπὸ τὸν Σύλλογον Φοιτητῶν Ἀρτας, με θέμα «Τεχνολογία καὶ ἀνθρωπισμός».

—Στις 30 Ὀκτωβρίου μίλησε στὸν «Ὀρφέα», ὁ καθηγητὴς κ. Γεωργίος Κολίλιας, με θέμα «Τὸ νόημα τοῦ 1940 καὶ ἡ καταξίωσίς του».

Τῇ διαλέξει ὠργάνωσε ὁ σύλλογος «Σκουφᾶς».

Ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς», πραγματοποιοῖσε τὸ 1966 τὶς παρακάτω ἐκδρομὰς:

Τὴν Πρωτομαγιά στὰ Κρεμαστὰ Ἀχελώου.

Στις 21 Μαΐου στὴν Κέρκυρα.

Στις 3 Ἰουλίου πάλι στὰ Κρεμαστὰ Ἀχελώου.

Στις 10 Ἰουλίου στὴν Πρέβεζα, Βόνιτσα,

Ἀμφιλοχία.

Στις 6 καὶ 7 Αὐγούστου στὴ Δωδώνη γιὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν θεατρικῶν παραστάσεων.

Στις 21 Αὐγούστου στὴ Λευκάδα, γιὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν Ἰορτῶν Λόγου καὶ Τέχνης.

Στις 28 Αὐγούστου στὴ Λευκάδα γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν.

Ἡ φιλαρμονικὴ τοῦ «Σκουφᾶ», ἐξέδραμε στὶς 17 Ἰανουαρίου στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ μετασχεῖ στὴν τοπικὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Νεομάρτυρα. Στις 10 Φεβρουαρίου στὴν Πρέβεζα γιὰ νὰ μετασχεῖ στὴν τοπικὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους καὶ στὶς 9 Μαΐου στὸ Ἀργίλιον γιὰ νὰ μετασχεῖ στὴν τοπικὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγίου Χριστοφόρου.

BIBΛΙΑ

—Βασ. Κραψίτη «Ἀνεβαίνοντας στὸ Σούλι».

—Ναπ. Οἰκονόμου «Ὁ χαλασμός τῶν Μποτσαράνων στὸ Σέλτσο».

—Léandre Vranoussis «Komnénos et Proclo», ἐκδ. ἐπιτηρίδος Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου 1965.

—«Ἀποκαλυπτήρια προτομῆς Γ. Καραϊσκάκη», Ἀρτα 1965, ἐκδ. Κοινότητος Σκουληκαριάς.

—International congresses held in Greece during 1955, Ἀθήνα 1966.

—Στεφ. Γαβρ. Μπακογιάννη «Ἐντυπώσεις—Σκέψεις—Συμπεράσματα ἀπὸ τὸ Ἰσραήλ», Ἀρτα 1965.

—Δόρας Στράτου «Οἱ λαϊκοὶ χοροί, ἕνας ζωντανὸς δεσμός μετὰ παρελθόν», Ἀθήνα 1966.

—Δημητρίου Φ. Ἀντωνιάδου «Αἱ πυραμίδες καὶ οἱ ἱδρυταὶ τῶν», Ἀθήναι 1960.

—Κων.ν. Κωσταβασιλῆ «Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος, ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἐπίδρασίς του», Ἀθήναι 1955.

—Κων.ν. Κωσταβασιλῆ «Πρέπει νὰ πίνωμεν κρασί», Ἀθήναι 1960.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

—«Νέα Ἑστία», τχ. 930, 940.

—«Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τχ. 170—171.

—«Ἐνδοχώρα», Ἰωαννίνων, τχ. 37.

—«Ἑλληνικὰ Θέματα», τχ. 10.

—«Κυπριακὰ Χρονικά», τχ. 54.

—«Μετέωρα», Τρικλίων, τχ. 133—138.

—«Τραπεζιτικά», τχ. 78.

—«Πειραϊκὴ—Πατραϊκὴ», τχ. 131.

—«Δελτίον Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς», τχ. 152.

—«Εὐήμερία», τχ. 15 (75).

—«Οἰκονομ. Ἐξελίξεις», ἀριθ. 11.

—«Οἰκονομ. Ἐξελίξεις», (νέα σειρὰ) ἀριθ. 1.

—«Τὸ Κράτος Δικαίον», τχ. 7.

—«Δελτίον Ἑλλην. Βιβλιογραφίας», (Προεδρίας Κυβερνήσεως) τχ. 12.

- “Τὰ Νέα Βιβλία,, τχ. 25.
 —“Ο διανοούμενος,, φ. 25.
 —“Νέα τῆς Ὑπηρεσίας Περιφ. Ἀναπτύξεως
 Ἡπείρου,, τχ. 76.
 —“Δελτίον Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Καβάλ-
 λας,, φ. 6.
 —“Bulletin de l' Unesco à l' intention
 des bibliothèques,, Vol. XX, n. 6.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- “Μουσικὸς Κόσμος,, φ. 7.
 —“Ἡπειρος,, φ. 87.
 —“Ἡπειρωτικὸν Μέλλον,, φ. 97/599.
 —“Ἀραχθός,, φ. 17.
 —“Νέα Ἐποχή,, —“Ἀμβρακία,, —“Ἡχώ
 τῆς Ἀρτης,, —“Φῶς,, —“Ἀλήθεια,, —“Φωνὴ τοῦ
 Λαοῦ,, —“Ἐμπρός,, —“Σχολιαστής,, —“Ἀμερό-
 ληπτος,,.

“ΣΚΟΥΦΑΣ,,

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ — ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ “ΣΚΟΥΦΑΣ,, ΑΡΤΗΣ

Ὑπεύθυνος Περιοδικοῦ : ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ

Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ : ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΕΤΗΣ, ΑΓΓΕΛΟΣ
 ΣΤΕΡΓΙΟΥ, ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΕΤΡΟ-
 ΠΟΥΛΟΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΟΥ-
 ΤΣΙΝΟΣ

Ὑλη - Ἐπιστολές : ΓΙΑΝ. ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΝ, Δικηγόρον, Ἄρταν
 Ἐμβάσματα : ΒΑΣΙΛΗΝ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΝ, Ἄρταν

Γιὰ τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου : Δ ω ρ ε ἄ ν

Τιμὴ τεύχους : Δραχ. 10

Συνδρομαί : Ἐτήσια 40 Δραχ.

Κοινοτήτων—Νομ. Προσ. 100.